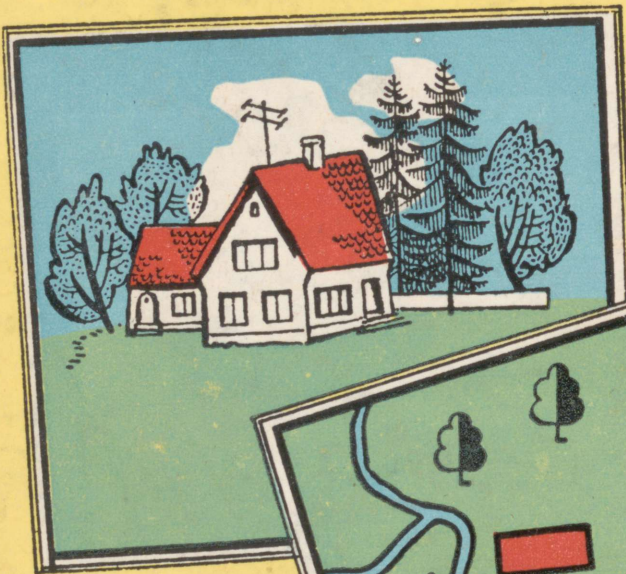

O. NIINEMÄE

KODULUGU

IV

O. NIINEMÄE

KODULUGU

ÕPIK IV KLASSILE

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
21932

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1961

Kujundanud
E. VAHER.

KODULUGU

Kinnitatud
Eesti NSV Haridusministeeriumi
poolt.

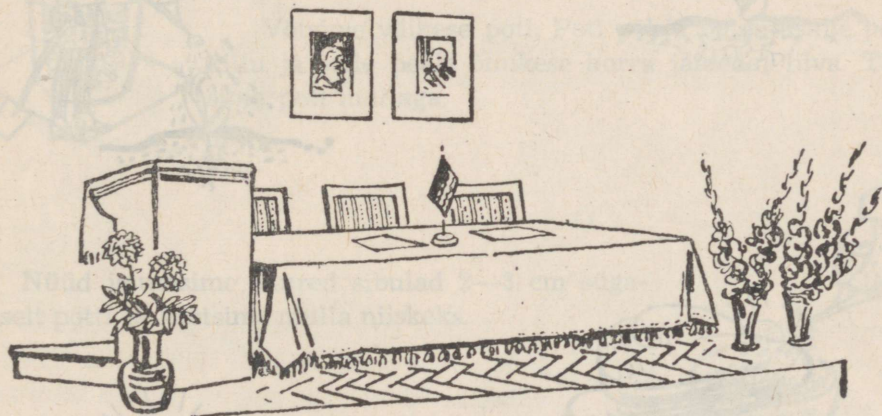
2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
51932

ARHIIVKOGU

ESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1961

SÜGIS JA LILLED.

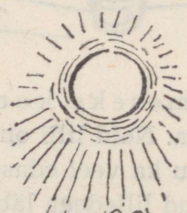
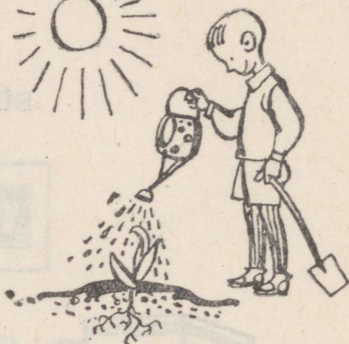
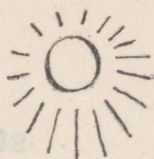
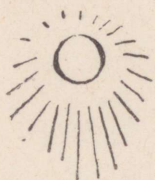

Esimeseks koolipäevaks kaunistasime saali daaliate ja gladiolidega. Neid lilli on meie kooliaias rohkesti. Siis aga tulime mõttele, et pühi on ju ka veel edaspidi. Pidasime aru ja otsustasime kuni talveni oma-kasvatatud lilledega läbi tulla.

Kõigepealt võtsime krüsanteemid peenralt ära ja istutasime pottidesse, et öökülmade tulekul saaks nad tuppa tuua, kus nad parajasti oktoobripühadeks õitsema hakkavad.

Astreid kavatsesime külvata elavnurga kastidesse, et talvisteks tähtpäevadeks õisi saada. Õpetaja aga seletas, et nii me siiski õisi ei saa. Astrid, nagu teisedki seemnest kasvavad taimed, vajavad kasvamiseks, õitsemiseks ja viljakandmiseks peale mulla, vee, õhu ja soojuse ka veel väga palju päikesevalgust. Seda on aga talvel vähe.

Vaatle pilte ja jutusta, mida vajab taim kasvamiseks.

Õpetaja soovitas meil katsetada sibullilledega — tulpide ja nartsissidega. Need võivad ka kesktalvel öitsema hakata, kui nende sibulatele parasjagu soojust ja niiskust anda. Aednikud nimetavad seda a j a t a m i s e k s.

AJATAMINE.

Tulbisibulad olidki meil alles peenrale istutamata. Esimeses koduloo-tunnis istutasime kõik väiksemad sibulad uuele peenrale umbes 15 cm sügavusse. Igast sordist valisime välja mõned kõige suuremad sibulad pottidesse panemiseks.

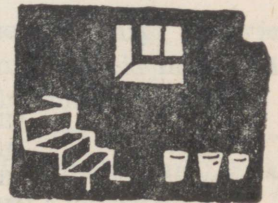
Võtsime väikese poti. Poti põhja paigutasime potikilli ja selle peale õhukese korra jämedat liiva. Täitsime poti mullaga.

Nüüd istutasime suured sibulad 2—3 cm sügavuselt potti ja kastsime mulla niiskeks.

Viisime potid aeda ja kaevasime nad mulla alla.

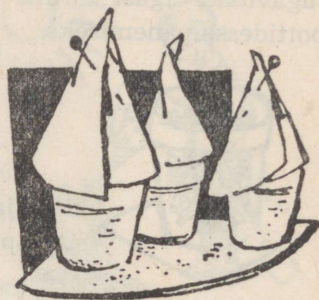
Detsembris, enne mulla läbikülmumist, tõime potid aias, aetasime need pimedasse keldrisse ja hoidsime seal niisked.

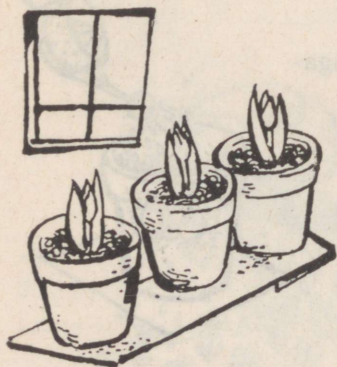

Sibulad juurdusid ja ajasid välja kollaka kasvu, mis peagi oli sõrmepikkune.

Tõime potid nüüd elavnurka ja hoidsime neid pabertorbikutega kaetult mitu päeva pimedas.

Lehed sirgusid veelgi. Oli tunda, et lehtede põues on õienupud. Hakkasime lilledele vähehaaval valgust andma. Lehed muutusid roheliseks.

Roheliste lehtede kaenlas puhkesid tulpide õied.

Küsimusi.

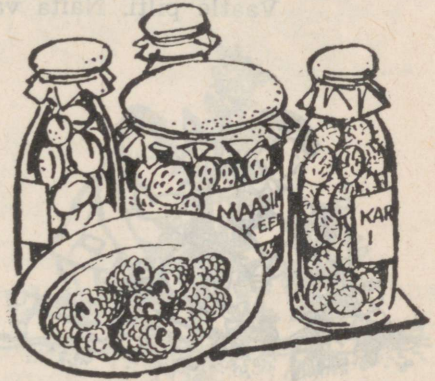
- Milliseid sibullilli veel tunnend?
- Millisel aastaajal õitsevad sibullilled?
- Miks ei ole hea sibullilli kevadel istutada?
- Milliseid lilli hakkad oma koolis ajatama?

MARJAAIAS.

Kas tunnend neid marju?

Missuguseid marju veel aias kasvatatakse?

Mis vahe on metsmaasikate ja aedmaasikate vahel?

ZAGORJE HILINE.

Ühel soojal sügispäeval teatas õpetaja: «Nüüd läheme aeda maasikate juurde.» — «Ega sealt enam nagunii ühtki marja leia,» ütles keegi. «Me ei lähegi marju otsima, vaid tuleva suve saaki ette valmistama,» seletas õpetaja. Poistele anti mullakäru, labidad ja köplad, tüdrukutele mõned noad, istutamiskühvlid ja väikesed käsihargid.

Meie hooldada oli kolm rida maasikaid, nimesildi järgi *Zagorje hiline*. See on hiljavalmiv sort, mis annab palju tumepunaseid magusaid marju siis, kui teistel maasikasortidel on marjad juba ammu korjatud.

Ühes reas märkasime mõnede maasikapuhmaste juures tikukesti. Nendelt puhmastelt koguti suvel kõige rohkem ja kõige ilusamaid marju. Siia olid kasvama jäetud ka varrevõsundid tütaraimedega.

Vaatle pilti. Näita varrevõsundit ja tütartaime.

Lõikasime varrevõsundi puhma küljest lahti.

Kaevasime käsihargi abil tütartaime ühes juurtega mulla seest välja.

Istutasime taime käsikühvli abil mulda.

Pärast istutamist kastsime maa-sikataimi.

Ühe rea juures seletas õpetaja, et seal on maasikad juba kolmel suvel marju kandnud. Vanad puhmad annavad väga väikest saaki, sellepärast kaevasime selle rea ümber. Viisime vanad maasikapuhmad aianurka, kus need põletati. Lõpuks puhastasime ülejäänud read umbrohost, kobestasime kõblastega mulla ridade vahel ja käsihargikestega puhmaste ümber. Poisid töid käruga kompostihunnikust head rammusat mulda, millega katasime maasikapuhmaste vahed. Riputasime ka mineraalväetisi. Kui kõik oli valmis, torkasime rea otsale uuesti sildi *Zagorje hiline*.

Nii valmistasimegi järgmise aasta marjasaaki sügisel ette.

Vaarikas paljundub juurevõsunditega. Näita pildil juurevõsundit ja tütartaime.

Küsimusi ja ülesandeid.

Jutusta, kuidas hooldatakse vaarikaistandust.

Meenuta, millega paljunevad taimed.

Millisel aastaajal puhastatakse maasika- ja vaarikaistandusi?

Mispärast põletatakse vanad maasikataimed ja vaarikavarred?

Milliseid maasikasorte kasvab teie kooliaias?

TERVISLIK TOITUMINE.

MILLEKS SÖÖME.

Kui kõht on tühi, tunneme väsimust ja nõrkust. Ilma söögita ja jookiga sureb inimene nälga ja janusse. Toit on vajalik töö tegemiseks, lastele aga ka kasvamiseks.

MIDA ME SÖÖME?

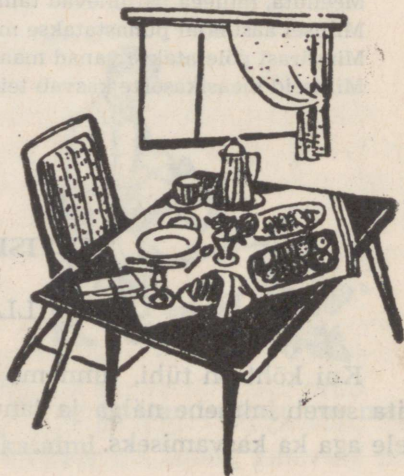
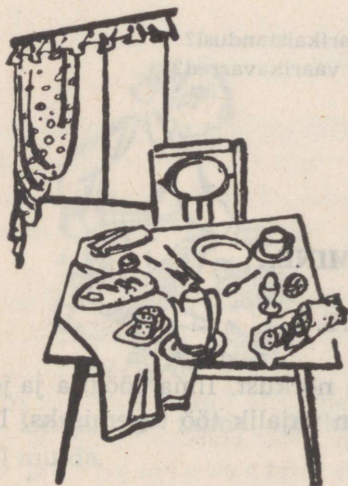
Kõik need toiduained on meie toidus vajalikud.

Küsimusi.

Mida nendest toiduainetest saab tarvitada toorelt? Ja kuidas teisi? Miks ei tohi süüa ainult saia ja teed? Miks on eriti lastele vaja anda mitmekesist toitu? Mitu korda päevas ja mis kellaajal sa sööd?

KUIDAS SÖÖME.

Kumma laua ääres on meeldivam süüa?
Kumma ääres on parem isu?

Küsimusi ja ülesandeid.

Vaatle pilti ja jutusta, kuidas võtta leiba, kuidas juua ja kuidas süüa.

Mida süüakse noa ja kahvliga, mida ainult kahvliga?

Miks peavad igal sööjal olema eraldi söögi- ja jooginõud?

Kuidas abistad vanemaid lauakatmisel ja koristamisel?

TOIDU TEEKOND.

Näita pildil ja jutusta, millise tee läbib toit suust kuni sooltesse. Et toit hästi seediks, tuleb teda hoolega mälua. Seedinud toidu kannab veri kehas laiali. Veri on keha varustaja.

Küsimusi.

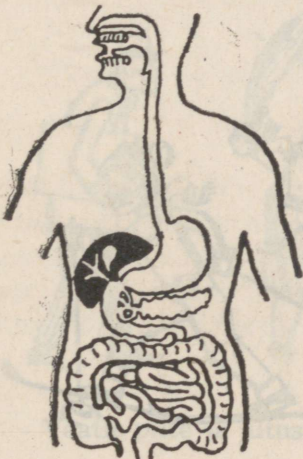
Milline ülesanne on hammastel?

Mis juhtub hambaid katva hambavaabaga, kui kuuma söögi vahele juua külma vett?

Mis juhtub hambavaabaga siis, kui hammustatakse pähkleid katki?

Miks on vaja hambaid pesta?

Millal ja kuidas pesed hambaid?

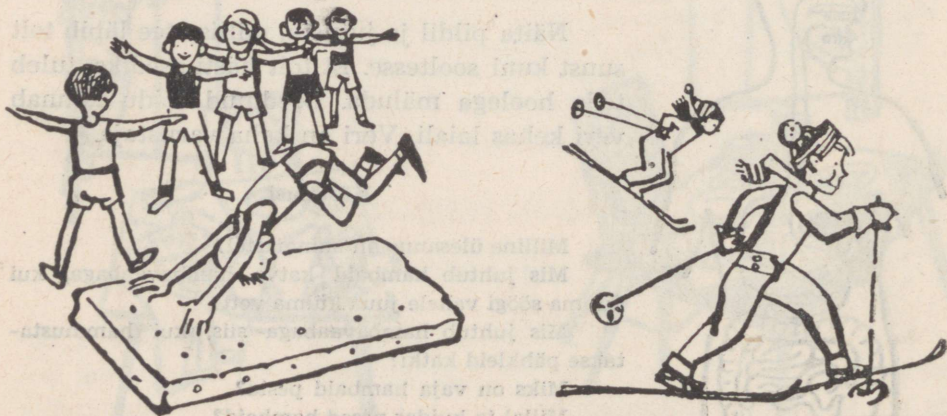
ÕIGEST RÜHIST.

Mida näed pildil?

Kus asetseb sinu kodukohas spordiväljak? Mida seal tehakse?

Meil Nõukogudemaal hoolitseb riik selle eest, et noorsugu kasvaks tugevana ja tervena. Koolinoortel on palju võimalusi sportida, võimelda ja mängida.

Vaatle pilte ja jutusta, kuidas me koolis oma tervist saame karastada ja tugevdada.

Tervist tugevdab aga ka kehaline töö värskes õhus.

Mõttele järele, missugused töötajad on eriti karastatud ja tugeva tervisega.

Tervel ja tugeval inimesel on õige rüht.

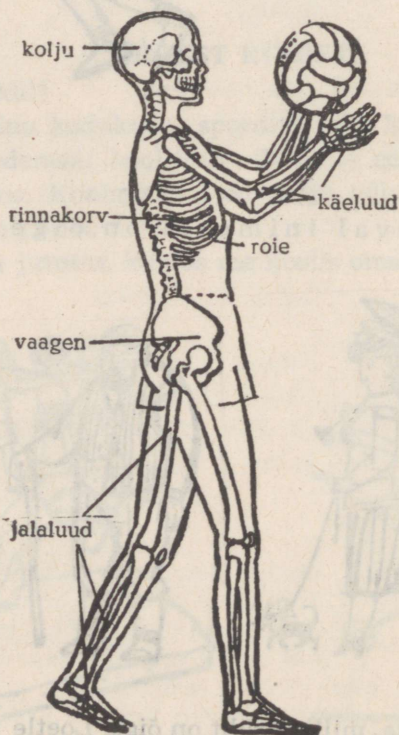

Vaatle pilte ja jutusta, milline rüht on õige. Loetle teiste puudused.

Leia, kuidas korratu istumine kahjustab sinu rühti.

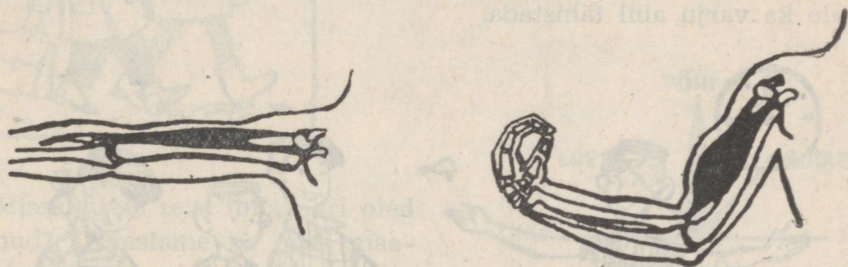
LUUSTIK.

Vaatle luustikku ja leia endal kolju, rinnakorv, vaagen, selgroog, roided, käe- ja jalaluud. Jutusta, mis ülesanne on nendel luudel.

Luustik on inimese kehale toeks ja kaitseks. Luustiku külge kinnituvad lihased. Lihased ehk musklid panevad liikuma käed, jalad ja teised kehaosad.

Kui oled palju jooksnud või hüpanud, on vahel sääred valusad. Kust? Miks?

Katsu oma muskleid ja mõõda nende jämedust sirutatud ja kõverdatud käsivarrel. Õige rüht oleneb luustikust ja lihastest.

Hea tervise tundemärk on tugev süda. Keha tugevdamine keha-kultuuri, mängu ja tööga värskes õhus on südamele kasulik. Ülepingutused treeningul ja töötamine kuni jõu lõppemiseni on aga südamele kahjulikud.

Miks on meil noortöölistel lühendatud tööpäev?

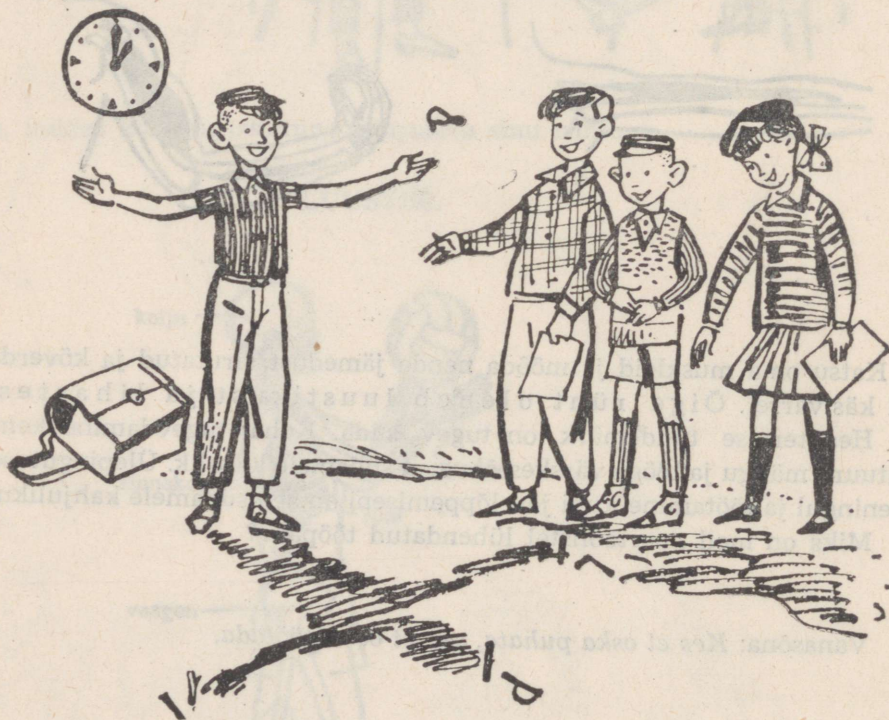
Vanasõna: Kes ei oska puhata, see ei oska töötada.

KODUÜMBRUSE LOODUSEST.

VAATLUSI VAATEVÄLJAL.

Täna teeme õppekäigu koolimajast lõunas asuvale künkale, kust on kaugele näha.

Meenutame kõigepealt ilmakaari ja nende suuna määramist kompassi abil. Kell näitab parajasti keskpäeva, sellepärast saame ilmakaared maapinnale ka varju abil tähistada.

Peailmakaarte tähistamine varju abil.

Milleks on vaja täpselt teada ilmakaarte suundi laeva või lennuki juhtimisel, maastikumängus ja tuule suuna määramisel — seda teadsid kõik õpilased.

Aga kuidas määrame tuule suunda siis, kui tuul puhub põhja ja lääne vahelt? Vaatame, mida ütleb ilmateade.

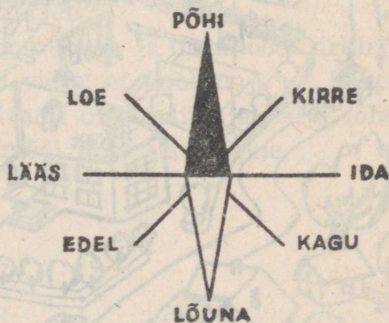

Missuguseid teisi ilmakaari oled kuulnud? Tähistame ka need maapinnale.

Ütle pildi põhjal, kus asuvad kirre, kagu, edel, loe.

Mis ilm on täna?

Tallinna Ilmajaama teatel on vabariigis 4. oktoobril oodata vahelduva pilvitusega ilma. Sajab lühiajalist vihma. Puhub mõõdukas loode-tuul. Õhutemperatuur öösel 0 kuni -1 , päeval $+5$ kuni $+9$ kraadi.

Küsimusi ja ülesandeid.

Kuidas saab ilmakaari määrata ilma kompassita?

Kustpoolt on õunad harilikult punasemad?

Miks peab köögiakna ehitama põhja ja magamistoa akna idasse?

Meenutame veel, et künkalt vaadates on palju kaugemale ja rohkem näha kui orus seistes, sest vaatepiir on avaram.

Mida näeme lõunas? Mida põhjas, mida idas, mida läänes? Määrame silmamõõdu järgi ligikaudse kauguse meie asukohast.

Nüüd ulatas õpetaja meile suure paberipoogna ja ümbriku. Poognale olid sinisega joonistatud meie jõgi ja järv ning pruuniga kõik suuremad teed. Ümbrikust leidsime pildid, mis kujutasid meie koolimaja, kolhoosi, metsa ja teisi kohti meie koolimaja ümbrusest.

Pildid tuli paberipoognal õigesse kohta paigutada. Selleks oli kõigepealt vaja uurida, kus ilmakaares miski asetseb.

Kui pildid paigal, mõõtis iga rühm sammudega ja maamõodusirkliga, kui kaugel see koht meist õieti on. Tuligi välja, et koolimaja oli hoopis kaugemal kui vana õõnes puu. Aga piltplaanel oli koolimaja palju lähemale pandud. Siit oli kohe selge, et silmamõõt pole alati täpne.

Kirjelda, kuidas valmis piltplaani.

Ülesandeid.

Kui pikk on sinu samm?

Mõõda sammudega:

- Kui kaugel sinu kodust on lähim toiduainete kauplus? (linnas)
- Kui kaugel sinu kodust on naabrite elamu? (maal)

TUUL.

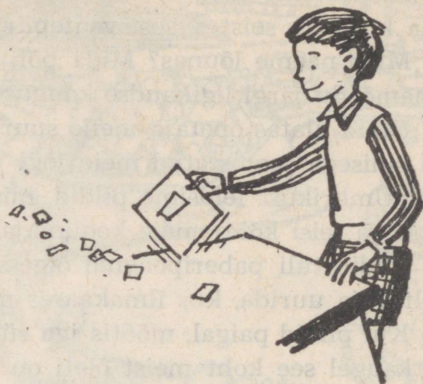
Järgmises kodulootunnis tuli meil piltplaani parandada: eelmisel õöl oli tugev tuul õõnsa puu maha murdnud.

Agas tuul oli veel rohkemgi kahju teinud. Mida?

Mis on tuul?

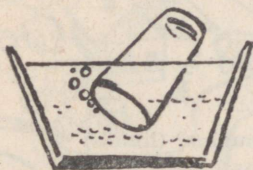

Mis puhub vastu nägu?

Mis paneb paberiribad liikuma?

Kuidas saame õhku näha?

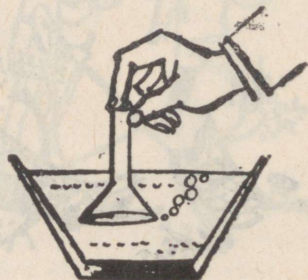
Tee katse. Aseta anumasse veega täidetud kummuli keeratud klaas. Kalluta aeglaselt klaasi. Jutusta, mis väljub klaasist. Mis sinna tungib?

Kuidas kuuleme õhku?

Tee katse. Võta täispumbatud jalgpall. Ava kiiresti ventiil. Mida kuulled? Mis see oli?

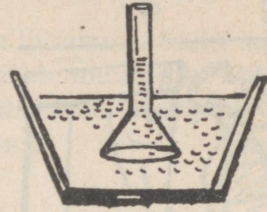
ÕHK TÄIDAB RUUMI.

Tee katse ja jutusta, miks vesi ei tungi lehrisse.

Tee katse. Võta sõrm lehtri-
torult ja aseta toru ava kohale
peopesa.

Kirjelda, mida tunneb peo-
pesa ja miks tungib vesi lehtrisse.

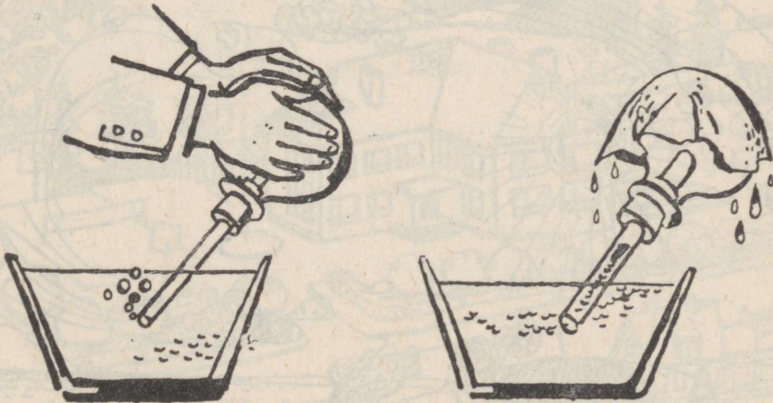

Järeldus. Õhku on kõikjal. Õhk ei ole nähtav. Oleme
õhu sees nagu kalad vees.

Mis sünnib õhuga soojenemisel?

Mis sünnib õhuga jahenemisel?

1. Tee katse. Hoia kolbi mõlema käega. Seleta, miks tekivad õhu-
mullid.

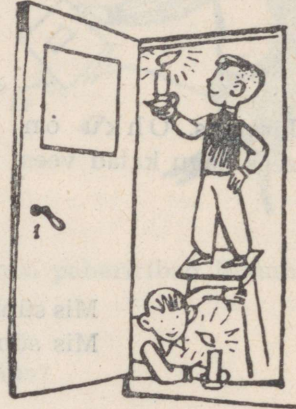

2. Tee katse. Kata kolb külma märja rätikuga. Seleta, miks vesi tun-
gib klaastorusse.

Kus on toas õhk soojem?

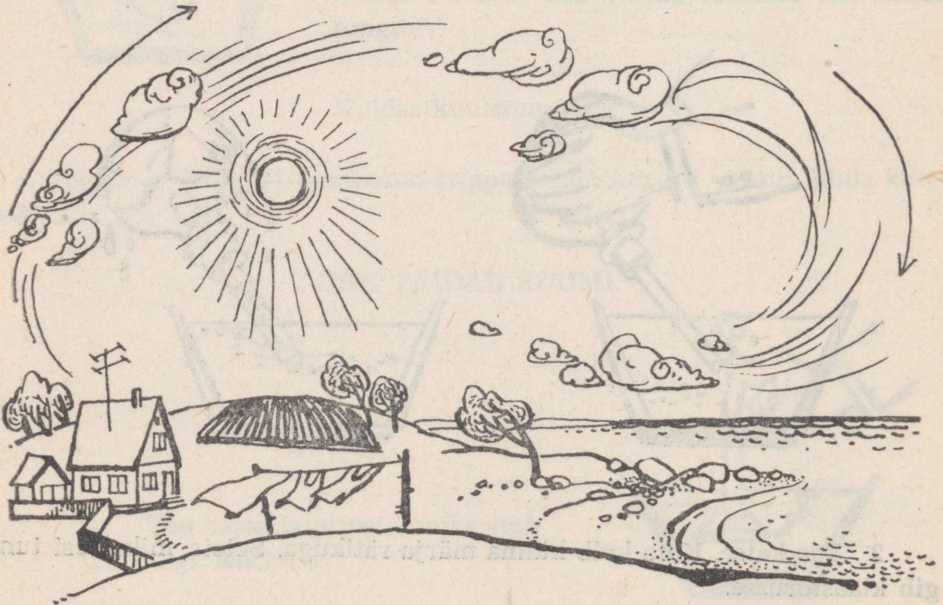

Miks tõuseb udusulg kuuma
ahju või radiaatori juurest üles
lae alla?

Tee katse. Selgita, miks ukse
all leek kaldub toa suunas, ülal
koridori suunas.

Ust avades tunneme, et jahedast koridorist voolab tuppa külma õhku,
tunneme t u u l t.

Vaatle pilti ja pea meeles.

Looduses toimub alatine sooja ja külma õhu liikumine. Päike soojendab maad. Neis kohtades, kus maa rohkem soojeneb, muutub ka õhk soojemaks ja tõuseb ülespoole. Asemele voolab külm õhk. Niisugune õhuvoolamine ehk liikumine ongi tuul.

Küsimusi ja ülesandeid.

Mille abil määrame tuule suunda?

Millisel aastaajal teevad tuuled rohkesti kahju?

Valmista endale tuuleratas.

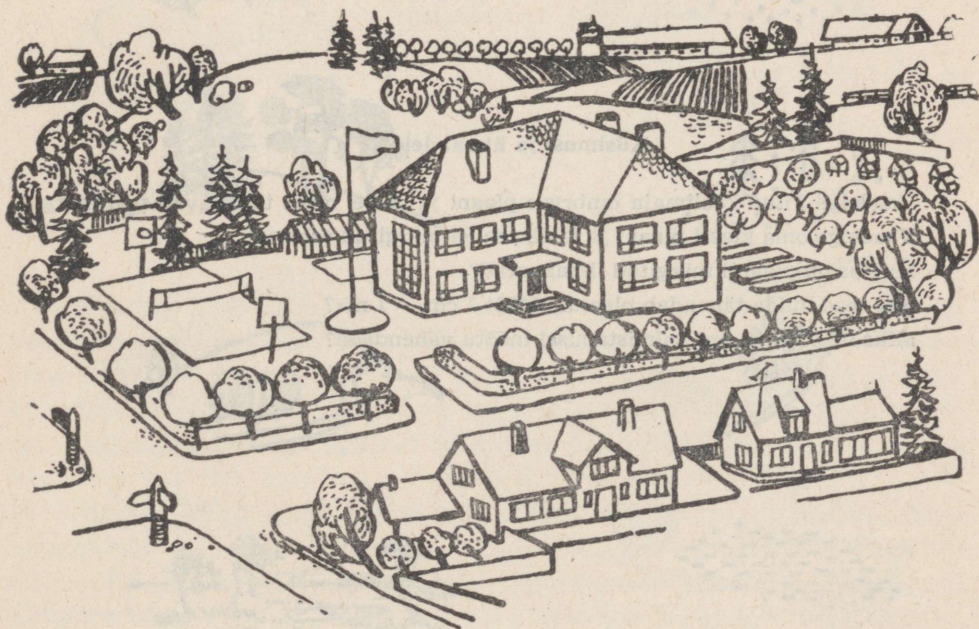
Jutusta, mis kasu on tuulest. Kuidas inimene kasutab tuule jõudu?

Jutusta, kuidas inimene kasutab õhuruumi.

Jätka eelmise aasta eeskujul ilmavaatlusi.

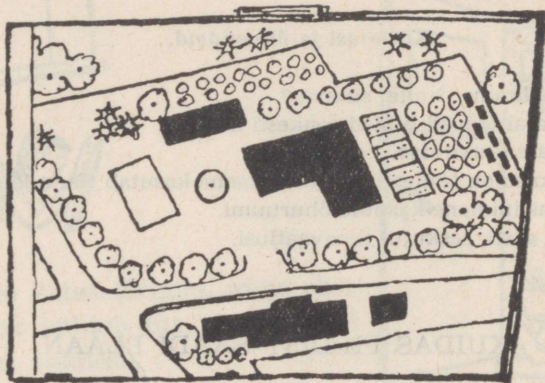
KUIDAS PILDIST SAADI PLAAN.

Pildil on Tiina koolimaja ümbrus. Kirjelda, mida näed sellel.

Pioneerikoondusel kujundasid lapsed selle pildi järgi liivakastis Tiina koolimaja ümbruse maketi.

Koduloo tunnis asetasi Tiina ja ta kaaslased liivakasti peale maketi kohale klaasi ja joonistasid klaasile maketi järgi teise pildi, nii nagu nad seda nägid otse ülevalt alla vaadates.

«Niisugune joonis on p l a n,» ütles õpetaja.

Küsimusi ja ülesandeid.

Vaadeldge Tiina koolimaja ümbruse plaani ja öelge, mida tähistavad seal märgid.

Vaadeldge oma klassi plaani ja leidke sellel märgitud esemed.

Kuidas on plaanil märgitud ilmakaared?

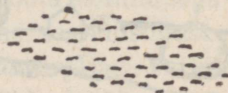
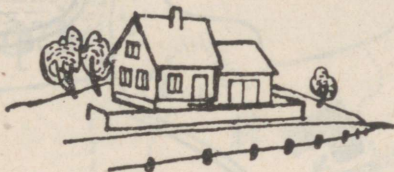
Kas tead, mida tähendab plaanil «Mõõt 1 cm — 1 m»?

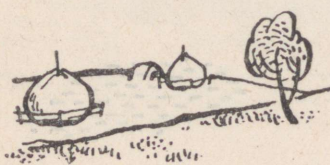
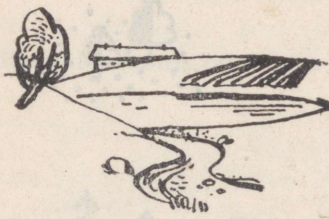
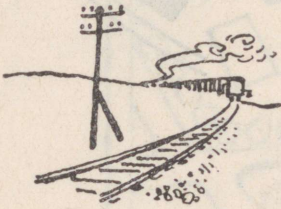
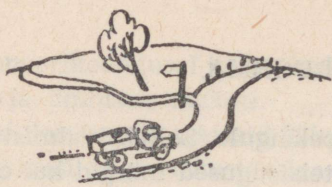
Miks on vaja plaani valmistamisel mõõtu vähendada?

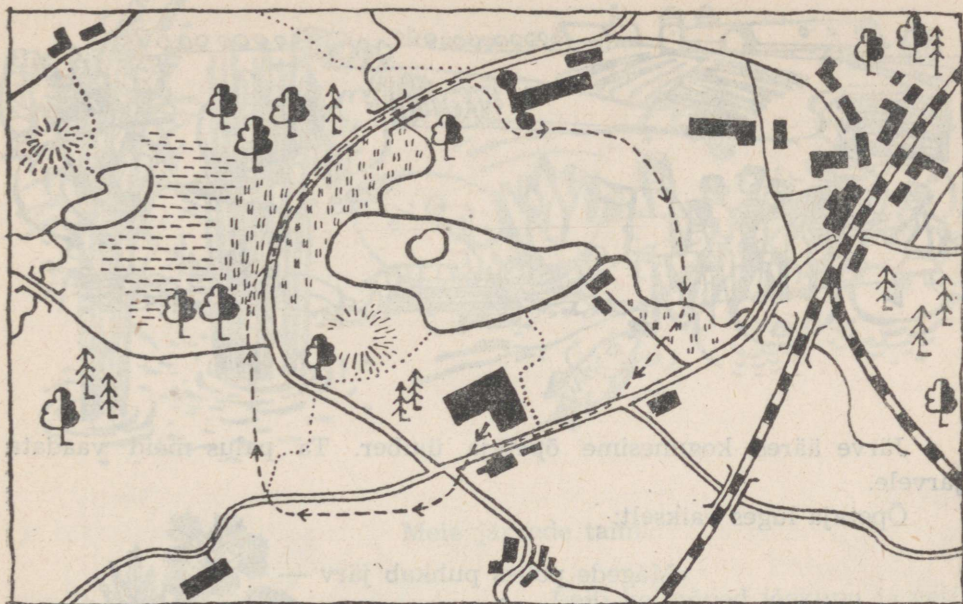
ÕPIME PLAANI LUGEMA.

Järgmises koduloo tunnis läheme õppekäigule. Selleks valmistas õpetaja matkaplaani, millel olid aga hoopis teistsugused märgid kui eelmisel plaanil. Õpetaja seletas, et plaani t i n g m ä r k e on vaja tundma õppida, sest need aitavad aru saada (ehk lugeda), mida plaanil on kujutatud.

Meie õppisime sealt tundma järgmisi märke. Nimeta neid.

Ülesandeid.

Vaatle matkakaarti ja jutusta, mida sellel matkateel on näha. (Matkatee on tähistatud noolega.)

Valmista raamatuliselt antud piltidest ja plaani tingmärkidest domino.

ÕPPEKÄIK JÄRVE JA JÕE ÄÄRDE.

Meie kooli ligidal on ilus järv, millesse suubub jõgi. Ühel päeval teatas õpetaja, et järgmisel koduloo tunnil läheme jällegi õppekäigule. Seekord tutvume meie veekogudega: järve ja jõega. Mõned õpilased arvasid, et nad tunnevad nii järve kui ka jõge isegi küllalt hästi. Nad olevat seal supelnud, paadiga sõitnud ja kalugi püüdnud. Õpetaja ütles, et on väga hea, kui asjatundjad on omast käest võtta.

Teele asumisel andis õpetaja meile ülesande: mõõta sammudega järve kaugus koolimajast. Selle ülesande täitmine oli lihtne, sest niisugust mõõtmist olime harjutanud juba esimesel õppekäigul vaateväljaga tutvumisel. Kauguse ümberarvutamine sammudest meetriteks jäi koduseks ülesandeks.

Järve ääres kogunesime õpetaja ümber. Ta palus meid vaadata järvele.

Õpetaja luges vaikselt:

«Mägede põues puhkab järv —
suur, sügav, sinine.
Kui oleks taevas heitnud end
ta vilu voogesse.»

Ja lõpetas:

«Ja läbi laante laiad jõed
ta hõlma tõttavad.»

(A. Haava.)

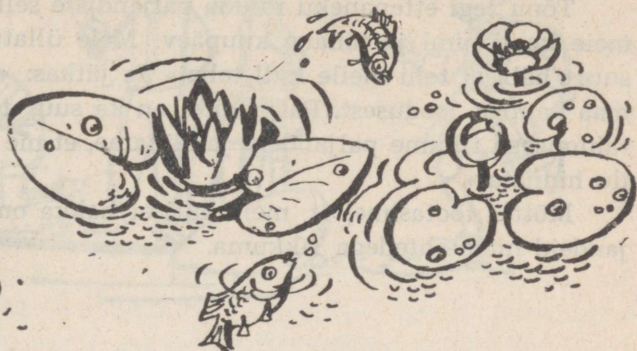
Kõik jäid vaikseks. Lõpuks ütles Ain: «Ka meie järv on kaunis. Järved ja mäed muudavad kogu meie ümbruse maastiku ilusaks.»

Nüüd hakkasid grupid vaatlusülesandeid tegema ja materjali koguma.

Esimene grupp määras kompassi abil järve põhja-, lõuna-, ida- ja läänekalda, mõõtis järve vee ja kaldaliiva temperatuuri, uuris risu ja prahti, mida vesi oli kaldale uhtunud, ja kurnas järvevett läbi vati.

Küll sai vatt mustaks! Õpetaja ütles, et järve- ja jõevett ei tohi ilma keetmata juua.

Teine grupp uuris järve taimi ja loomi. Koolimajja viimiseks võeti kaasa kõrkjaid ja pilliroogu. Taheti võtta ka üht taime justkui porgandi lehtedega, kuid õpetaja keelas selle korjamise, sest see on väga mürgine taim — mürkputk. Kui seda isegi väike raasuke süüa, põhjustab ta surma.

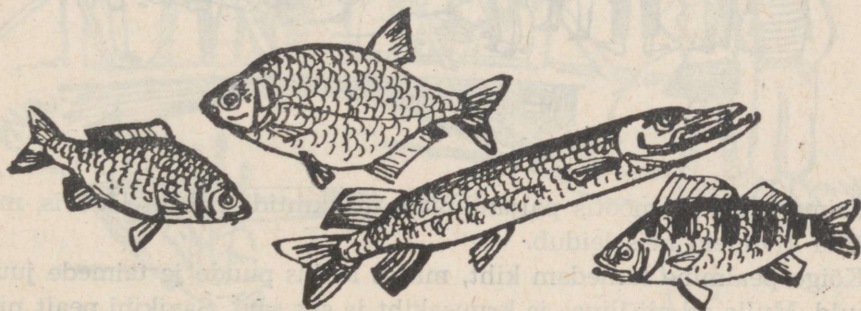
Meie järvede taimi.

Leiti ka mõned jõekupu ja vesiroosi lehed, kuid õisi ei olnud enam.

Kõik aga mäletasid nende kauneid õisi väga hästi.

Just meie kool laskis kevadel järve kogremaimusid, sellepärast teadsime, et järves elab kalu. Teistest kaladest jutustasid need poisid, kes on ise kõvad õngesportlased.

Meie järvede kalu.

Edasi viis meid matkatee jõe äärde. Kõigepealt köitis meie tähelepanu jõe kõrge ja järsk kallas paljandiga.

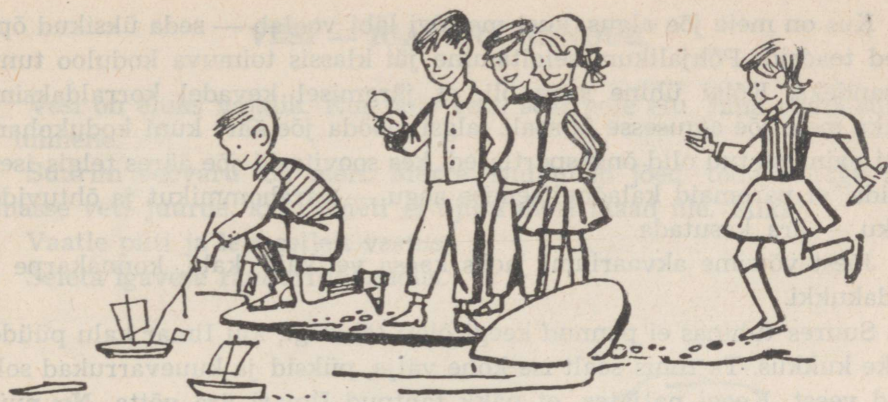
Tõnu tegi ettepaneku raiuda paljandisse selle õppekäigu mälestuseks meie kooli nimi ja tänane kuupäev. Meie üllatuseks ütles õpetaja: «Nii suurt häbi ei tohi meile küll teha!» Ja jätkas: «Paljandid on osake meie maa kaunist loodusest. Paljanditel on ka suur teaduslik tähtsus. Nimede raiumisega rikume paljandeid ja näitame, et me ei oska loodust hoida ega ilu hinnata.»

Mõttes töotasime, et meie küll ei hakka oma kodumaa puid ja paljandeid nimetähtedega rikkuma.

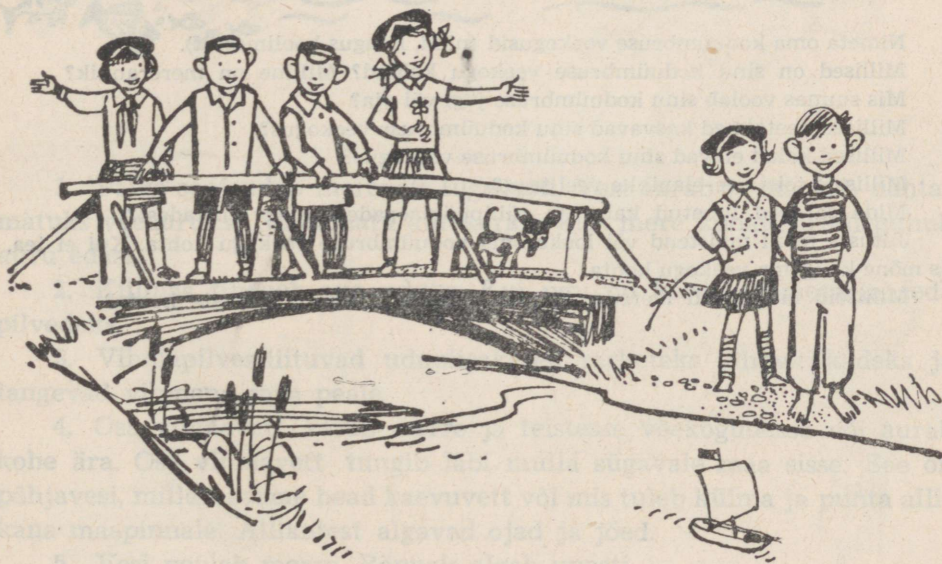
Esimene grupp mõõtis paljanduvate maakihtide paksuse, uuris, mis-suguseid kivimeid neis leidub.

Kõige pealmine tumedam kiht, milles leidus puude ja taimede juuri, oli muld. Mulla all oli liiva- ja kruusakiht ja siis savi. Savikihi pealt niri-ses väike allikas.

Teine grupp määras jõe voolusuuna. Vette visati väike kuiv puutükk ja mängulaevukesi. Vaadeldi nende liikumissuunda ja määrati ilmakaar.

Kolmas grupp määras jõe vasaku ja parema kalda. Ühed läksid üle jõe viivale sillale ja seisid nägudega voolu suunas, teised olid kaldal, samuti vaade voolu suunas. Missugune oli vasak ja missugune parem kallas?

Kus on meie jõe algus, kust me jõgi läbi voolab — seda üksikud õpilased teadsid. Põhjalikum selgitamine jäi klassis toimuva koduloo tunni ülesandeks. Kõigi ühine soov oli, et järgmisel kevadel korraldaksime matka meie jõe algusesse ja sealt jalgsi mööda jõe äärt kuni kodukohani. Eriti vaimustatud olid õngesportlased, kes soovitasid jõe ääres telgis isegi ööbida, et paremaid kalaõngitsemise aegu — varahommikut ja õhtuveikku — ära kasutada.

Jõest võtsime akvaariumi jaoks kaasa vetikaid, kalu, konnakarpe ja mudakukki.

Suures tuhinas ei pannud keegi õieti tähelegi, kui Ilmar kalu püüdes jõkke kukkus. Ta ronis sealt ise kohe välja, püksid ja kuuevarrukad solisesid veest. Keegi naljatas, et näkk tahtnud Ilmari ära võtta. No nüüd hakati jutustama näkkidest, vetevanast ja muistendeid jõgede ja järvede tekkimise kohta. Ilusaim neist oli meile kõigile tuntud «Emajõe sünd».

Järgmises koduloo tunnis korrasime akvaariumi. Kirjeldasime meie järve ilu, tegime kokkuvõtte meie järve taimestikust ja loomastikust.

Koduseks ülesandeks anti võistluse korras kirjutada kirjand «Meie kaunis kodujärv». Kõige parem kirjand lubati ette kanda kooli kirjandusõhtul ja mõned neist avaldada ka kooli seinalehes.

Küsimusi ja ülesandeid.

Nimeta oma koduümbruse veekogusid (jõgi, kaugus koolimajast).

Millised on sinu koduümbruse veekogu kaldad? Milline on mererannik?

Mis suunas voolab sinu koduümbruse jõgi või oja?

Millised veetaimed kasvavad sinu koduümbruse veekogus?

Millised kalad elavad sinu koduümbruse veekogus?

Milliseid teisi vee-elanikke veel tead?

Mida sa tead lubatud kala- ja vähipüügiaegadest ning -riistadest?

Jutusta mõni muistend või looke oma koduümbruse veekogu kohta. Kui ei tea, siis mõne kaugema veekogu kohta.

Milliseid laule tead merede, järvede, jõgede, ojade ja allikate kohta?

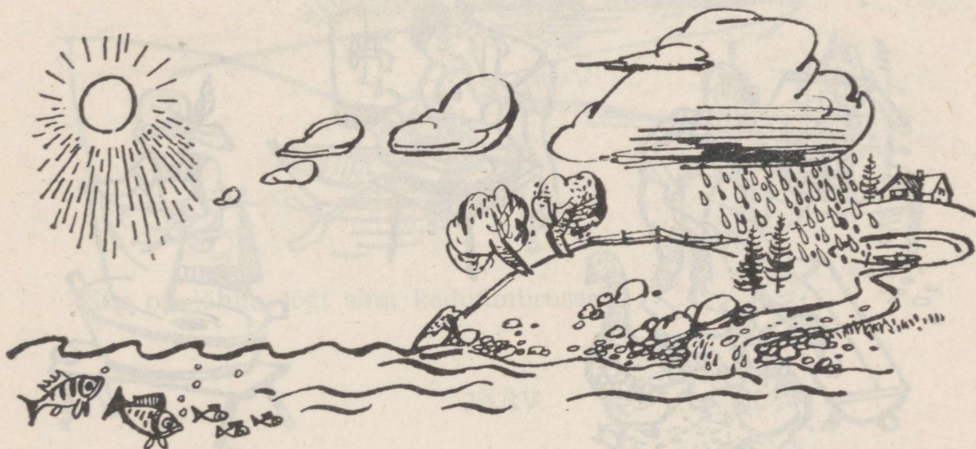
VESI — IGAVENE RÄNDUR.

Vesi on eluks vajalik. Kus pole vett, seal pole elu. Ilma veeta sureb ka inimene.

Suurim veevaru on meri. Merre suubuvad jõed toovad kogu aeg temasse vett juurde, kuid ometi ei ujuta meri maad üle. Miks?

Vaatle pilti ja leia sellelt vastus.

Seleta igavese ränduri tähendus.

1. Päike soojendab merevett tugevasti. Vesi aurab ja muutub nähtamatuks veeauruks. Nähtamatu aur kerkib üles mere kohale. Tuul puhub auru edasi.

2. Külmas tiheneb aur uduks. Kui udu on kõrgel, nimetame seda pilvedeks.

3. Vihmapilves liituvad udupiisakesed rasketeks vihmatilekadeks ja langevad vihmana maa peale.

4. Osa vihmavett satub merre ja teistesse veekogudesse või aurab kohe ära. Osa vihmavett tungib läbi mulla sügavale maa sisse. See on põhjavesi, millest saame head kaevuvett või mis tuleb külma ja puhta allikana maapinnale. Allikatest algavad ojad ja jõed.

5. Vesi voolab merre. Rännak algab uuesti.

Küsimusi ja ülesandeid.

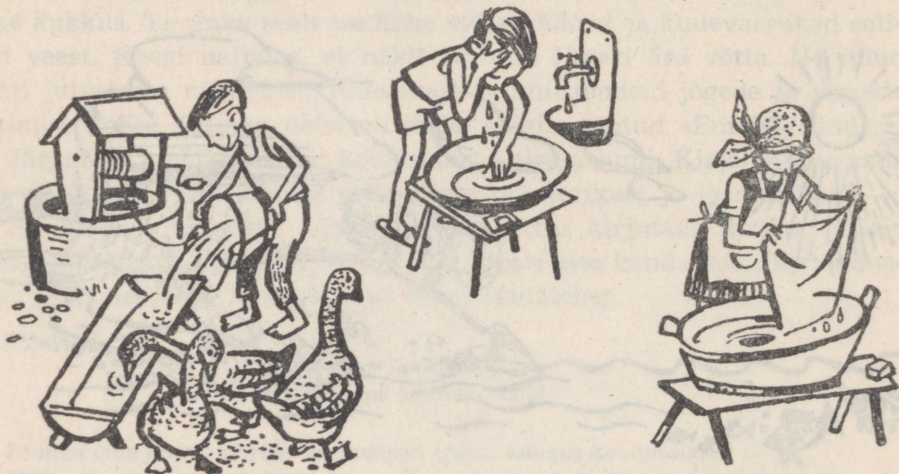
Milliseid sademeid sa peale vihma veel tead?

Kui tood tuppa külma veega täidetud klaasi, siis muutub klaasi välispind niiskeks. Kust see niiskus tuli?

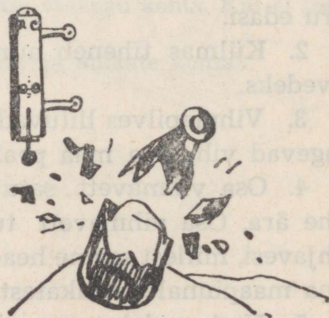
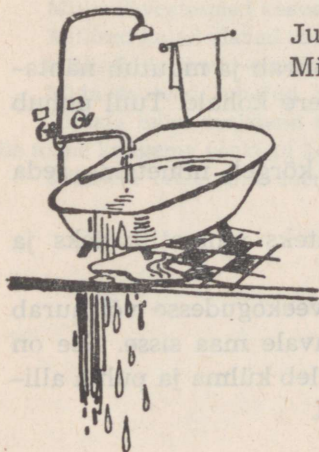
Miks ei kõlba jõe või järve vesi joogiks, allikaveesi aga kõlbab?

KUIDAS ME VETT KASUTAME.

Vaatle pilte ja jutusta, milleks tarvitame vett.

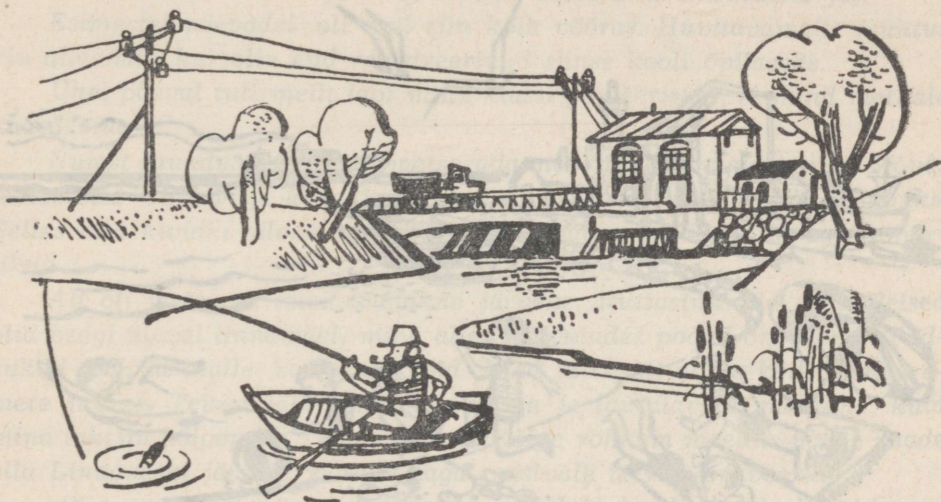

Jutusta piltide järgi, kuidas vesi võib kahju tuua. Missugust kahju teeb vesi inimese hooletuse tõttu?

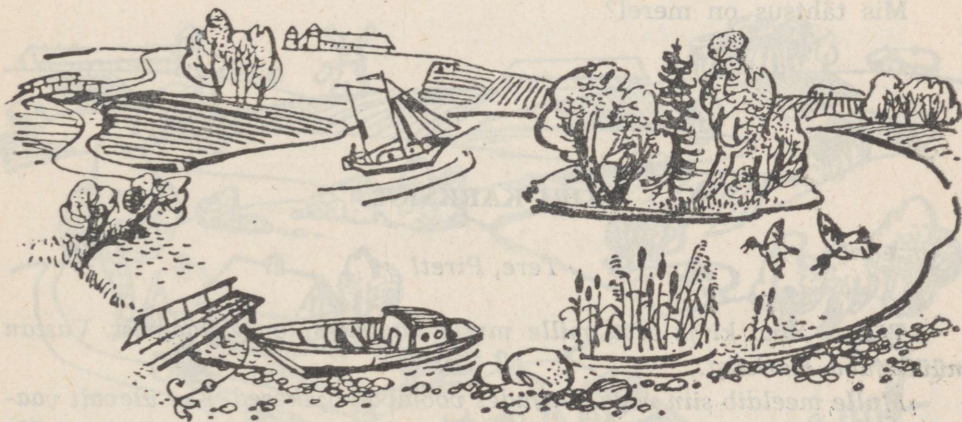
Jutusta piltide järgi, mis tähtsus on veekogudel.

JÕGI.

Kus on lähim jõgi sinu koduümbruses?

JÄRV.

Nimeta järvi, mida tead.

Kas oled merd näinud?
Mis tähtsus on merel?

KIRI KARKSIST.

Tere, Piret!

Täna sind kirja eest, mille mulle saatsid pioneerilaagrist. Vastan nüüd juba Karksist.

Mulle meeldib siin väga. Orgudes voolavad ojakesed. Kui ülevalt vaadata, helgivad väikesed järvesilmad metsade süles. Vaata seda pilti. Ma tean, et ka Sina imetleksid siinse looduse ilu. Sinu koduümbrus on ju madal tasandik.

Ega need Karksi mäed küll polegi päris tõelised mäed, on ainult künkad, ja siin ei leidu ka vaske ega kulda nagu päris mägedes. Aga ka meil Karksis on liiva, kruusa ja savi, mis on väärtuslik ehitusmaterjal.

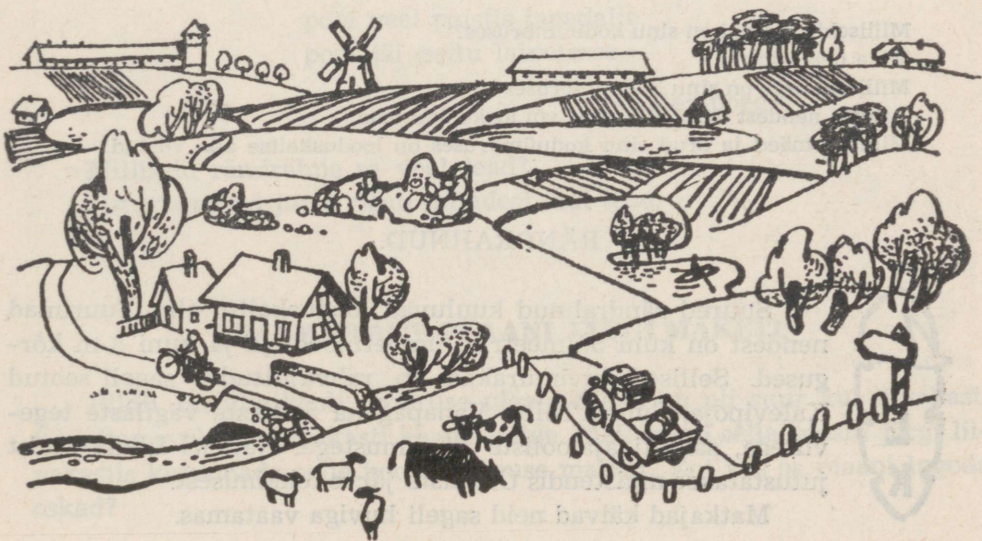
Esimestel päevadel oli mul siin kõik võõras. Huvitavamaks muutus elu alles siis, kui olin end registreerinud siinse kooli õpilaseks.

Ühel päeval tuli meilt läbi minu klassi pioneerisalk, et mind matkale kaasa viia.

Nüüast suundusime kitsast metsarada mööda mäerinnakust alla. Mõnes kohas olid vihma- ja kevadised veed uuristanud teeraja nagu kraaviks. Selles olid kividki siledaks lihvitud. Metsaalused kivid olid aga konarlikud.

All oli meie ees imeilus vaikne järveke. Ruttasime üle silla. Teised olid peagi üleval linnamäel, mina alles lõõtsutades poolel oruveerul. Tüdrukud jooksid mulle vastu, ulatasid käed ja varsti olime kõik lossivaremete juures. Teised läksid nüüd kiikuma ja laululavale mängima, kuid mina tahtsin kõigepealt ringi vaadata. Kõige rohkem meeldis mulle vaade alla Linnaveski järvele ja selle taga paistvale teisele oruveerule.

«Siin varjavad vanad lõhmused ja jalakad sulisevaid allikaid, seal tõusevad kuni äkilise Kuningamäe tipuni kõrged sinised männid. Sa tunned enese maakoha ilust otsekui joobuvat.»

See kirjeldus on kirjanik August Kitzbergilt, kes siin ümbruses on kasvanud ja elanud. Ta on Karksist kirjutanud ilusa jutu «Maimu».

Kõik, kes siin elavad, armastavad oma ilusat kodukohta.

Lehte jutustas meile ka Karksi lossivaremete ajaloost, mõned aga teadsid muistendeid Karksi looduse kohta. Need olid väga huvitavad. Mitu lugu oli vanapaganatest. Kirjutati Sulle ühe neist.

«Ennevanasti elanud Karksi lossimäel ja Mägiste põrguhauas vanapaganad. Neil olnud kahe peale üksainus leivalabidas. Olnud lossi omal leivad tehtud, visanud ta labida Mägiste oma kätte, öeldes: «Lisna, säh leva lasna!» Niisamuti saatnud jälle Mägiste pagan labida tagasi, öeldes: «Lasna, säh leva lisna!» Ka saatnud nad ühes labidaga teineteisele niiviisi katsekakkusid.»

Mägiste põrguhaud on Karksist 5 km kaugusel.

Õhtul kodus ei saanud ma esiotsa undki silma. Mõtlesin, kui tore oleks Sulle näidata Karksi ilu.

Piret, tõepoolest, kui teie klass kord ekskursioonile sõidab, tulge kindlasti ka Karksisse! Meie salk on siis teie vastuvõtjaks ja ekskursioonijuhiks. Küll näed, kui tragi mägironija minust siis on saanud.

Sind ja teisi sõpru tervitades

Maret.

Küsimusi ja ülesandeid.

Milliseid mägesid on sinu koduümbruses?

Mida neis leidub?

Milliseid orge on sinu koduümbruses?

Jutusta nendest mõni muistend või looke, kui tead!

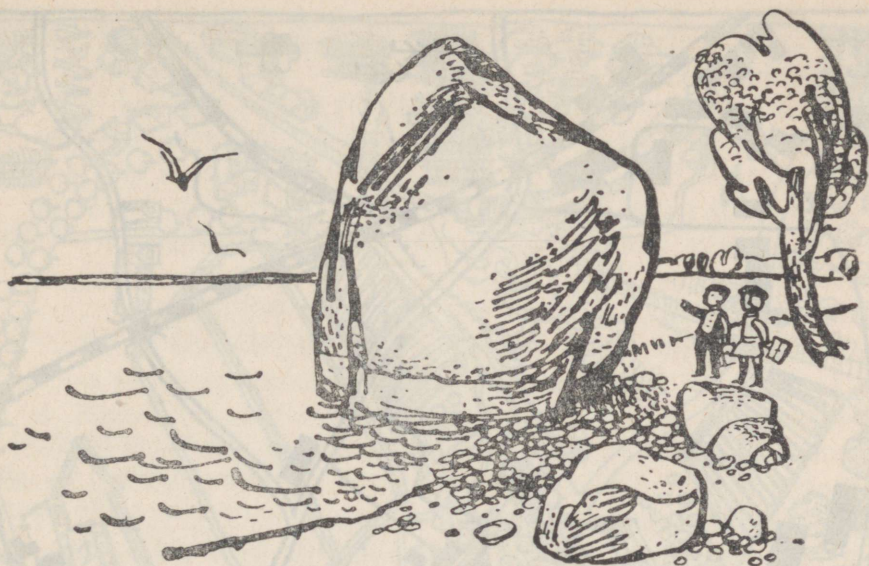
Millised mäed ja orud sinu koduümbruses on looduskaitse alla võetud?

RÄNDRAHNUD.

Suured rändrahnud kuuluvad looduskaitse alla. Suurimad nendest on kuni 50-meetrise ümbermõõduga ja kuni 8 m kõrgused. Sellised kivimürakad on rahvajuttudes sageli seotud Kalevipoja, Suure Tõllu, Vanapagana ja teiste vägilaste tegevusega, samuti ajalooliste sündmustega. Näiteks Linda kivist jutustatakse muistendis Ülemiste järve tekkimisest.

Matkajad käivad neid sageli huviga vaatamas.

Kalevipoja lingukivi Saadjärve ääres.

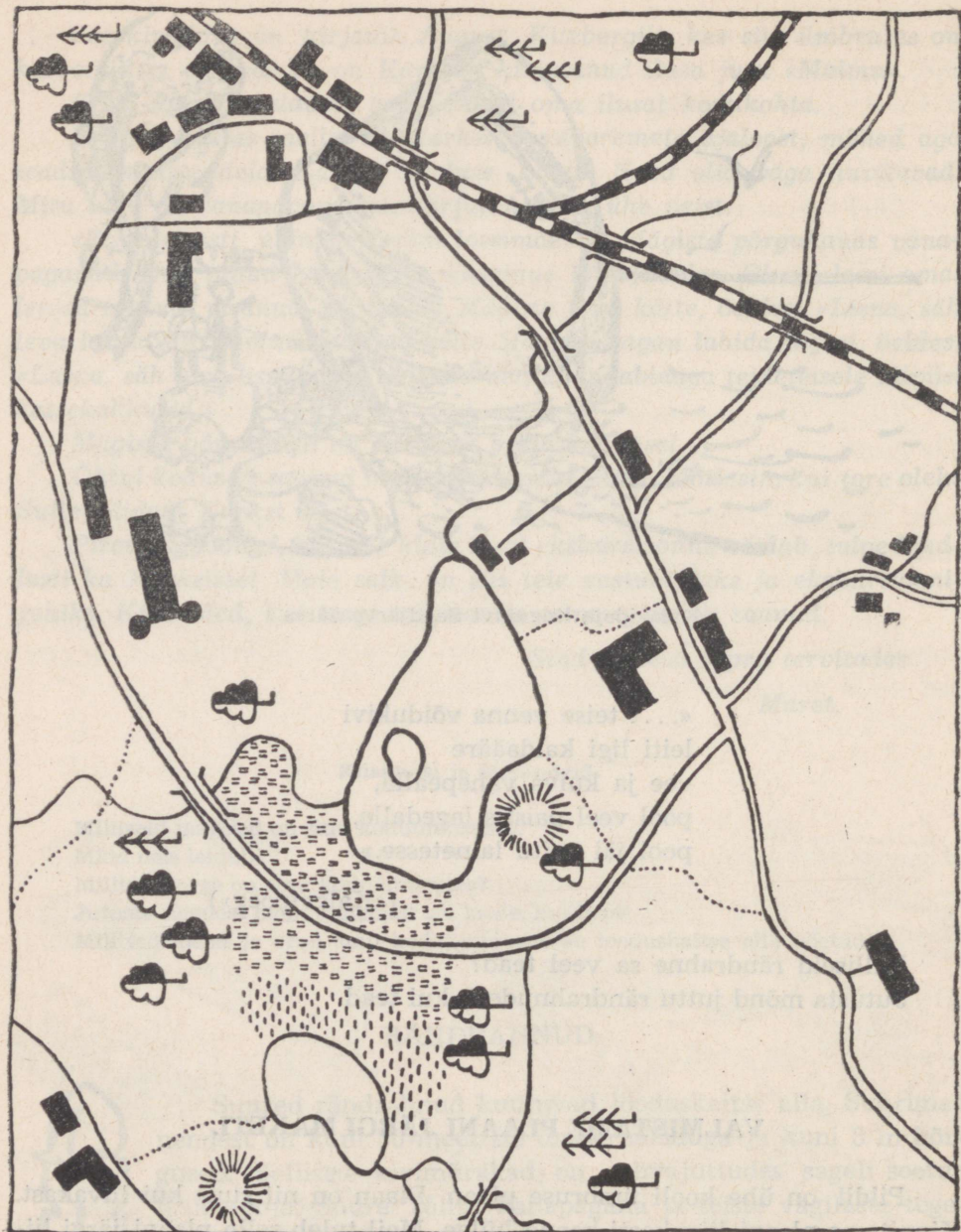
«... teise venna võidukivi
leiti ligi kaldaääre
vee ja kuiva vahepealla,
pool veel paistis lagedalle,
pool jäi peitu lainetesse.»

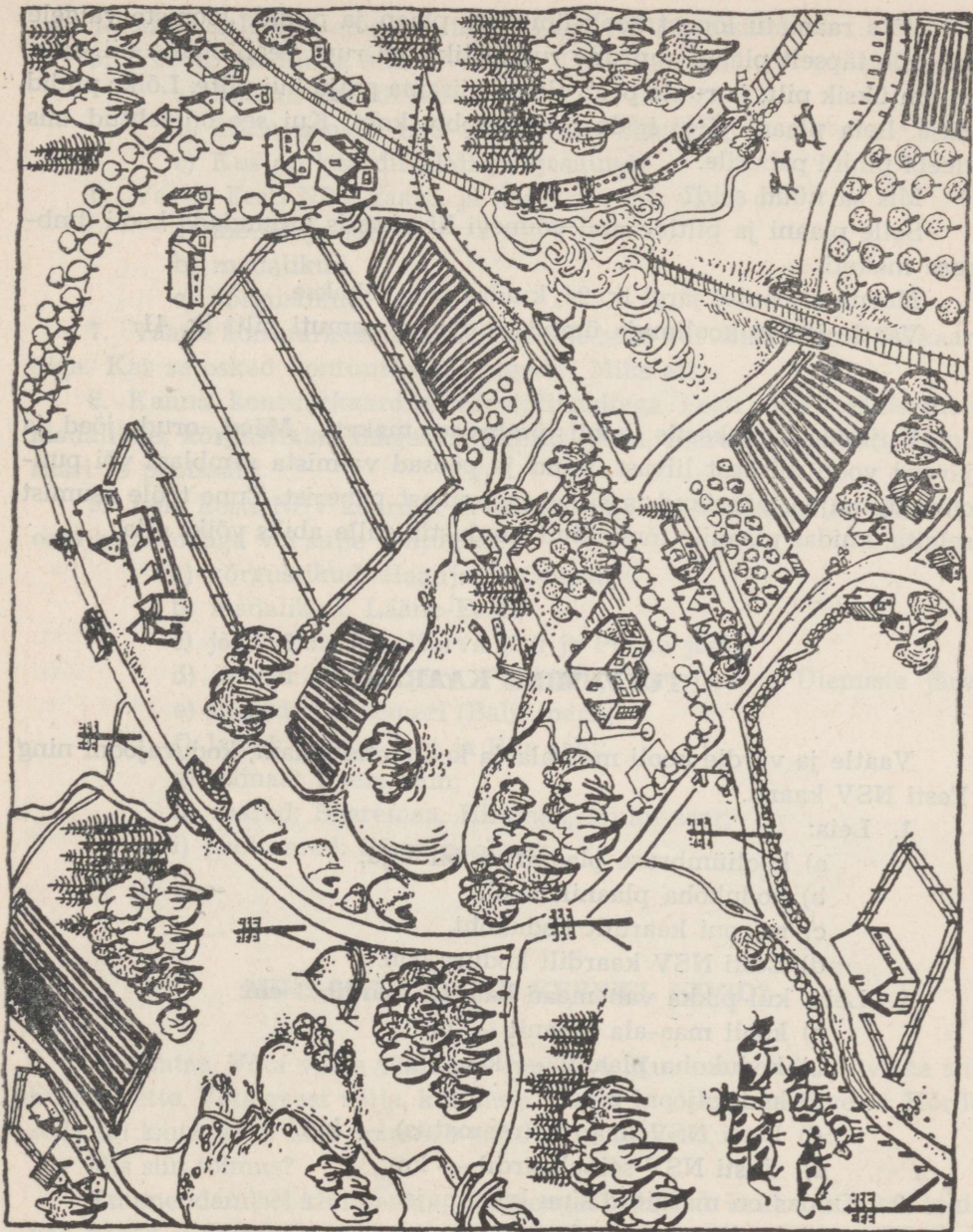
(«Kalevipoeg»)

Milliseid rändrahne sa veel tead?
Jutusta mõnd juttu rändrahnudest, kui tead.

VALMISTAME PLAANI JÄRGI MAKETI.

Pildil on ühe kooli ümbruse plaan. Plaan on nii suur kui liivakast. Kinnitame plaani liivakasti kaane külge. Meil tuleb selle plaani järgi liivakastis kujundada selle kooli ümbruse makett. Ent kas sa plaani lugeda oskad?

Võta raamatu lõpust kooli ümbruse plaan ja pildid. Joonista valgele paberile täpselt plaani suurune ruudustik. Iga ruut peab olema nii suur, kui on üksik pilt, ja ruute peab olema niisama palju kui pilte. Lõika pildid välja. Leia plaani järgi igale pildile sobiv koht. Kui see on tehtud, siis kleebi pildid paberile.

Mis sa nüüd said?

Selle plaani ja piltide abil võimegi liivakastis kujundada kooli ümbruse maketi.

Meenuta joonise järgi lk. 24, kuidas seda tehakse.

Vaatle lk. 40 koolimaja ümbruse plaani, samuti pilti lk. 41.

Kujunda liivakastis kooli ümbruse makett. Mäed, orud, jõed ja järved vooli niiskest liivast, puud ja põõsad valmista samblast või puukstest, majad, vabrikud ja sillad paksemast paberist. Enne tööle asumist selgita, kuidas plaanile tõmmatud ruudustik sulle abiks võiks olla.

TUTVUMINE KAARDIGA.

Vaatle ja võrdle kooli maa-ala ja kodukoha plaani, kodurajooni ning Eesti NSV kaarti.

1. Leia:

- a) kooliümbruse plaanilt koolimaja,
- b) kodukoha plaanilt kool,
- c) rajooni kaardilt kodukoht,
- d) Eesti NSV kaardilt kodurajoon.

2. Leia, kui pikka vahemaad kaardil märgib 1 cm:

- a) kooli maa-ala plaanil — m.
- b) kodukoha plaanil — km.
- c) kodurajooni plaanil — km.
- d) Eesti NSV kaardil (raamatus) — km.
- e) Eesti NSV seinakaardil — km.

3. Kuidas on märgitud sinu koolimaja:

- a) kooli maa-ala plaanil,
- b) kodukoha plaanil,
- c) kodurajooni plaanil.

4. Miks ei leia sa oma koolimaja Eesti NSV kaardilt?
5. Võrdle plaani ja kaarti:
 - a) Mis on neil ühist?
 - b) Mille poolest nad teineteisest erinevad?
 - c) Kus on kaardil alati põhjasuund?
6. Vaatle Eesti NSV kaarti ja leia sealt, mis värvi on:
 - a) mered ja järved,
 - b) madalikud,
 - c) kõrgustikud.
7. Vaatle kontuurkaarti nr. 1 ja võrdle seda värvilise Eesti NSV kaardiga. Kas sa oskad kontuurkaarti lugeda? Miks ei?
8. Kanna kontuurkaardile värvipliatsitega Eesti NSV tähtsamaid madalikke, kõrgustikke, mägesid, jõgesid, järvi, meresid, lahtesid, väinu, saari ja poolsaari.
9. Leia Eesti NSV kaardilt ja tähista oma kontuurkaardile, alustades oma kodukohaga või sulle tuntuga:
 - a) kõrgustikud: Haanja ja Otepää;
 - b) madalikud: Lääne-Eesti;
 - c) jõed: Emajõgi, Narva jõgi ja Pärnu jõgi;
 - d) järved: Peipsi järv, Pühajärv, Võrtsjärv ja Ülemiste järv;
 - e) mered: Läänemeri (Balti meri);
 - f) lahed: Soome laht ja Riia laht;
 - g) väinad: Soela väin;
 - h) saared: Saaremaa, Hiiumaa, Muhu saar;
 - i) poolsaared: Sõrve poolsaar.

MIKS MURENEVAD KERISEL KIVID?

Tee katse. Võta väike tükikene raudkivi. Kuumuta seda ja viska siis külma vette. Võta veest välja, kuumuta uuesti ja viska uuesti vette. Korda seda nii kaua, kuni kivi mureneb väikesteks osadeks.

Mis siin toimus?

Kuumendamisel kivi paisub, jahenemisel tõmbub kokku. Kivisse teki-
vad praod ja ta mureneb.

Kuidas külm lõhenenud kive purustab? Nõnda nagu sina purustasid oma kivitükikese, nii on sadade tuhandete aastate jooksul külma ja sooja

mõjul murenenud ka kaljud. Vesi on neid uhtnud ja lihvinud. Kivide murenemisel on tekkinud liiv ja savi.

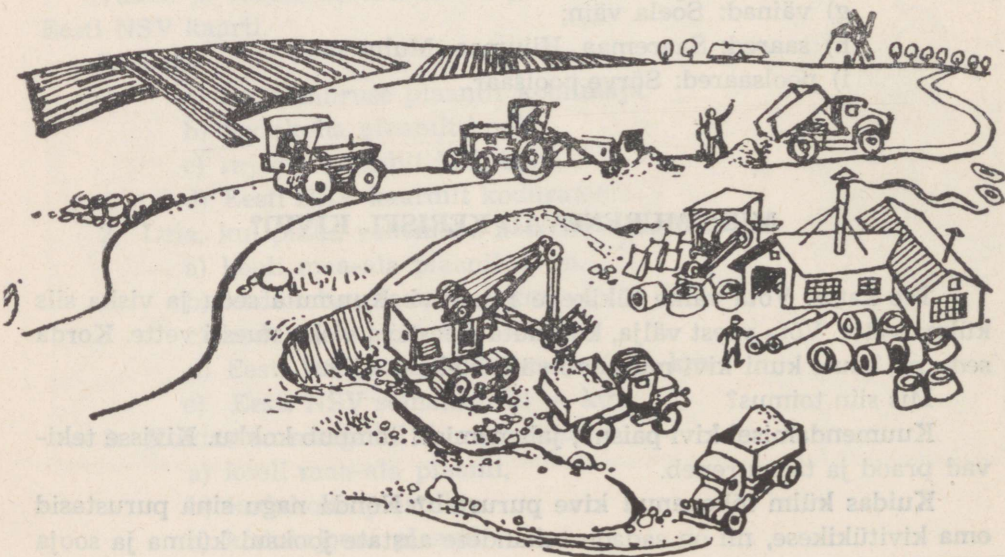
Kas oled kuskil näinud kivide murenemist?
Miks tuleb saunas leili visata kuuma veega?

SUUR VARANDUS.

Sügisel käis meie pioneerisalk matkamas. Meie pioneerijuht oli Ants. Kord, kui istusime puhkuseks künkale, koputas ta kannaga vastu maapinda ja ütles: «Siin asetseb suur varandus.» Vaatasime ootusrikkalt Antsu otsa — ei tea, kas hakkab rääkima muinasjuttu rahapajast? Kuid Ants vaid muigas: «Küllap varsti näete.» Meie mõtlesime — eks vaatame, mis varandused sul siin on!

Liikusime edasi. Varsti nägime hõredas metsatukas suurt kruusaauku. Kostis mootorite mürinat. Pika terasnoka otsa kinnitatud kopp ahmis järsakust kruusa ja laadis selle veoautodele.

«Siin ongi varandus.» Ants viipas käega kruusaaugu suunas. Juku küsis: «Kas kruus?» — «Jah, sadu koormaid veetakse siit päeva jooksul maanteede sillutamiseks ja ehitusplatsidele betooni valmistamiseks.» —

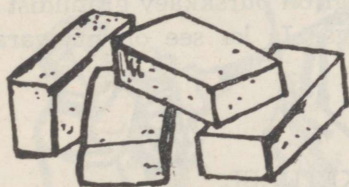
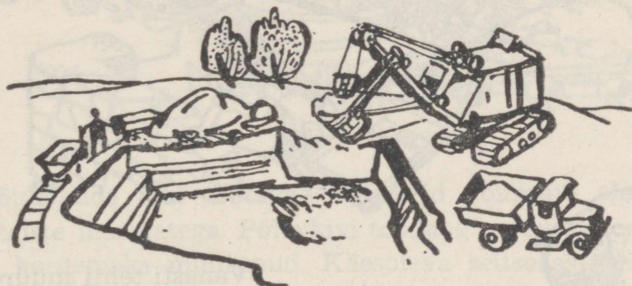

«Mina pole kunagi mõelnud, et kruus võib ka mingi vara olla,» imestas Vaike. «Kõik kivimid, mida inimesed kasutavad, on maavarad,» ütles Ants. Muidugi, seda olime ennegi kuulnud.

«Kas liivast ka midagi saab?» küsis Toomas.

«Oota, küll kodus näitan, mida liivast tehakse,» vastas Ants.

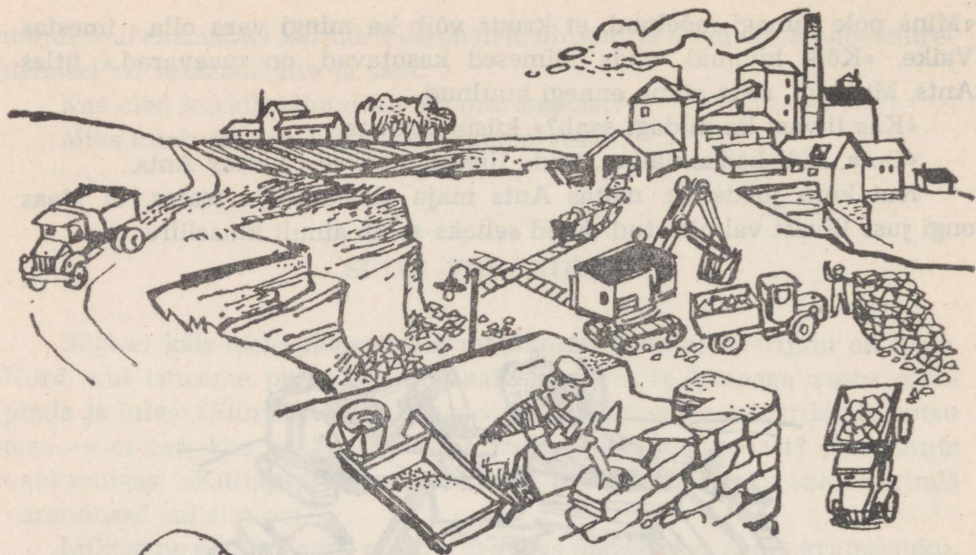
Kui koju jõudsite, näitas Ants maja akendele ja teatas, et klaas ongi just liivast valmistatud. Kuid selleks sobib ainult klaasiliiv.

«Aga savist tehakse vaase ja kausse,» meenus Vaikele.

«Kuhu sa tellised jätsid? Neid ju ka,» tähendas Juku.

«Savist võib siis kas või terve maja ehitada?» päris Toomas. «Ega ikka tugevat maja ei saa küll,» arvas Ants. «Paekivi, lupja ja tsementi läheb ka tarvis, muidu ei saa alusmüüri.»

«Vanasti tehti müüre raudkivist,»
teadis Vaike.

«Jah, sest raudkivi on ju seesama
mis graniit, väga tugev kivim. Aga
teda on raske tahuda. Graniidist
tehakse nüüd monumente ja kujusid.
Meilgi on purskkaev graniidist poisi-
kesega. Ja ka see on maavara.»

PIONEERID LÖKKETULEL.

Õhtul kogunes meie pioneerisalk lõkke ümber. Ants võttis taskust tükikese pruunikat kivi, viskas selle tulle ja küsis: «Kas usute, et kivid võivad põleda?» — «See on ju põlevkivi,» teadis Juku, «niisugust kivi leidub Kirde-Eestis.»

Kummardusime Antsu kaardi kohale ja leidsime sealt Kohtla-Järve, Kiviõli ja Ahtme. «Sinna on rajatud suured põlevkivikaevandused,» jutustas Ants. «Põlevkivi kaevandamine on raske töö. Varem tehti seda käsitsi kirkade, kangide ja labidate abil.

Soonimismasin.

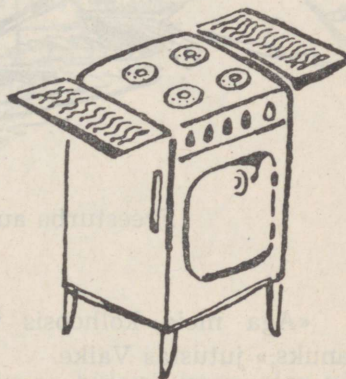
Nüüd Nõukogude ajal töötavad kaevurid võimsate elektripuuride, soonimis- ja teiste masinatega. Põlevkivi toodang on suurenenud, aga töö kaevandustes kergemaks muutunud. Käesoleva seitseaastaku lõpul kaevandatakse meil põlevkivi ligi 10 korda rohkem kui kodanlikus Eestis.

Põlevkivitöötlemise kombinaadis saadakse põlevkivist bensiini ja põlevat gaasi.»

«Põlevkiviõlist valmistatakse kütte-, määrde- ja veel teisi õlisid,» selgitas omakorda Juku.

Puurimismasinaga töötamine.

Gaasipliit köögis.

«Gaas on hea odav põletis,» jätkas Ants. «Seda juhitakse torude kaudu tööstustesse ja elukorteritesse. Tallinnas on kümned tuhanded korterid varustatud Kohtla-Järve gaasiga, mida kasutatakse toiduvalmistamiseks ja vannitubades vee soojendamiseks.»

Lõkkesse visatud põlevkivitükk hakkas hõõguma. Vaatlesime seda. Mina mõtlesin oma isale. Isa on vabrikus kütja. Tema ütleski mulle kunagi, et põlevkivi on meie tähtsaim maavara.

«Noh, lapsed, kes teist teab öelda, milliseid maavarasid kasutatakse veel kütmiseks?» küsis järsku Ants.

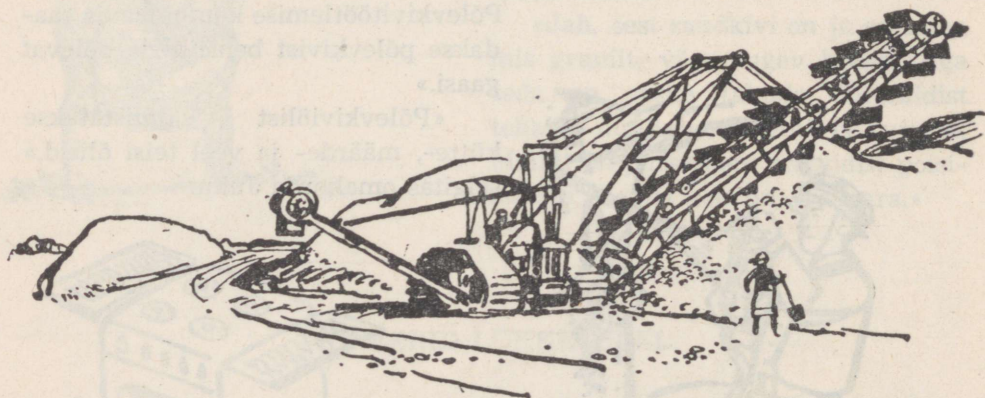
«Puid!» hõikas Toomas.

«Ohoo! Kas puud on siis maavara? Kas me siis puujuuri kütame või?» pilkas Vaike.

«Aga kivisüsi?» ütlesin mina.

«Nojah, kivisüsi küll. Ainult et Eestis kivisütt ei ole, on Ukrainas ja Uraalis ja... Aga mis meil veel on?» päris Ants.

«Turvas ju!» tuli Jukul äkki meelde. «Ise käisin veel möödunud suvel Tootsi briketitööstuses! Seal tehakse mitmesuguste suurte masinatega turbapurust briketti.»

Freesturba aunatamine Tootsi turbaväljadel.

«Aga meie kolhoosis viiakse turvast karjalauta lehmadele allapanuks,» jutustas Vaike.

«Meil jälle veeti suured turbahunnikud põllule väetiseks,» lõpetas Toomas.

Küsimusi ja ülesandeid.

Milliseid maavarasid leidub sinu koduümbruses?

Kus on nende leiukohad?

Kuidas neid maavarasid kasutatakse?

Millised tööstused sinu kodu ümbruses kasutavad tooraineks maavarasid?

Mida sinu kodukohas maavaradest toodetakse?

Mis on Eesti NSV tähtsaimaks maavaraks?

Mida tead nendest maavaradest, mida meil ei leidu?

Valmista kooli koduloonurgale kodu ümbruses leiduvate maavarade kogu.

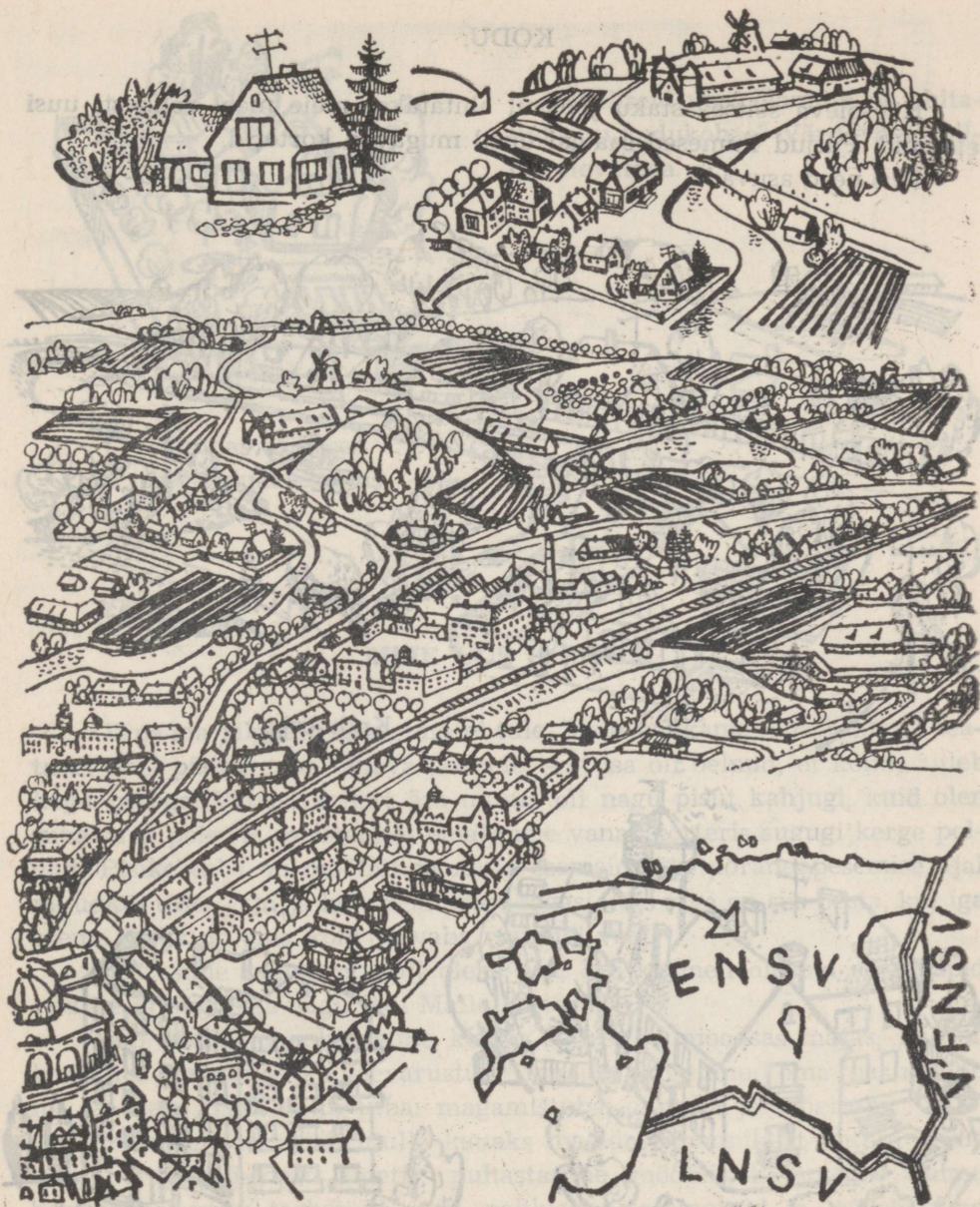
KODUST KODUMAANI.

Kus asub sinu kodu? Kas sinu kodukohaks on külanõukogu, alev või linn?

Millises rajoonis asub sinu kodukoht?

Meie sünnimaa, Eesti NSV, on suure kodumaa, Nõukogude Liidu osa, üks liiduvabariik.

Leia kaardilt oma kodurajoon.

KODU.

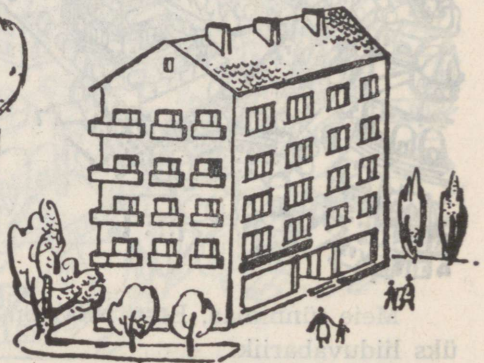
Käesoleva seitseaastaku jooksul ehitatakse meie maal rohkesti uusi elamuid. Paljud inimesed saavad uued mugavad korterid.
Kus need asuvad?

Kolhoosis.

Töölisasulas.

Linnas suures kommunaalmajas.

Linnas väikeses
individuaalelamus.

Milliseid uusi elamuid on ehitatud sinu kodukohas? Võrdle neid pildil olevatega.

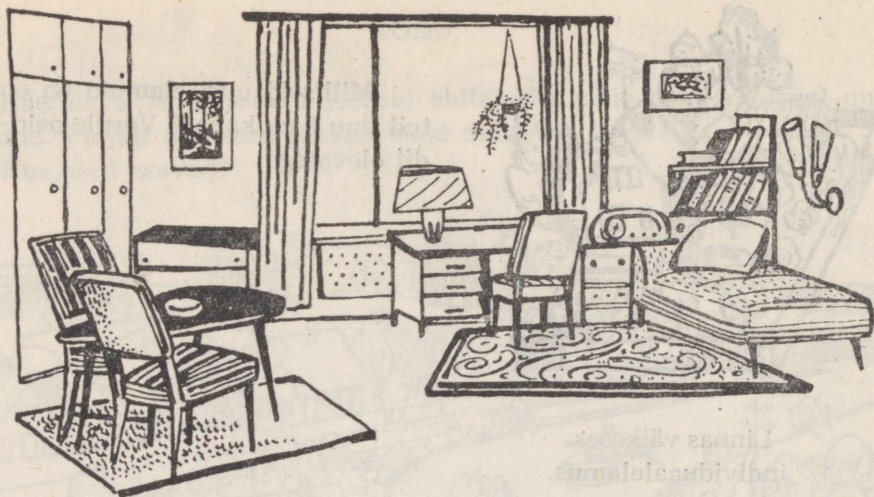
MEIE UUS KORTER.

«Täna ma jalgpalli mängima ei tule. Meie hakkame täna kolima,» teatasin ühel päeval oma tänava poistele, sest isa oli öelnud, et kolida tuleb kogu perega. Vanast kohast ära minna oli nagu pisut kahjugi, kuid olen juba suur poiss ja mõistan, et emal meie vanas korteris sugugi kerge polnud. Pisike tuba oli mööblit ja muid esemeid täis, põrandapesemise ajal muudkui tõsta asju ja kohvreid edasi-tagasi. Mis viga on siis pesta, kui iga eseme jaoks on oma koht ja vaba ruumigi veel.

Unistasime sageli, et küll oleks hea, kui ka meil oleksid seinakapid riiulite ja nagidega nagu tädi Malle korteris.

Tädi Mallel on ühetoaline korter suures ja moodsas majas, kus on keskküte ja muidugi ka veevarustus. Tema on paigutanud oma toas mööbli nii, et oleks nagu kolm tuba: magamistuba, elutuba ja söögituba.

Kolimise päev jääb mulle kauaks meelde. Hommikust õhtuni olime kogu perega kibedasti ametis: puhastasime mööblit, kloppisime vaipu, hävitasime vanu tarbetuid asju, pakkisime raamatuid ja nõusid ning lõpuks tassisime kogu selle varanduse autosse. Kõik läks siiski üsna kergesti, sest isa oli vanaaegse, raske ja mittevajaliku mööbli, nagu suure ümmarguse söögilaua, kolme poolega riidekapi, diivani ja muu seesuguse

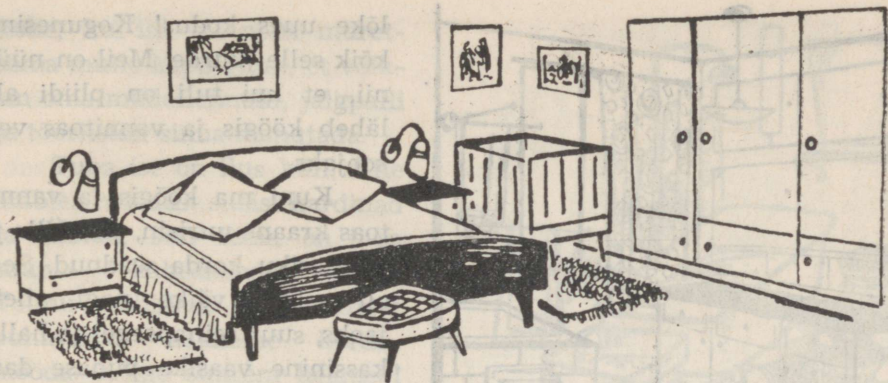

Ühetoaline korter.

ära andnud. Juba hulk aega enne uude korterisse kolimist oli ta tasapisi ostnud uut, moodsat mööblit.

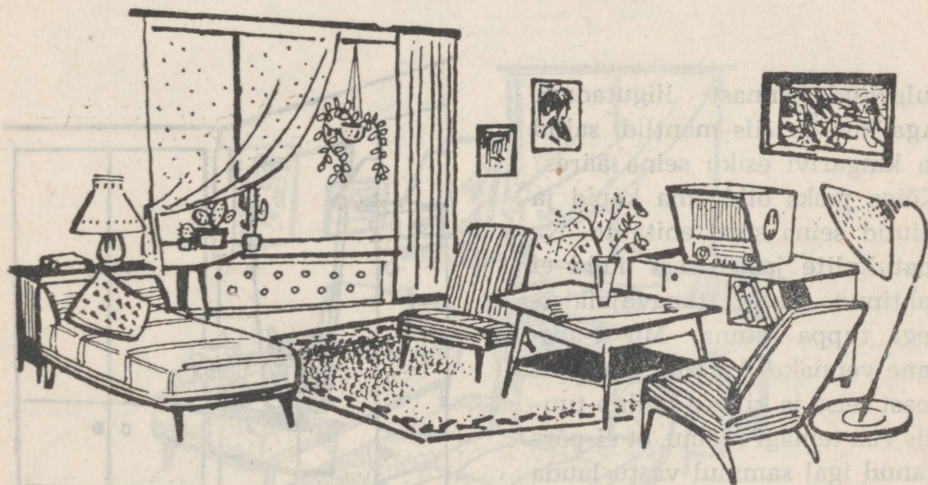
Meile tundus, et kolimine nagu polegi töö — see oli nagu pidupäev. Jõudnud kraamikoormaga vastvalminud uue kolmekorruselise maja juurde, algas samasugune sagimine ja askeldus mis endiseski korteris, ainult teises suunas: seal pakkisime asjad kastidesse ja panime autosse, siin võtsime välja ja harutasime lahti. Teised majaelanikud, kes olid ka alles mõne päeva eest sisse kolinud, tulid meile appi asju majja tassima. Ka öde Ülle aitas justkui täiskasvanu kogu aeg kaasa, minul aga soovitati kõrvale hoiduda, muidu võib veel lauanurgaga vastu pead saada.

Kui suuremad mööbliesemed olid tubadesse viidud, hakkasin mina väiksemaid asju sisse kandma. Küll oli huvitav jälgida, kuidas minu oma silma all muutusid tühjad toad mugavaks ja koduseks. Mööbliesemed tundusid algul justkui võõrainad. Ema ütles, et see olevat tingitud valgusest ja akende teistsugusest asetusest. Isa ja ema toas ehk magamistoas oli kohe terve sein kapiks, kuhu mahtusid riided, pesu, tekid, padjad, jalanõud ja kõik, mida parajasti tarvis ei läinud. Kui see tuba oli korda seatud, vaip maha laotatud ja eesriidedki aknal ees, äigas ema korraks üle juuste ja lausus, et sellises toas on tore koristada, pole kuskil midagi üleaurust. Mõtlesin endamisi, et nüüd pühin tolmu ise ega lasegi seda teistel teha, sest mul on käsitöötunnis ömmeldud uhiuus tolmulapp, kollane palistus ääres.

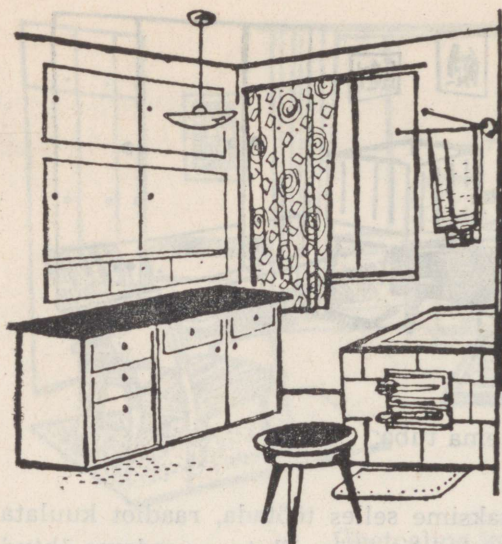
Isa ja ema tuba.

Elutoa korraldaksime nii, et saaksime selles töötada, raadiot kuulata või puhata, külalisi vastu võtta ja vahel ka süüa. Elutoas vedame õhtud kogu perega koos.

Elutuba.

Kui köögis olid kõik esemed kohale asetatud, ütles Ülle, et polegi nagu köögi moodi, pole kuski ämbrit, kulpi ega kastrulit näha. Need olid leidnud endale seinakappides õige koha. Emaga tegi tule pliidi alla. Esimene

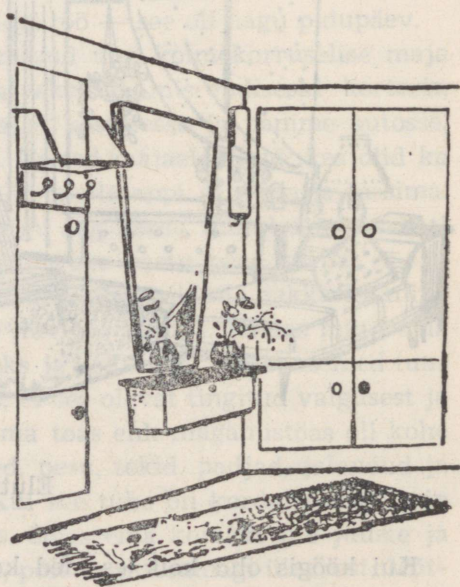
Köök.

lõike uues kodus! Kogunesime kõik selle juurde. Meil on nüüd nii, et kui tuli on pliidi all, läheb köögis ja vannitoas vesi soojaks.

Kuni ma köögis ja vannitoas kraane uurisin, olid Ülle ja ema esiku korda seadnud. Seal oli seinal väike nagi riiete jaoks, suur seinapeegel ja hallikassinine vaasike punase daaliaga. Oli nii nägus, et ma ei

julgenud ennast liigutadaagi. Aga kus on siis mantlid, sallid ja kingarivi esiku sein ääres? Kõige jaoks olid omaapid ja riivid seina sisse ehitatud. Ka toatuhvlite jaoks, sest nüüd ei tohtinud keegi tänavajalatsitega tuppa minna. Mu 2-aastane vennake Ants tatsas ühest toast teise ja kilkas, küllap tundis vist temagi rõõmu, et ei põrganud igal sammul vastu lauda või toole.

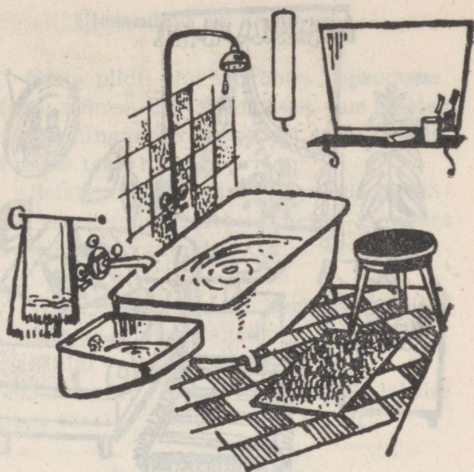
Ongi korras kogu korter. Öppima hakkame Ülle toas. Ta torises küll, et mina ajavat oma sagimise ja meisterdamisega toa prahti täis, kuid leppis

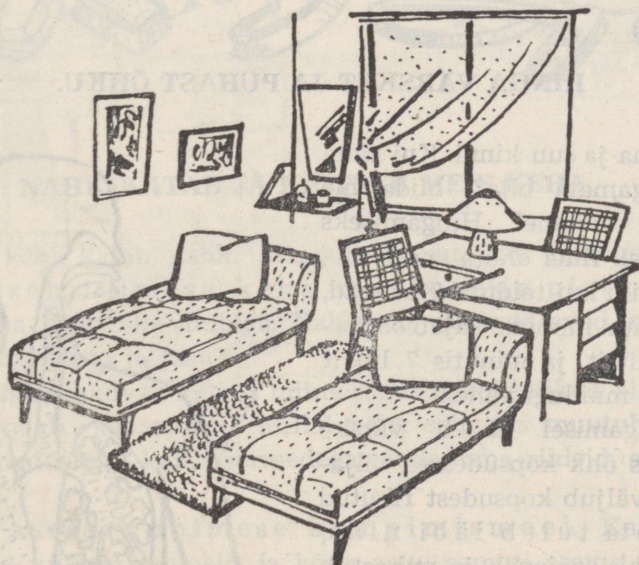
Esik.

kohe, kui isa oli nõus muretsema mulle kapp-riiuli, et võiksin oma mudellennuki, jalgpalli ja tööriistad sinna mahutada.

Tuba ise on ilus küll. Ülle õmbles heledast sitsist kardinad ja linikud, sest tema on juba suur — kaheksandas klassis. Tolmu pühkima ja põrandat puhastama hakkame kordamööda. Kõige suurem heameel on mul kapp-kirjutuslaua üle. Selle ostime päris oma raha eest. Korjasime suvel aiandis marju, käisime kolhoosis juurvilja rohimas ja tegime jäätise arvel kokkuhoidu.

Vannituba.

Lastetuba.

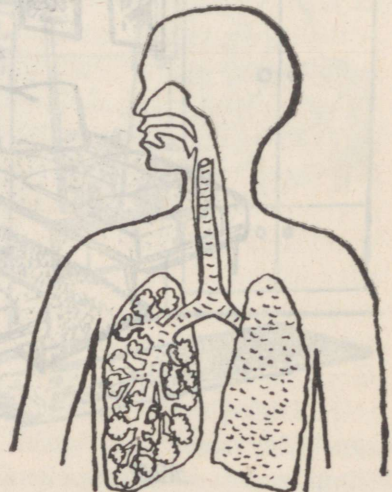
Vanaema tuba.

Mulle tuli veel meelde, et ei tea, mis ütleb nüüd vanaema, kui meie uut korterit näeb. Tema tuba on ju hoopis teistmoodi. Aga tema vist ei suudagi lahkuda oma vanamoelise mööblist, pitslinakestest ja kõrgetest kitsastest vaasidest. Need on ju tema noorusajast pärit.

HINGA VÄRSKET JA PUHAST ÕHKU.

Hoia nina ja suu kinni. Kui kaua suudad hingamata olla? Mida me hingamiseks vajame? Hingamiseks vajame õhku. Ilma õhuta sureb inimene kiiremini kui toiduta. Kas tead, et täiskasvanud inimene vajab ööpäevas 10 000 liitrit ja minutis 7 liitrit õhku, lapsed muidugi vähem.

Sissehingamisel läheb värsk hapnikurikas õhk kopsudesse, väljahingamisel väljub kopsudest rikitud õhk. Hingata tuleb läbi nina, sest ninas õhk soojeneb ja puhastub tolmust.

KUIDAS HOOLITSEME NAHA EEST.

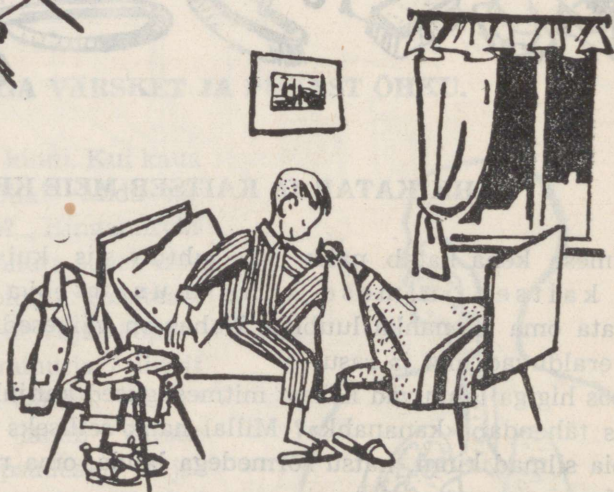
Määrduvad käed katab tolmust, higist ja rasust koosnev mustusekiht, milles leidub haigusepisikuid.

Määrduvad nahal tekib sageli vistrikuid ja paiseid. Päeval higistades imbub meie riietesse higi ja kahjulikke gaase.

Kuidas nahka mustusest vabandada? Millal pead end pesema?

Jutusta, miks peab pead pesema, juukseid kammima ja löikama.

Jutusta, miks peab sõrmeküüsi löikama ja puhastama. Kuidas sina seda teed?

Jutusta, milleks on vajalik ööriietus, miks peame vahetama nii ihukui ka voodipesu.

Vaatle pilte ja jutusta.

Miks on suvel paksu riietusega ebamugav olla?
Kes külmetab talvel kõige kergemini?

NAKKUSHAIGUSED.

Vaata pilte ja jutusta, kuidas tuleb toimida köhimisel ja aevastamisel.

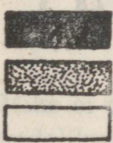
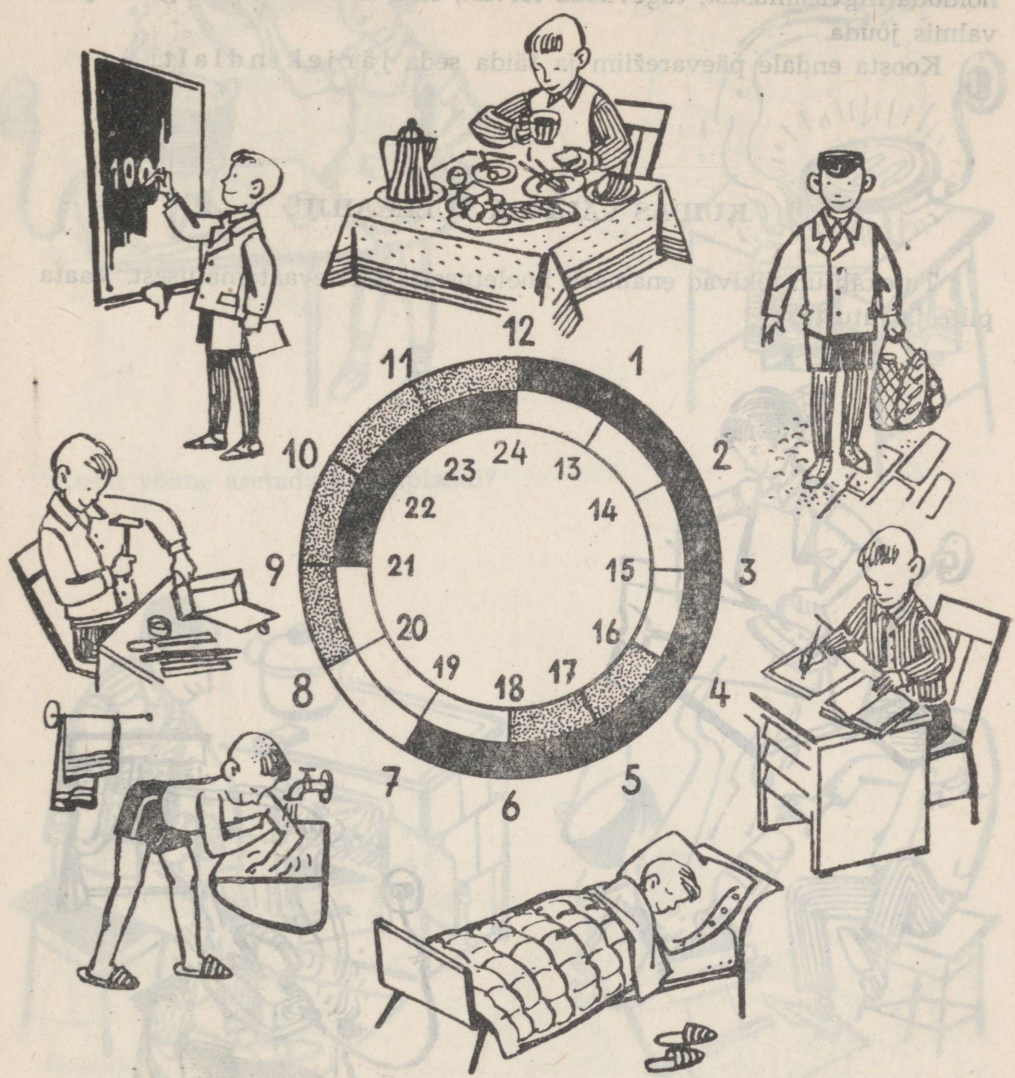
Haige inimese köhimisel, aevastamisel ja valjusti kõnelemisel paiskuvad suust välja piisakesed, mis sisaldavad pisikuid, väga tihti ka tuberkuloosipisikuid.

Samuti võib haigusse nakatuda haigega ühiste toidunõude, voodi, tasku- ja käterätide kasutamisel.

Igasugustest haigustest hoidumiseks on väga vajalik tugevdada tervist ja karastada keha. Karastamata inimesed haigestuvad kergesti, eriti tuberkuloosi.

Meil Nõukogude Liidus võideldakse haiguste vastu mitmeti. Hoolitsetakse inimese elu- ja töötingimuste parandamise eest. Mida tead sellest? Kuidas hoitakse õpilasi haigestumast? Kui sageli vaatab arst sind läbi? Mida teevad sinu kodused, kui teil keegi haigestub?

IV KLASSI ÕPILASE PÄEVAREŽIIM.

uni
 õppetöö koolis ja kodus
 vaba aeg

Vaata pilti ja jutusta, kuidas päevarežiim aitab paremini töötada, hoiduda liigväsimumest, tugevdada tervist, oma kohustustega õigeaks ajaks valmis jõuda.

Koosta endale päevarežiim ja täida seda järjekindlalt.

KUIDAS VÄLTIDA TULEKAHJU.

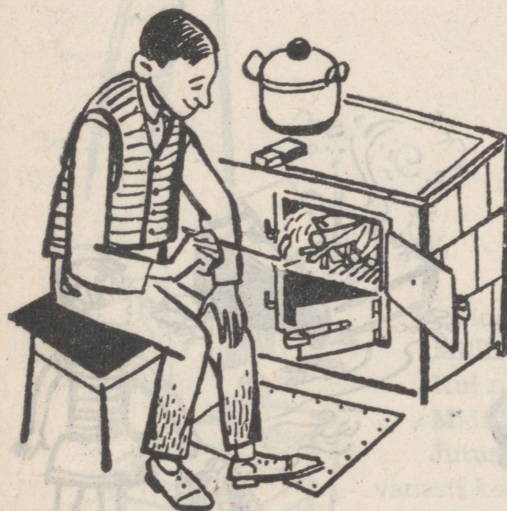
Tulekahjud tekivad enamasti hooletusest ja ettevaatamatusest. Vaata pilte ja jutusta.

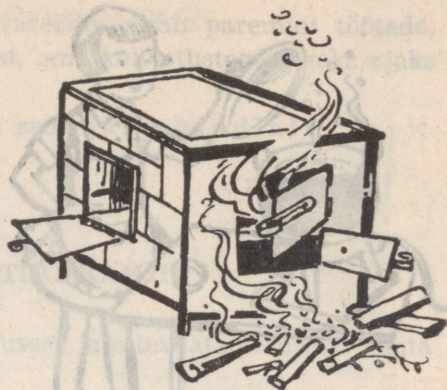
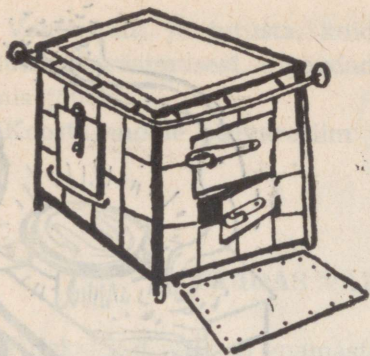
Miks siin tulekahju tekkis?

Kuhu võime asetada keeduplaadi?

Miks ei tohi tuld süüdata bensiini, petrooleumi ja muu kergesti süttiva vedelikuga?

Mis vead siin tehti? Mida peab teadma tuleohutuse eeskirjadest
nääripuude korraldamisel?

TULEKUSTUTUSVAHENDID.

Kirjuta vihikusse.

1. Tulekahju korral tuleb helistada tuletõrjesse telefonil nr.

2. Lähim tuletõrje väljakutsu-
mise koht asub
(linnas tänav,

.....
maja nr., koht ja telefoni nr.; maal maja

.....
nimetus ja telefoni nr.)

3. Tuletikk pole mängu-
asi.

KODUKOHT.

MEIE KOOL.

Kuidas on teie kooli nimetus?

Millised klassid töötavad teie koolis?

Kui palju on koolis õpilasi ja õpetajaid?

Mida tead oma koolimaja vanusest?

Jutusta kuuldu või loetu põhjal, kuidas vanasti koolis käidi.

Missuguseks on kool kujunenud nõukogude korra ajal?

Millised ringid töötavad teie koolis?

Mida tead oma kooli pioneeride tegevusest?

Jutusta kultuuritegelastest ja eesrindlikest töötajaist, kes on õppinud teie koolis.

Nimeta naaberkoole.

Kogu kooli kodulooalgale oma kooli ajaloo kohta fotosid, ajalehe väljalõikeid, vanaaegseid õppevahendeid ja vanade inimeste mälestusi.

Mida võiks tähendada mõistatus:

«Mõttele, mõista, väike vader:
kivist põld ja kivist ader,
maa on must ja vaod valged,
kündjal alles noored palged,
kündja süda rõõmust keeb,
sest et künd ta targaks teeb.»

ELUST JA TÖÖST KODUKOHAS.

Näita kodukoha plaanilt oma kodu.

Kuidas on sinu kodukoha nimetus?

Jutusta oma kodukoha inimeste tööst.

I. Kui elad kolhoosis:

- a) Millises kolhoosis sa elad?
- b) Mida tead kodukolhoosi esimehe, farmijuhatajate, brigadiride ja teiste kolhoosnikute tööst ja elust?
- c) Mida arutatakse kolhoosnikute üldkoosolekul?

II. Kui elad sovhoosis:

- a) Kuidas on sinu kodusovhoosi nimetus?
- b) Mida tead sovhoosi direktori, osakonnajuhatajate, brigadiride ja teiste sovhoosi töötajate tööst ja elust? •
- c) Mida tead kodusovhoosi ametiühingust?

III. Kui elad linnas, alevis või töölisasulas:

- a) Kuidas on lähima suurema tööstuse nimetus?
- b) Mida selles tööstuses toodetakse?
- c) Mida tead tööstuse direktori, tsehhijuhataja, meistrite ja tööliste tööst ja elust?
- d) Mida teeb tööstuse ametiühing?

Kus on sinu kodukoha lähim autahvel?

Mida tead kodukoha eesrindlikest töötajaist ja nende töösaavutustest?

Jutusta mõne kohaliku pensionäri elust.

Jutusta kodukoha laulukoori või mõne teise isetegevusringi tööst, millest võtavad osa sinu tuttavad.

Kus on sinule lähim kino või rändkino?

Loe pala «Eilse ja homse piiril».

EILSE JA HOMSE PIIRIL.

Viibisime ekskursioonil kolhoosis. Soe sügispäev kaldus õhtusse, kui lõpetasime oma ringkäigu. Muljed olid mitmekesised.

Ühel aiamaalapikesel korjas teetöölise kogu pere päev otsa kartuleid hobuadruga lahtiaetud vagudelt.

Kolhoosipõllul aga vuhistas traktori taha haagitud kartulivõt-mismasin, nii et muld tuiskas, ja juhtis mugulad otse kastidesse.

Karjalaudas üllatas meid lehmade suur agarus: nad söid heinu ja silo otse katusealusest virmast ja tulid lüpsiajaks selleks määratud platsile, kus said jõusööta. Sellepärast nad vist nii heameelega tulidki. Lüpsti masinatega. Selles laudas oli 100 lehma hooldajaks ainult kaks lüpsjat.

Kanalas hooldas üks talitaja 3000 kana. Suurte sulgudega sigalas jutustas talitaja, kuidas tema tuleb toime aastas 1000 peekonse kasvatamisega. Kolhoosi uues keskuses kohtasime ehitusmaterjalide virmade vahel kolhoosi esimeest.

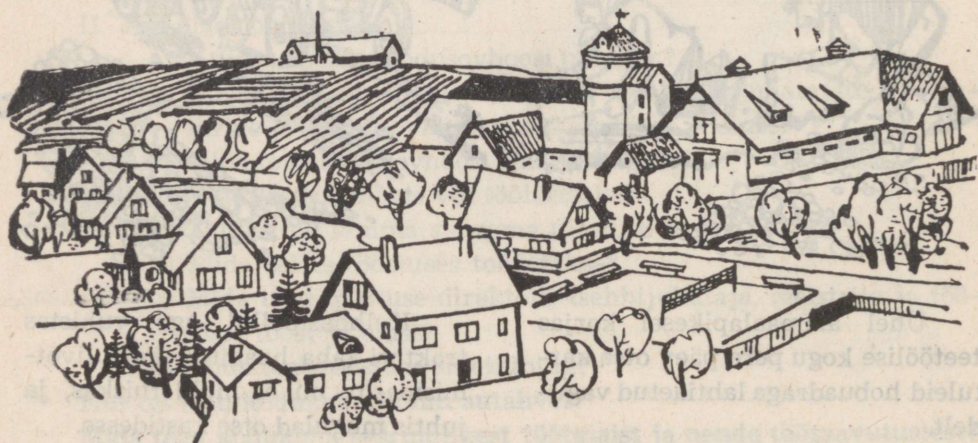
«Mis maja siia tuleb?» päris Peeter. «Klubihoone,» vastas esimees ja tutvustas meid ehitusplaanidega. «Alumisele korrusele teeme kolhoosi kontoriruumid ja kino- ning peosaali, ülemisele aga lugemistoa ja muud vajalikud ruumid.

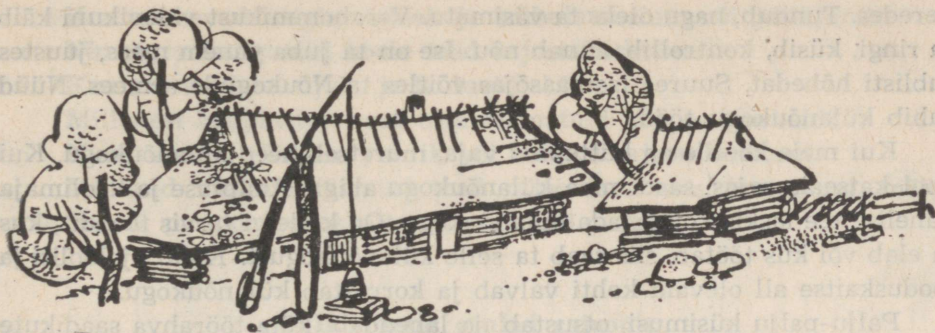
Sinna laia vahtra juurde ehitame kaupluse ja pagaritööstuse, eemale sirelipõsaste kõrvale tuleb rätsepa- ja kingsepatöökoda ning lõunapoolsele haljendavale nõlvakule lasteaija hoone. Kõik nagu linnaski!»

«Aga kes seal üle tee uutes majades elavad?» küsis Peeter edasi.

«Ikka meie kolhoosirahvas. Talve tulekuks saavad 20 peret uued mugavad korterid. Üldse ehitame siia üle 100 elamu, brigadikeskustesse lisaks veel kokku ligi paarsada. Tänavad sillutame ja palistame puudega. Näete, juba veavadki isekallutajad kruusa, tulevad ka buldooserid ja rullid,» selgitas esimees.

Vaatasime ja mõtlesime. Selline siis ongi see suur tootmismajand, just nagu mõni põllumajanduslik vabrik. Kõikjal tehakse homme paremini kui eile.

«Endisi madalaid õlgkatusega talutaresid näete edaspidi veel ainult vabaõhumuuseumis,» lausus esimees meid teele saates.

Küsimusi.

Milliseid uusi ehitusi on sinu kodukoha kolhoosis?

Kuhu rajatakse sinu kodukoha kolhoosi keskus? (Maal.)

Millises kolhoosis oled käinud ja mida nägid? (Linnas.)

KODUKOHA TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU.

Seal, kus lai maanteelint hargneb kaheks ja sinab väike umbjärv, asetseb vana pargi rohelises rüpes valge maja. See on endine mõisa härrastemaja. Juba 1917. a. kihutasid töölised ja talupojad siit paruni minema ja kinnitasid ukse kõrvale punase lipu. Tookord ei jäänud see sinna kuigi kauaks... Kuid nüüd töötab siin küla töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee ehk rahvasuus külanõukogu.

Inimesed lähevad kõrgest trepist üles, astuvad suurde ooteruumi. Kuigi siin on veidi hämaravõitu, paistavad kõigile silma seintele kinnitatud eredavärvilised pildid ja tabelid. Nendes näidatakse külanõukogu piirkonna ühismajandite seniseid töötulemusi seitseaastakul. Keskel on autahvel. Sinna on paigutatud külanõukogu parimate töötajate pildid.

Ooteruumi kõrval kantseleis istub külanõukogu sekretär. Kantseleist viib uks külanõukogu esimehe vastuvõturuumi. Sealt leiab aga esimeest harva. Rohkem kohtab teda kolhoosikeskustes, põldudel, farmides või

peredes. Tundub, nagu oleks ta väsimatu. Varahommikust videvikuni käib ta ringi, küsib, kontrollib, annab nõu. Ise on ta juba vanem mees, juustes tublisti hõbedat. Suures Isamaasõjas võitles ta Nõukogude armees. Nüüd juhib külanõukogu tööd.

Kui meie koolile on küttepuid vaja, muretseb need külanõukogu. Kui kool katseaia rajas, saadi maa külanõukogu abiga. Kaupluse ja koolimaja vahelise tee laskis korrastada külanõukogu. On kellelgi tarvis tõendit, kus ta elab või kus töötab, siis saab ta selle külanõukogust. Kõiki ajaloolisi ja looduskaitse all olevaid kohti valvab ja korrastab külanõukogu.

Palju-palju küsimusi otsustab ja lahendab küla töörahva saadikute nõukogu ja tema täitevkomitee.

Küsimusi ja ülesandeid.

Kuidas on sinu kodukoha töörahva saadikute nõukogu nimetus?

Kus asetseb sinu kodukoha töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee?

Kes on sinu kodukoha töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee esimees?

Kas tunned mõnd rahvasaadikut?

Millised ajaloolised paigad (sõdade lahingukohad, kirjanike, revolutsionaäride jt. sünni- või elukohad) on sinu kodukohas?

Millised pargid, puud, rändrahnud või maa-alad sinu kodukohas on looduskaitse all?

Koguge pilte, ajalehe väljalõikeid ja muud kirjalikku materjali oma kodukoha kohta ja koostage mapp kooli koduloonurgale.

KODURAJOON (-LINN).

Küll on kauneid kohti ilmas,
kuhu tahaks minna!

Kõige kallimaks kuid peame
koduküla, -linna.

I. Rajooni keskus.

Näita kodurajooni kaardilt oma kodukoht.

Nimeta ja näita kodurajooni kaardilt rajooni keskus.

Kui suur on kodurajooni keskus (linn, alev või asula)?

Kui kaugel on sinu kodu rajoonikeskusest?

Kuidas sinna sõidetakse?

Missugused on tähtsamad rajoonikeskuse tänavad?

Kus on rajooni haridusosakond?

Kus asetsevad haigla, apteek ja ambulatoorium või polikliinik?

Nimeta, missuguseid koole tead rajoonikeskuses.

Kus on staadion, ujula ja lauluväljak?

Millistest kauplustest saab osta raamatuid ja sporditarbeid?

Nimeta mõni tähtsam vabrik või tööstus rajoonikeskuses.

Milliseid vaatamisväärsusi tead rajoonikeskuses (muuseum, mälestussambad, pargid, looduskaitse alla võetud puud)?

II. Muud asulad rajoonis.

Millised kohad teie rajoonis on seotud ajaloosündmustega?

Missugused on rajooni kõige kaunimad kohad (mäed, orud, rannikud, pargid jne.)?

Milliseid teisi linnu, aleveid, töölisasulaid tead rajoonis?

Millised tähtsad tööstused on teie rajoonis?

Kus on rajooni eesrindlikud kolhoosid ja sovhoosid?

Kas tead midagi revolutsionääridest, kirjanikest, luuletajaist, kunstnikest, teadlastest ja tööeesrindlastest, kes on sündinud või elanud sinu kodurajoonis?

Koguge laule, rahvajutte ja muistendeid, mis on seotud kodurajooniga.

Koguge pilte ja kirjeldusi kodurajooni kohta ja valmistage neist mapp kooli kodulooalgale.

KODURAJOONIST KAUGEMALE.

KÄITUMINE MATKATEEL.

Järgnevatel piltidel näed õpilaste käitumist matkadel. Vaatle pilte ja jutusta, mis on kiidu-, mis laiduväärne.

Ettevalmistusi kodus.

Autobussipeatuses.

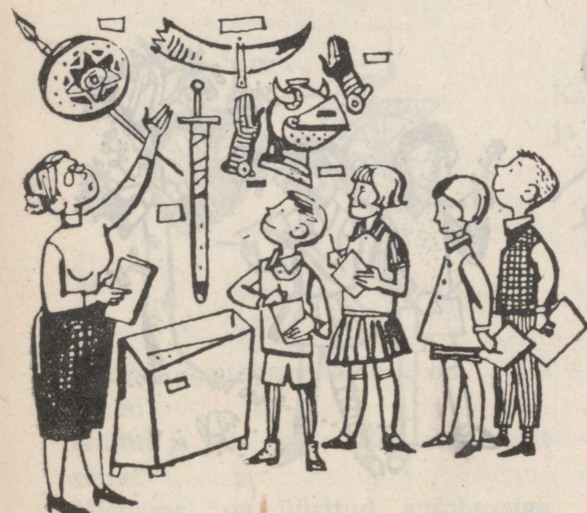
Autobussis.

Kas sobib:
lärmakalt rääkida?
vastutuli jaoks järele vahtida?
näpuga näidata?

Õöbimiskohta minek.

Ekskursioonil.

Tänaval.

Kas sobib: tänaval käies süüa?
tänaval joosta?
murul kõndida?

Looduses.

Ekskursioonilt tagasitulek.

Kas sobib: pargist lilli või oksid murda?
tänamata lahkuda?

MILLISE SÕIDUKIGA LÄHEDE REISIMA.

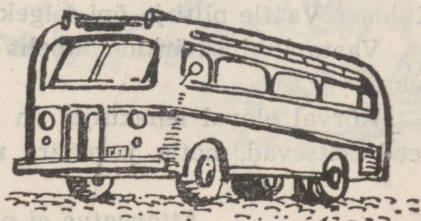

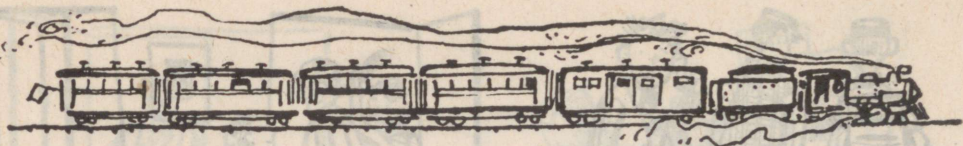
Kas sina tohid jalgrattaga maanteel
ja linnatänavail sõita?

Milline autobussipeatus on sulle
lähim?

Kuhu ja mis kella ajal saad sealt
sõita?

Mispärast on üüritud autobussiga
kõige mugavam ekskursioonile sõita?

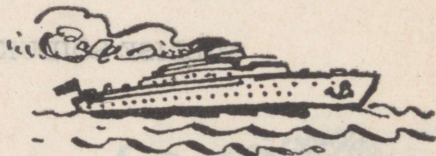

Kus asub lähim raudteejaam? Kui kaugel on see sinu kodust? Kuhu sealt saab rongiga sõita? Kas oled sõitnud raudteerongiga?

Kus asub lähim lennujaam? Kuhu sealt saab lennata? Mida tead reisi-
misest lennukil?

Kus on sinu kodule lähim sadam?
Kas sina oled sõitnud laevaga?

KAS TUNNET LIIKLUSMÄRKE?

Liikluseeskirjade täitmise kaitseb sinu ja kõigi teiste inimeste elu. Kuidas? Vaatle pilti ja õpi selgeks liiklusmärkide tähendused.

Vaata liiklusmärkide tabelit raamatu lisa ja õpi need märgid selgeks.

Kõrval oleval leheküljel on rohkesti tühje liiklusmärke. Vaata, kus need asetsevad, mõtle ja määra, missugused märgid sinna peaks panema.

Ettevaatus ei ole argus, vaid tarkus.

KES TUNNEB HÄSTI LIIKLUSEESKIRJU?

Vaatle seda pilti ja jutusta, kes täidab ja kes rikub liikluseeskirju.

Pea meeles!

1. Kõnniteel käi alati paremal äärel.
2. Maanteel, kus puudub kõnnitee, käi alati vasakul äärel (teepeenral).
3. Tee ületamisel vaata enne sõiduteele astumist vasakule ja sõidutee keskel paremale.
4. Tänavatel ja teedel mängimine on ohtlik sinu ja teiste inimeste elule.

NAABERRAJOONID.

Leia Eesti NSV kaardilt kodurajooni keskus ja tähista see ka Eesti NSV piltkaardile.

Milline rajoon või veekogu asetseb kodurajoonist põhja, lõuna, ida ja lääne pool?

Näita kaardil, millised teed viivad naaberrajoonidesse, ja jutusta, millega neil liigeldakse.

Tähista Eesti NSV piltkaardile naaberrajoonide keskused. Tõmba punane joon alla nendele kohtadele, kus oled käinud.

Jutusta, mida tead naaberrajoonidest. Kasuta selleks ka raamatus leiduvaid pilte.

Koguge ajalehe väljalõikeid ja pilte naaberrajoonidest.

KAUGEMALE MÖÖDA KAUNIST SÜNNIMAAD.

Ülesandeid.

1. Matka kaardil veel Tallinna, Põhja-, Lõuna- ja Lääne-Eestisse.
2. Alusta oma koolist.
3. Matkatee tähista Eesti NSV piltkaardile pruuni joonega. Jutusta, milliseid liiklusvahendeid kasutad.
4. Jutusta raamatus leiduvate piltide, piltkaardi ja Eesti NSV kaardi järgi, mida matkateel näed.
5. Nendele kohtadele, kus sa tõeliselt oled käinud, tõmba piltkaardil punane joon alla.

Tallinn asub Soome lahe lõunakaldal Tallinna lahe ääres. Tallinn on ligi 1000 aastat vana. Linnas on 280 000 elanikku. Tallinn on kaunis eriti mere poolt vaadatuna.

Vaatle pilti ja näita sellelt Tallinna siluetti iseloomustavad ehitused: Toompea kindlus ühes Pika Hermann'i torniga, kus lehvib Eesti NSV lipp;

vabrikute korstnad ja sadamast paistvad kraanade pikad sõrmed; Oleviste kiriku sihvakas torn vana linnamüüri ja tornide keskel.

Meie ajani säilinud vanalinn on tekkinud Toompea kindluse ümber. Vanalinna piirab kohati veel säilinud müür Viru ja teiste väravatega.

Väljaspool linnamüüre on uuslinn laiunud igas suunas: Koplis ja sadamapiirkonnas asetsevad vabrikud, samuti Lasnamäel, lõuna pool aga elamud, südalinnas 5- kuni 7-korruselised, äärelinnas ja Nõmmel ka väikesed üheperekonnaelamud männimetsa keskel.

Linna haljasalad ja pargid, eriti Kadriorg, muudavad Tallinna ka looduslikult kauniks. Lasnamäel asuv Ülemiste järv varustab linna veega.

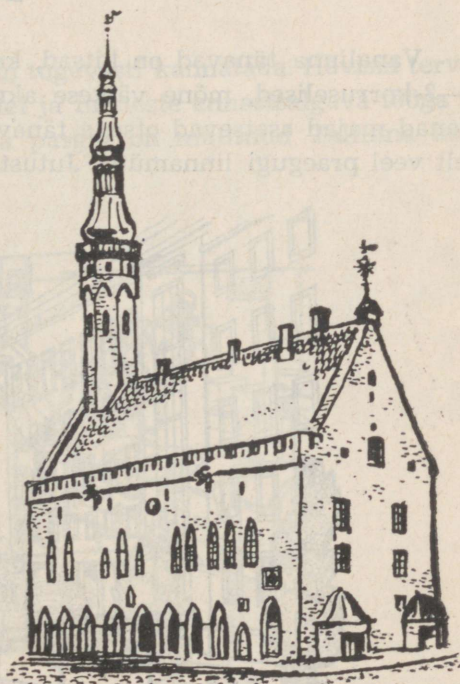
Mida jutustavad muistendid Ülemiste järvest?

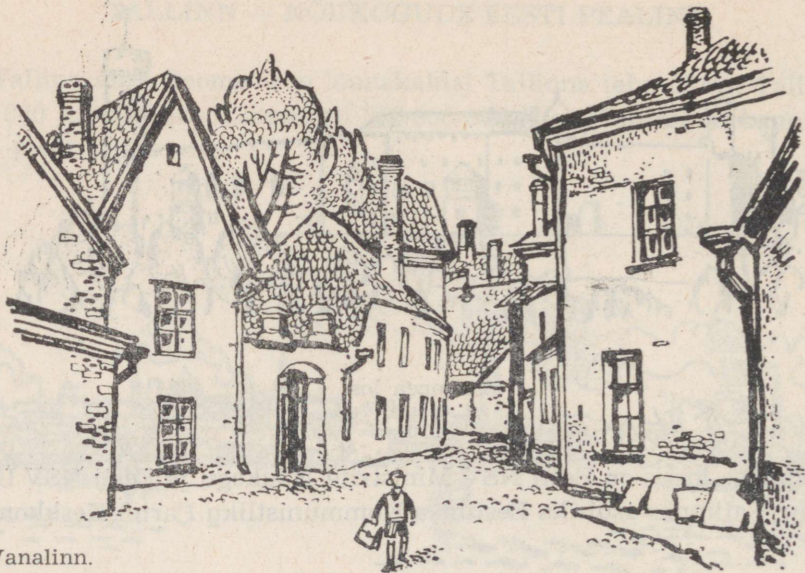
Toompea loss.

Toompea lossis on Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ülemnõukogu. Tallinnas asub ka Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee.

Tallinna vana Raekoda on 500-aastane. Siin oli vanastilinnavalitsus, nüüd aga Tallinna Linna Täitevkomitee ja linna muuseum.

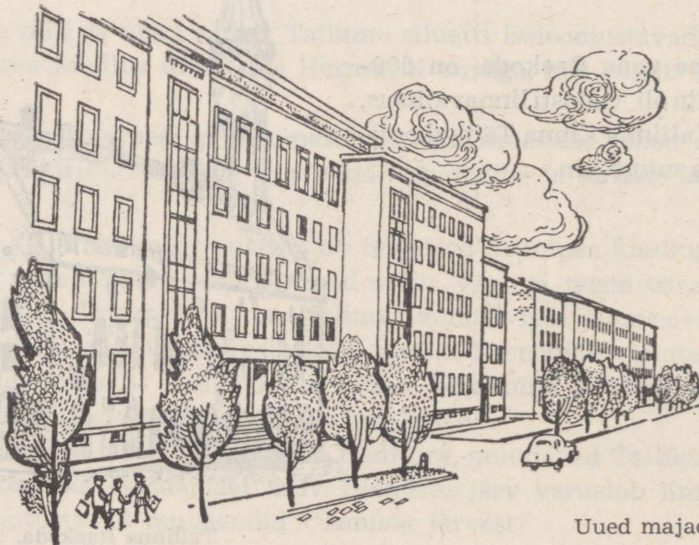

Tallinna Raekoda.

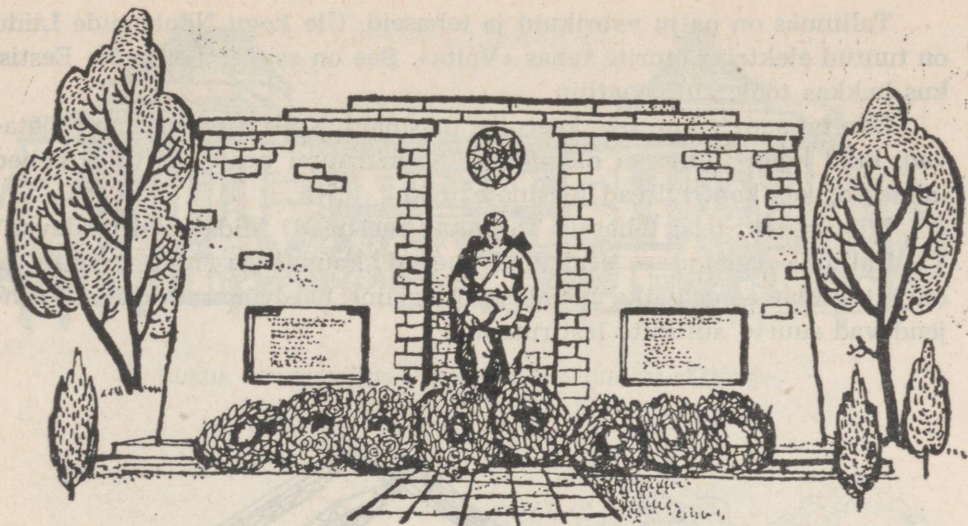

Vanalinn.

Vanalinna tänavad on kitsad, kohati ainult 3—4 m laiad. Majad on 2—3-korruselised, mõne väikese aknaga, kuid kõrge ja terava viiluga. Vanad majad asetsevad otsaga tänava poole. Vanalinna ümbritseb osaliselt veel praegugi linnamüür. Jutusta, miks on vanalinn nõnda ehitatud.

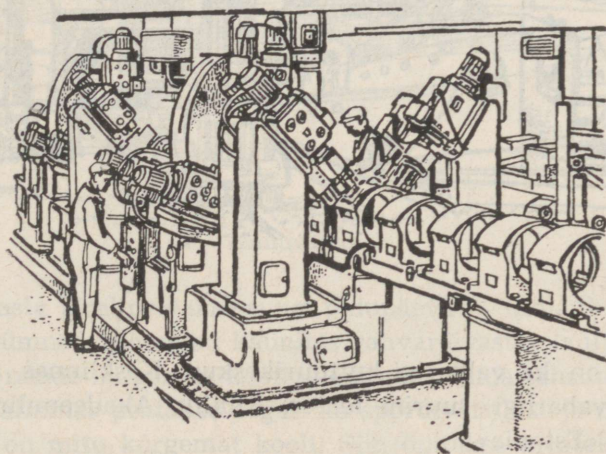

Uued majad.

Tallinna vabastamisel langenute monument Vabastajate Väljakul.

Suure Isamaasõja ajal sai Tallinn tugevasti kannatada. Hävisid terved linnaosad. Nõukogude valitsuse hoolet ja inimeste ennastsalgava tööga on sõjajäljed kaotatud. Uued majad ja pargid on muutnud Tallinna kaunimaks.

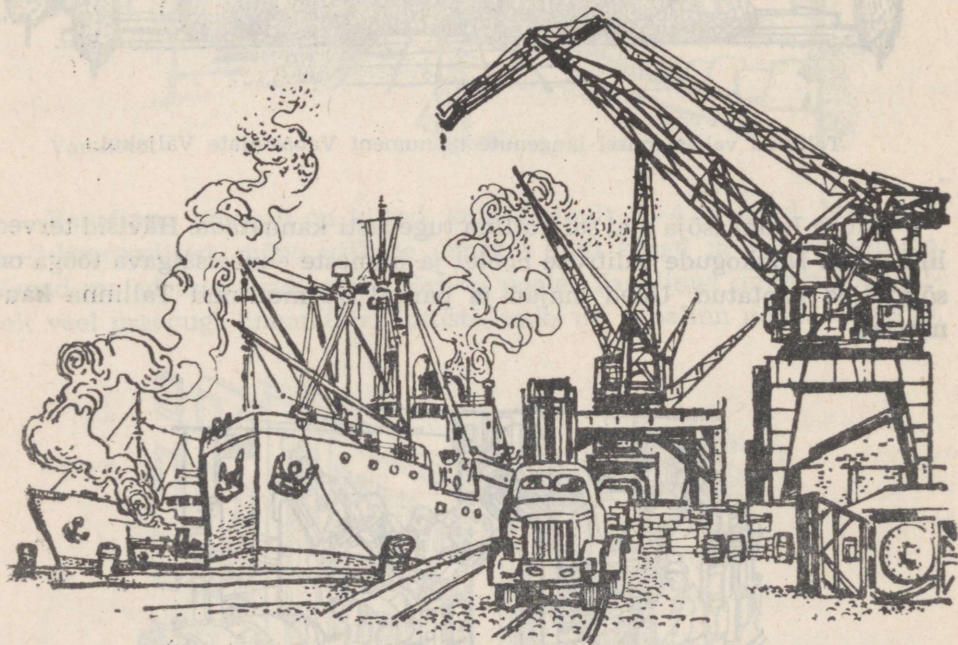
Tehas «Volta».

Tallinnas on palju vabrikuid ja tehaseid. Üle kogu Nõukogude Liidu on tuntud elektrimootorite tehas «Volta». See on esimene ettevõtte Eestis, kus hakkas tööle automaatiin.

Siin on suur ruum täis keerulisi masinaid. Kõik need masinad töötavad, kuid kõigi juures ei ole töölisi. Kogu ruumi peale on vaid mõned inimesed, kes kontrollivad masinate tööd.

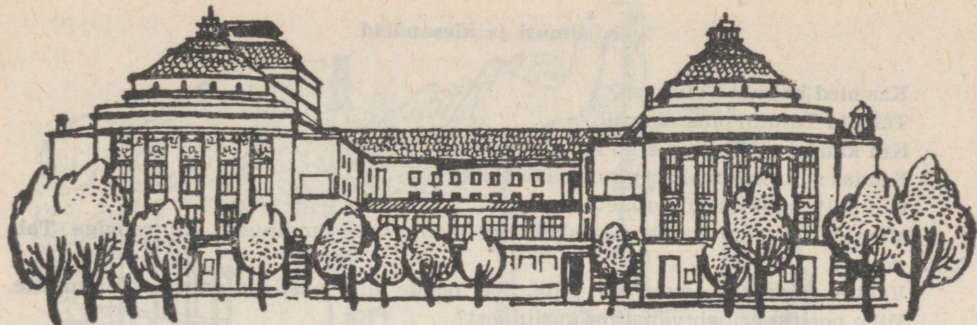
Missuguseid teisi tehaseid Tallinnas veel tead? Mida need toodavad?

Tallinna sadamasse saabuvad laevad kaupadega Leningradist ja mujalt. Sadamas ei katke hetkekski pingeline töö, võimsad kraanad tühjendavad suurte aurikute lastiruumi.

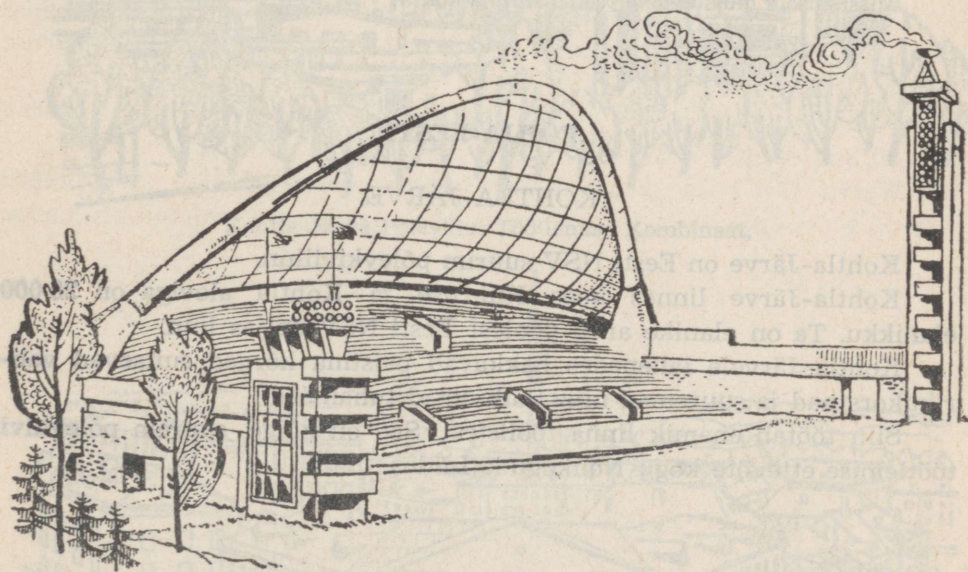

Pealinn on ka vabariigi kultuurikeskus. Kesklinnas avara väljaku ääres asub vabariigi suurim teater, Riiklik Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater «Estonia».

Missuguseid teatreid ja kinosid Tallinnas veel tead?

Riiklik Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater «Estonia».

Lauluväljak.

Iga viie aasta järel peetakse suurt pidupäeva — üldlaulupidu, millest võtavad osa kümned tuhanded kaunites rahvarõivastes lauljad, tantsijad ja pillimehed, nende hulgas ka koolide õpilased. Mida tähistati möödunud laulupeoga? Tallinnas peetakse sageli ka spordivõistlusi ja motovõistlusi.

Tallinnas on mitu kõrgemat kooli. Siin õpitakse arhitektiks, inseneriks, laevaehitajaks, keemikuks, lauljaks, kunstnikuks ja õpetajaks.

Küsimusi ja ülesandeid.

Kas oled käinud Tallinnas?

Tähista Tallinn oma kaardil.

Kui kaugel on Tallinn sinu kodukohast?

Kuidas sinu kodukohast sinna saab sõita?

Kui palju maksab sõidupilet?

Missuguseid suuremaid peatuskohti ja jaamu tead omnibussi või rongiga Tallinna sõites?

Vaatle raamatus leiduvaid pilte, loe nende alt teksti ja vasta küsimustele. Mille poolest erineb vanalinn uuslinnast?

Missugune on sinu meelest kõige kaunim koht Tallinnas, või mida tahaksid Tallinnas näha?

Missugused tähtsad asutused on Tallinnas?

Nimeta mõnd tähtsamat ajaloolist ehitust Tallinnas.

Missuguseid muistendeid tead Tallinna kohta?

PÕHJA-EESTI.

KOHTLA-JÄRVE.

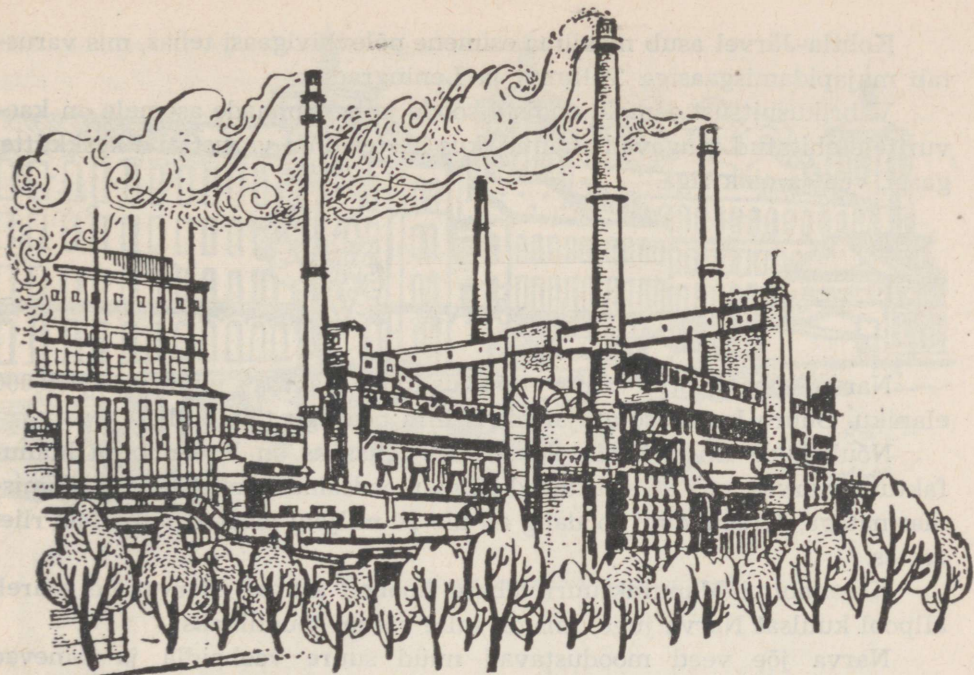
Kohtla-Järve on Eesti NSV suurim põlevkivilinn.

Kohtla-Järve linnas koos Kukruse ja Kohtla aleviga on 28 000 elanikku. Ta on elanike arvu poolest Eesti NSV neljas linn.

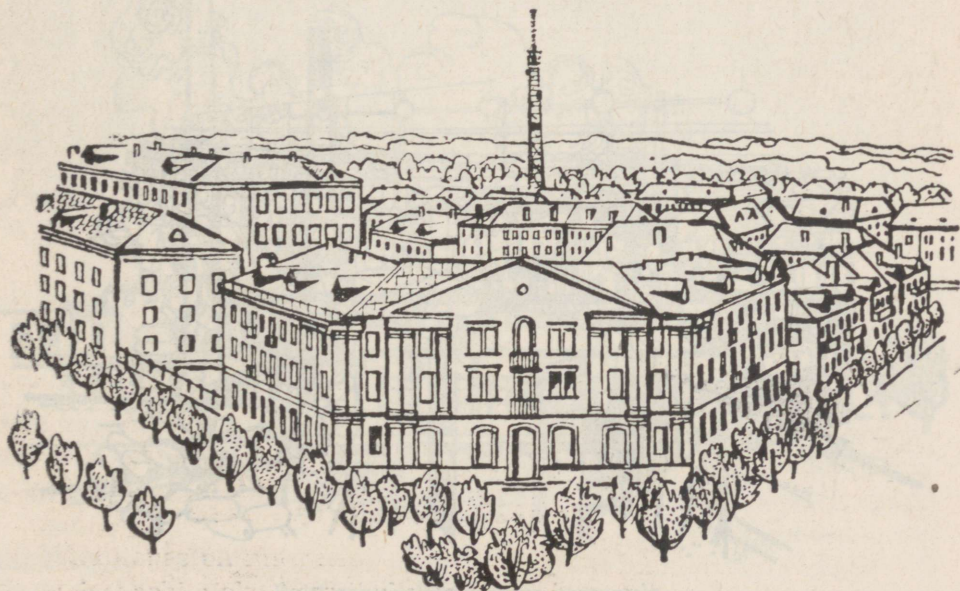
Kohtla-Järvele lähenedes hakkavad paistma kõrged suitsevad vabrikorstnad ja suuremad ning väiksemad tuhamäed.

Siin töötab enamik linna töolistest. See on kõige suurem põlevkivi töötlemise ettevõtte kogu Nõukogude Liidus.

Kohtla-Järve Põlevkivi Töötlemise Kombinaat.

Uus, sotsialistlik linnaosa.

Kohtla-Järvel asub maailma esimene põlevkivigaasi tehas, mis varustab majapidamisgaasiga Tallinna ja Leningradi.

Vabrikusuitsust eemale endiste soode ja heinamaade asemele on kaevuritele ehitatud mugavad elamud, kus korterid on varustatud keskkütte, gaasi, vee ja elektriga.

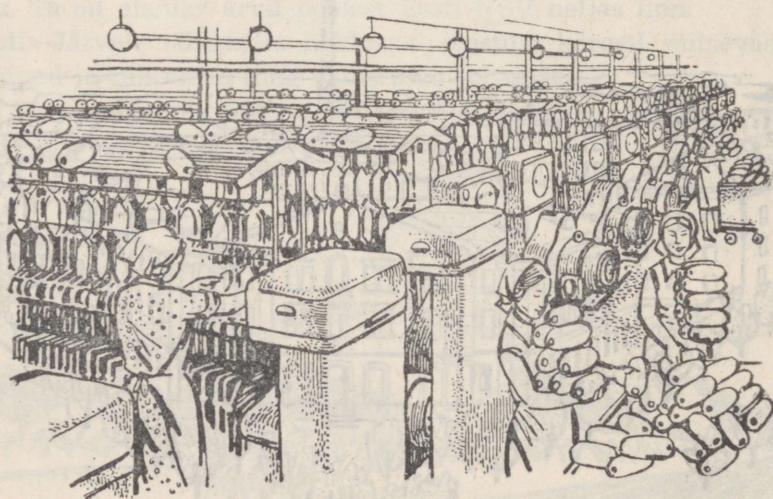
NARVA.

Narva on Eesti vanim tööstuslinn. Narvas elab üle 30 000 elaniku. Suure Isamaasõja ajal hävis linn peaaegu täielikult.

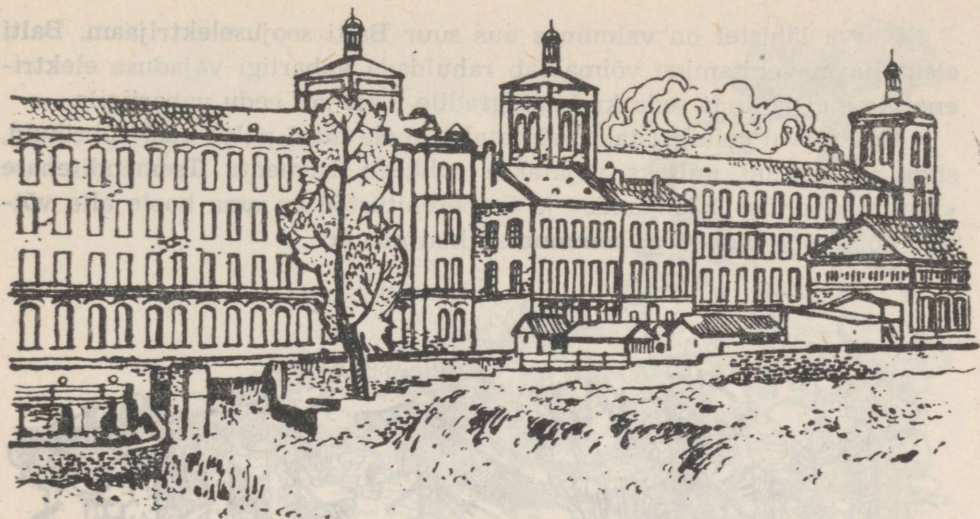
Nõukogude Liidu üheks suuremaks tehaseks on Kreenholmi Manufaktuur Narvas, mis on sisustatud kõige moodsamate ketrus- ja kudumismasinatega. Kreenholmi toodang on üle 60 miljoni meetri puuvillast riiet aastas.

Kreenholmi Manufaktuuri tehase hooned asuvad Narva jõe saarel, allpool kuulsat Narva jüga, mis oli talle varem jõuallikaks.

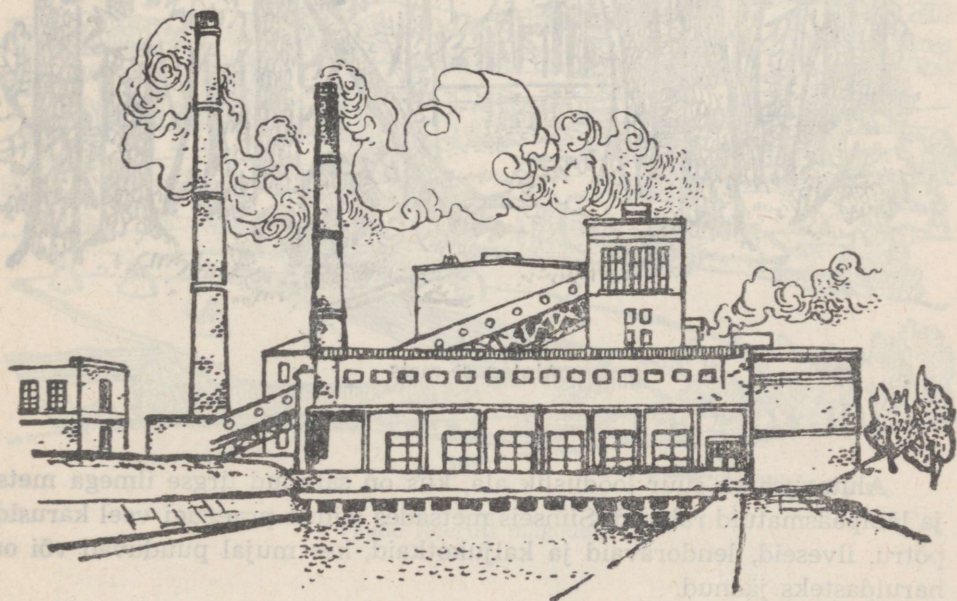
Narva jõe veed moodustavad nüüd suure veehoidla ja panevad käima Nõukogude rahvaste ühistööna hiljuti valminud hüdroelektrijaama.

Kreenholmi tsehhides.

Kreenholmi Manufaktuur kevadise suurvee ajal.

Balti soojuselektrijaama ehitustelt.

Narva lähistel on valmimas uus suur Balti soojuselektrijaam. Balti elektrijaama ehitamine võimaldab rahuldada vabariigi vajaduse elektrienergia alal ja anda seda ka Leningradile, Läti ja Leedu vabariigile.

Käesoleval seitseaastakul ehitatakse meie maal palju uusi vabrikuid, sildu ja elamuid, milleks vajatakse rohkesti tsementi. Tsemenditehase «Punane Kunda» laiendamis- ja ümberehitustöö on oma hoole alla võtnud kogu meie vabariigi kommunistlikud noored.

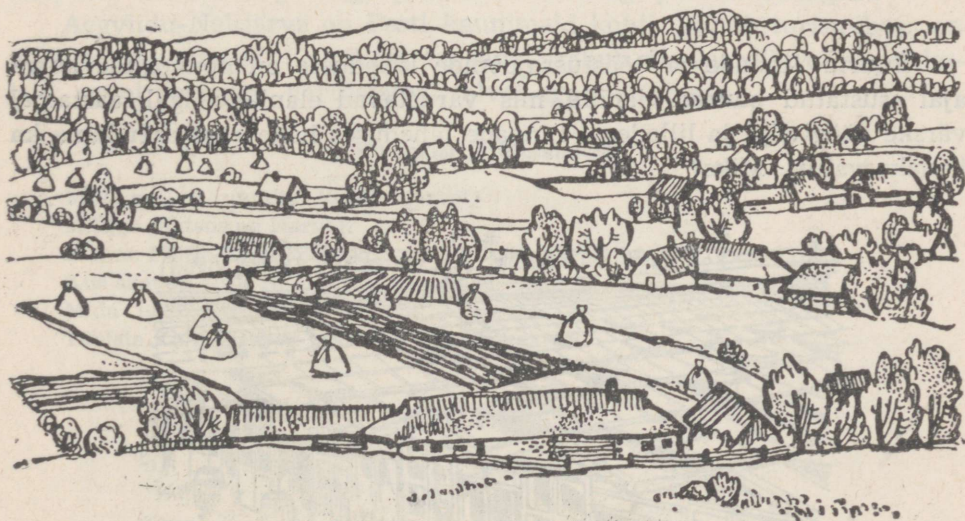
Alutaguse mets.

Alutaguse on suur looduslik ala, kus on säilinud ürgse ilmega metsi ja läbipääsmatuid rabasid. Siinseis metsades leidub praegugi veel karusid, põtru, ilveseid, lendoravaid ja kaljukotkaid, kes mujal puuduvad või on haruldasteks jäänud.

Põhja-Eesti ranniku ehteks on võimas paekallas. Ontikas on paekallas 55 meetrit kõrge. Sealt näeme kaugele merele.

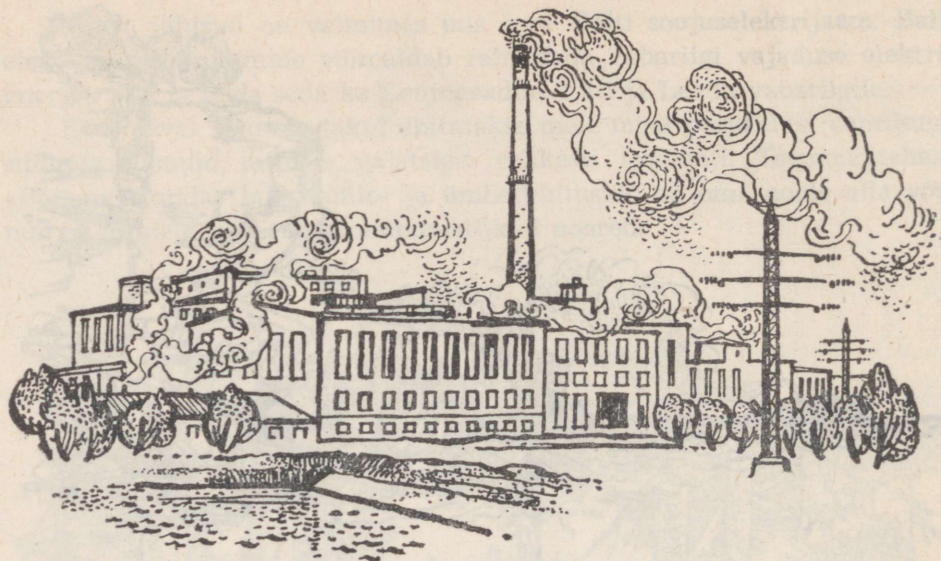

Ontika paekallas.

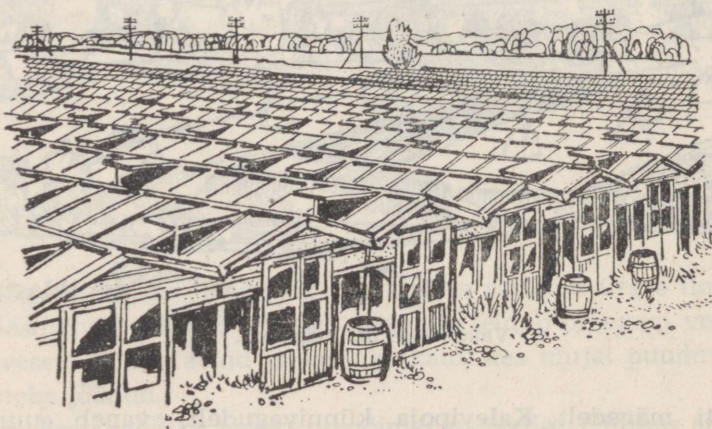
Vaade Neeruti mägedelt.

Neeruti mägedelt, Kalevipoja künnivagudelt, avaneb suurepärase vaade ümbruskonnale — Pandivere kõrgustiku põllurikkale maastikule.

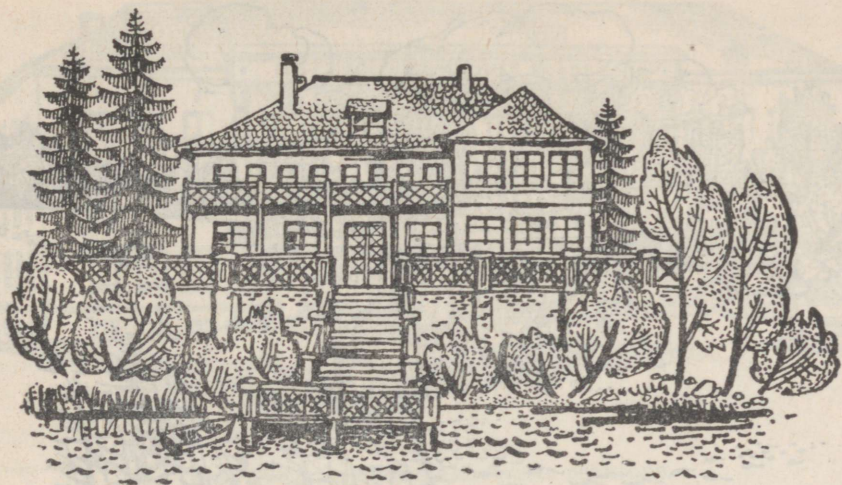

Kehra Tselluloosi- ja Pabrikombinaat.

Suurte linnade ja tööstusrajoonide lähedusse on nõukogude korra ajal asustatud suured aiandid, mis varustavad elanikke igal aastaajal värsket köögivilja ja lilledega. Linnade läheduses hakatakse arendama ka kanakasvatust. Miks?

Jõhvi aiandi kasvuhooned.

Aegviidu-Nelijärve.

Metsamaterjal on tooraineks Kehra Tselluloosi- ja Paberikombinaadile, kus toodetakse peaaegu pool meie vabariigi paberitoodangust.

Aegviidu-Nelijärve on Eesti kaunimaid kohti. Siinne turismibaas on üleliiduliselt tuntud. Kõigil aastaegadel saabub siia spordihuvilisi puhkajaid: suvel veesporti harrastama, talvel aga suusatama.

Küsimusi ja ülesandeid.

Mille poolest tuntakse Kohtla-Järvet?
Milline tähtsus on Narval?
Kus on Põhja-Eesti kõige kõrgem pankrannik?
Kus asuvad Eesti NSV suurimad põlismetsad?
Mida tead Kehrast?
Tähista Kohtla-Järve ja Narva linn piltkaardil.

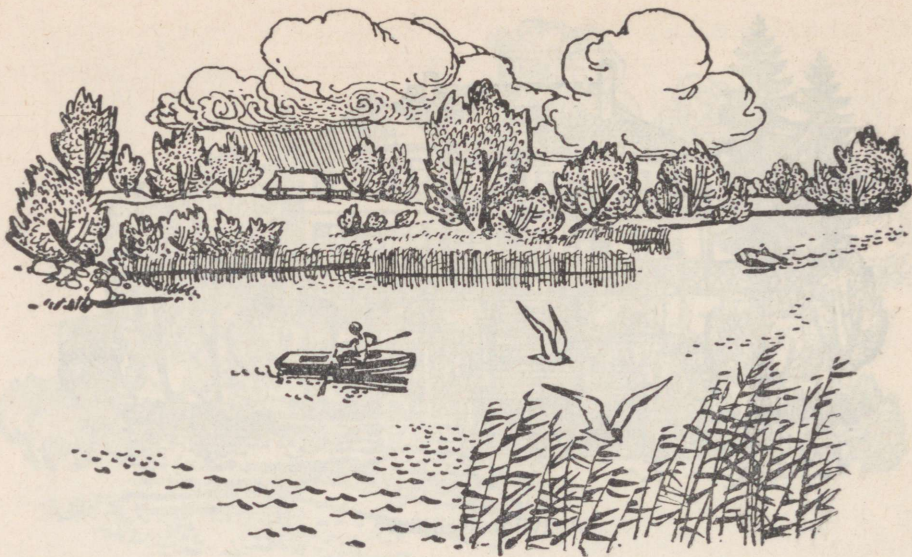
LÕUNA-EESTI.

TARTU.

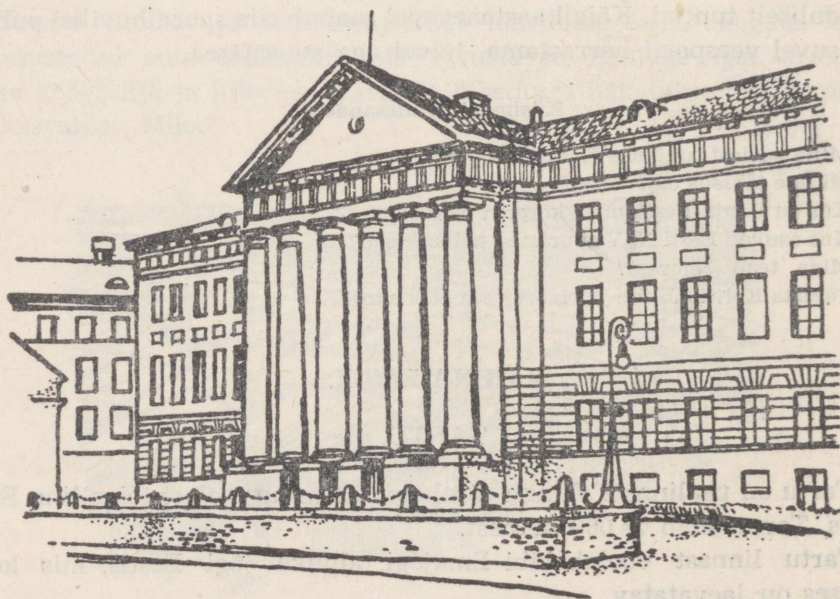
Tartu on pealinna Tallinna järel elanike arvu poolest teine linn Eesti NSV-s. Tartus elab 74 000 inimest.

Tartu linnast voolab läbi Emajõgi, ainuke jõgi Eestis, mis kogu pikkuses on laevatatav.

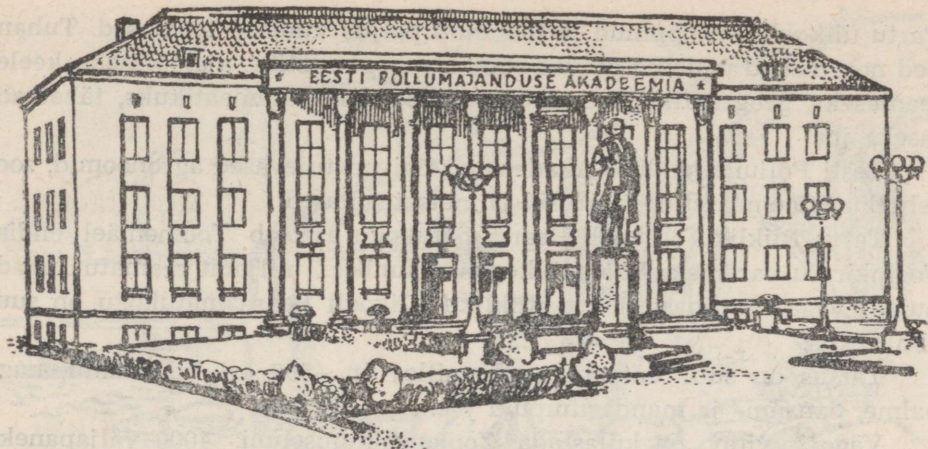
Tartut tuntakse kogu Nõukogude Liidus tema vana ülikooli tõttu.

Emajõgi.

Tartu Riikliku Ülikooli peahoone.

Eesti Põllumajanduse Akadeemia peahoone.

Tartu Riikliku Ülikooli Pearamatukogu.

Tartu ülikoolis on õppinud ja töötanud paljud kuulsad teadlased. Tuhanded noormehed ja neiud õpivad siin ka praegu arstiks, ajaloolaseks, keeleteadlaseks, geograafiks, keemikuks, bioloogiks, matemaatikuks, täheteadlaseks jne.

Eesti Põllumajanduse Akadeemias õpivad tulevased agronomid, zootehnikud, loomaarstid, insenerid ja metsateadlased.

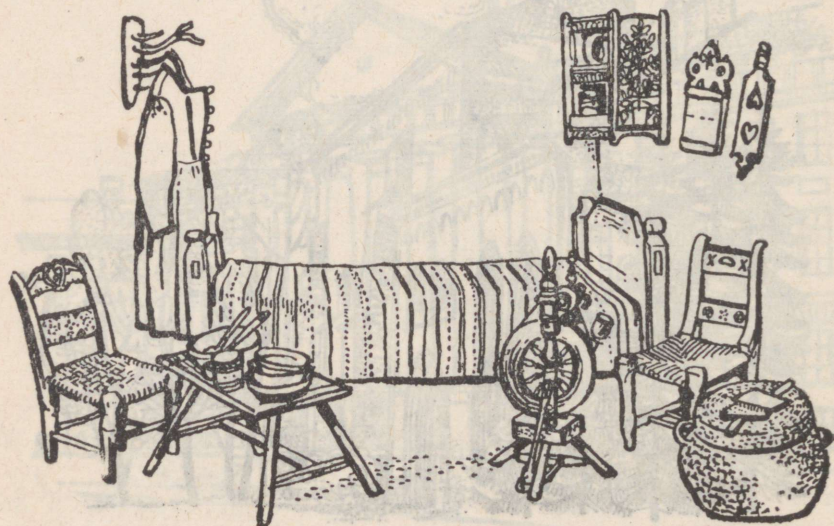
Tartu Riikliku Ülikooli Pearaamatukogu asetseb Toomemäel endise Toomkiriku varemeis. Raamatukogus on umbes 2 miljonit raamatut, nende hulgas väga haruldasi. Tartu Riikliku Ülikooli Pearaamatukogu on suurim Eestis.

Tartus on suur botaanikaaed, milles on 4500 eri liiki taimi, nagu palme, banaani- ja mandariinipuid jne.

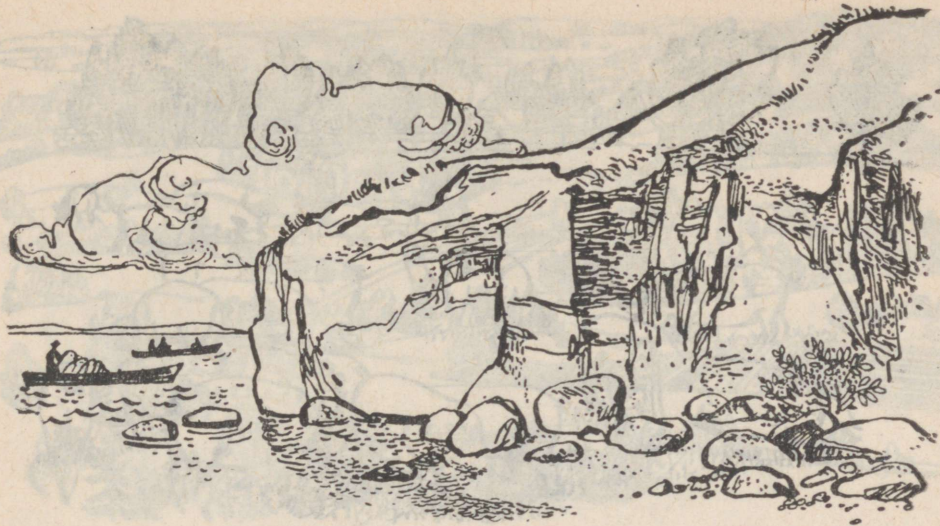
Väga huvitav on külastada Zooloogiamuuseumi. 4000 väljapaneku hulgas on nii kodumaiste kui ka välismaiste lindude ja loomade topiseid.

Etnograafiamuuseumi paljude väljapanekute seas huvitavad noori eriti meie esivanemate poolt valmistatud tööriistad, rahvarõivad ja kodukaunistusesemed.

Tartu on ka tööstuslinn. Siinsetes vabrikutes valmistatakse jalatseid, kamme, alumiiniumnõusid, mööblit, mitmesuguseid toiduaineid jm.

Näitus Etnograafiamuuseumis.

Peipsi järv Kallastel.

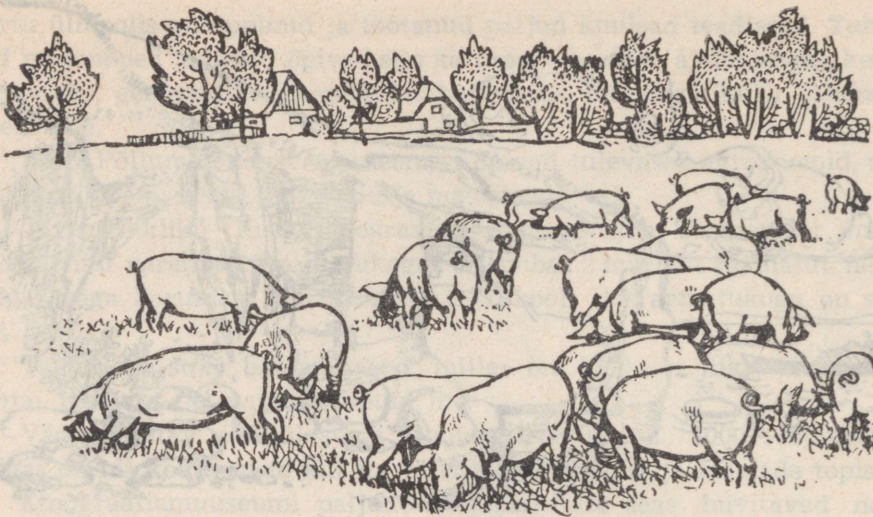
«Küll on kaunis see Kallaste rand! Kõrgete punaste kaljude all lainetab Peipsi.» (A. Kaal.)

Kalarikas Peipsi kuulub Nõukogude Liidu suuremate järvede hulka. Kaldal seistes pole vastaskallast näha: Peipsi näib ääretuna nagu meri. Kalurid püüavad siin rohkesti kala, eriti peipsi tinti.

Villalammaste kasvatusest mandril ja ka saartel saavad paljud kolhoosid head tulu.

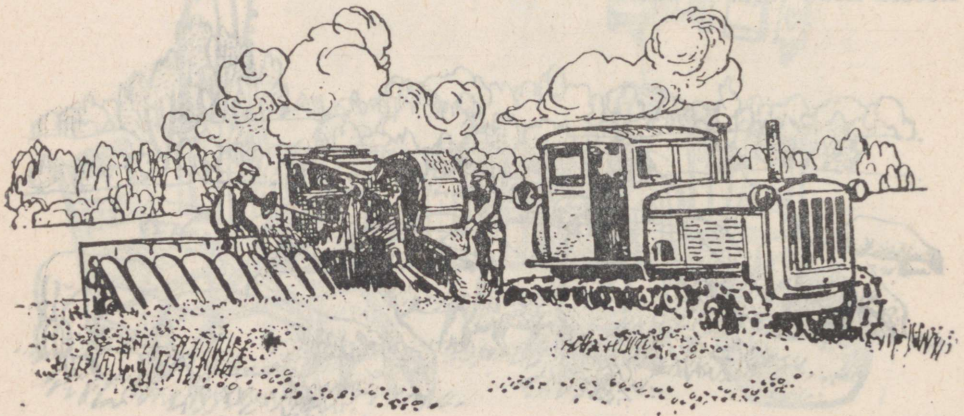
Tartu rajooni «Punase Tähe» kolhoosi lambad karjamaal.

Elva rajooni Hellenurme kolhoosi sead.

Sealiha tootmine on meie põllumajanduse tähtsamaid ülesandeid. Kolhoosides ja sovhoosides peetakse sigu suvel koplites.

Baltimaade puuvill — lina — annab kolhoosidele suuri sissetulekuid. Linakasvatus on arenenud eriti Põlva ja Võru rajoonis. Vanasti oli lina kasvatamine ja harimine väga raske töö. Nõukogude ajal on siingi masinad kolhoosnikutele abiks tulnud.

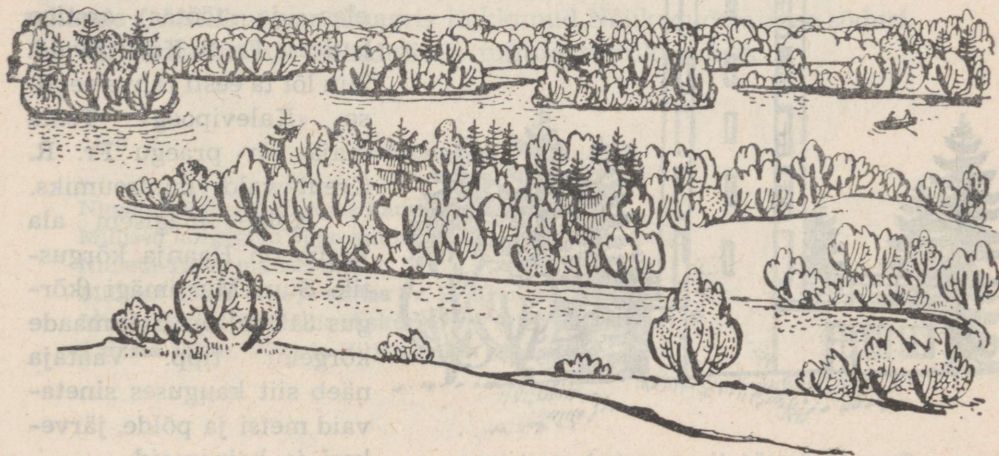
Linakombain Põlva rajoonis põllul tööl.

Vaade Väike-Munamäelt.

Vahelduv ja rahutu on Otepää künklik maastik. Kuplid tumeroheliste metsatukkadega, põllud, niidud, järved ning aedadest ümbritsetud asulad.

Pühajärv oma metsasaarte ja lookleva kaldajoonega on meie ilusamaid järvi. Paadiga sõidetakse ühelt saarelt teisele. Sõarsaared on neist kauneimad. Pühajärve on ülistatud lauludes ja jäädvustatud kunstiteostes.

Otepää ligidal asetseb Pühajärv.

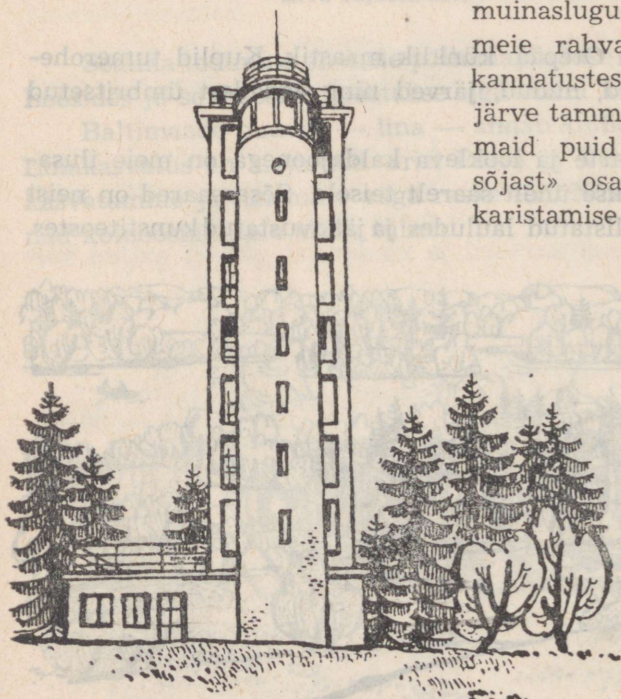

Pühajärve tamm (tüve ümbermõõt 6,5 m).

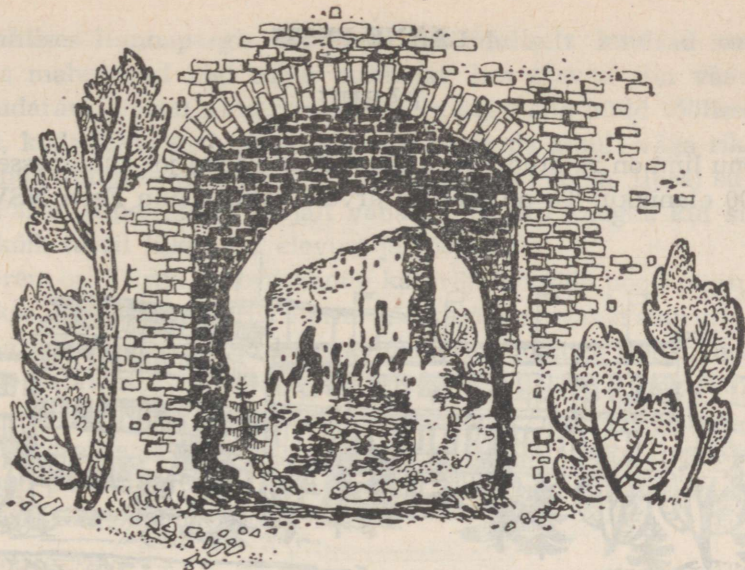
Kui puud saaksid kõnelda nagu muinaslugudes, pajataksid nad palju meie rahva võitlustest ja võitudest, kannatustest ja kangelastegudest. Pühajärve tamm — meie sünnimaa jämedamaid puud — on olnud «Pühajärve sõjast» osavõtnud talupoegade julma karistamise tummiks tunnistajaks.

Väikeses Võru linnas elas ja töötas arstina lauluisa Fr. R. Kreutzwald. Siin lõi ta eesti rahva eepose «Kalevipoeg». Tema maja on praegu Fr. R. Kreutzwaldi muuseumiks.

Kõige mägisem ala Eestis on Haanja kõrgustik. Suur-Munamägi (kõrgus 317 m) on Baltimaade kõrgeim tipp. Vaataja näeb siit kauguses sinetavaid metsi ja põlde, järvekesi ja heinamaid.

Suur-Munamäe tippu asetseb vaatetorn.

Viljandi lossi varemed.

Viljandi lossimägede kohal asus muistne maalinn. Hiljem ehitas ordu sinna tugeva kindluse. Nüüd on ajalooliste ordulossi varemetega lossimäed Viljandi linna suurepäraseks pargiks, kust on avar vaade Viljandi järvele ja kaugele ümbruskonnale. Lossimägede veerule kahte ühishauda on maetud 1905. a. ülestõusu ohvrid ja Lossimägede ligidale üle kümne tuhande fašistlikus vangilaagris hukkunud Nõukogude armee sõduri.

Viljandis töötab üleliiduliselt tuntud tulitikuvabrik.

Küsimusi ja ülesandeid.

Nimeta Lõuna-Eesti kaks kaunimat maastikku.

Millised kõrgemad õppeasutused asetsevad Tartus?

Nimeta Tartu muuseume.

Millises linnas elas ja töötas Fr. R. Kreutzwald?

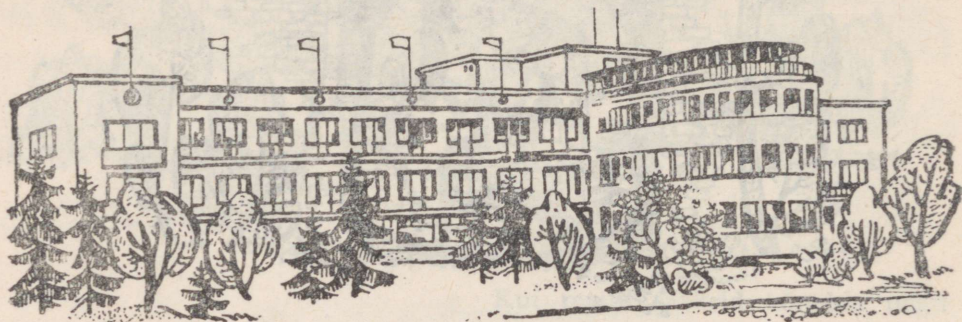
Mida peaksid Viljandis ekskursioonil olles külastama?

Tähista Tartu, Võru ja Viljandi linn piltkaardile.

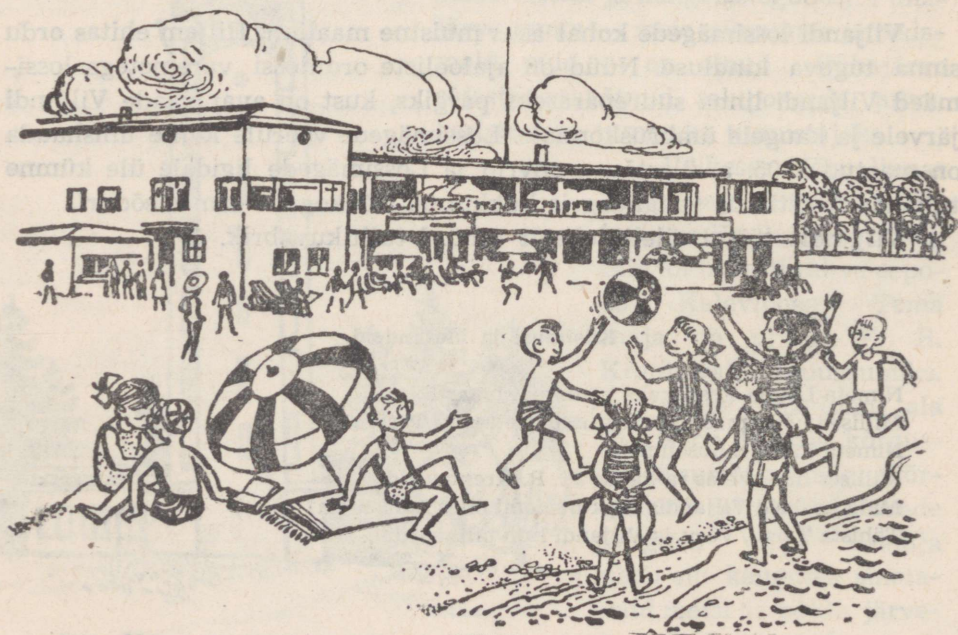
LÄÄNE-EESTI.

PÄRNU.

Pärnu linn on rajatud Pärnu lahe äärde Pärnu jõe suudmesse. Pärnus on 38 000 elanikku. Ta on elanike arvult kolmas linn Eesti NSV-s.

Pärnu Sanatoorium nr. 1.

Pärnu supelrand koos rannakohvikuga.

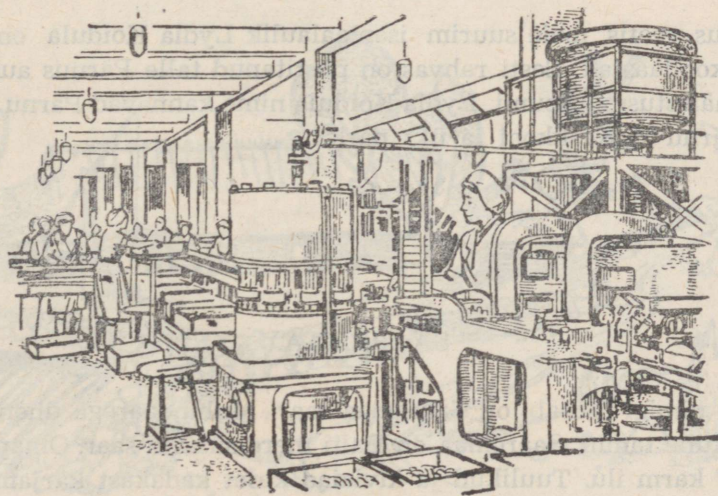
Maailises Rannapargis asetsevad üleliiduliselt kuulsad sanatooriumid, mis mahutavad ligi tuhat puhkajat, kes saavad siin väärtuslikku tervismudaravi. Pärnu sanatooriumides ravivad end nüüd töölised ja teenistujad, kodanlikul ajal võisid siin aga suvitada ainult väga rikkad.

Pärnut tuntakse juba ammust ajast suvituslinnana. Ilusal suvepäeval ei leia Pärnu supelrannas naljalt vaba kohta. Nii kaugel, kui silm seab, on kõik tulvil liikumist, elevust ja rõõmu.

Suurem osa Pärnu ümbruskonna kalurikolhooside poolt püütud kalast suunatakse vastuvõtupunktist Pärnu jõe kaldal asuvasse suurimasse kalakombinaati. Siin valmistatud konservid on tuntud kogu Nõukogude Liidus.

Peale kalatööstuse on Pärnus mitmeid teisi tööstusi, nagu linavabrik, jalatsite vabrik. Tähtsal kohal on ka metsamaterjali töötlemine.

Sõjajärgseil aastail on Pärnus ulatuslikult ehitatud — peale taastatud hoonete on püstitatud hulgaliselt ka uusi. Uuesti on ehitatud ka Pärnu jõe sild, mis on üks pikemaid Eesti NSV-s.

Pärnu Kalakombinaat.

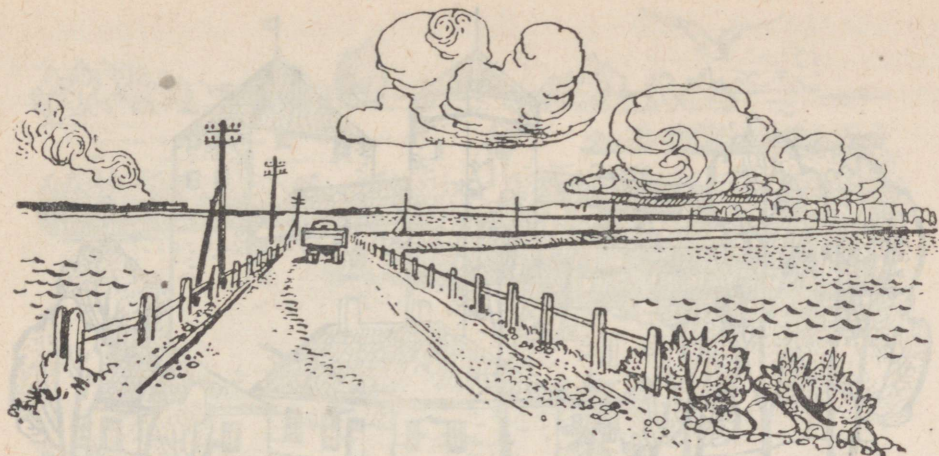

Lydia Koidula mälestussammas.

Pärnus veetis meie suurim isamaalaulik Lydia Koidula oma lapsepõlve ja kooliaastad. Eesti rahvas on püstitanud talle Pärnus ausamba ja avanud mälestusmuuseumi. Lydia Koidula nime kannavad Pärnu Draamateater, Pärnu II Keskkool ja üks park.

SAAREMAA.

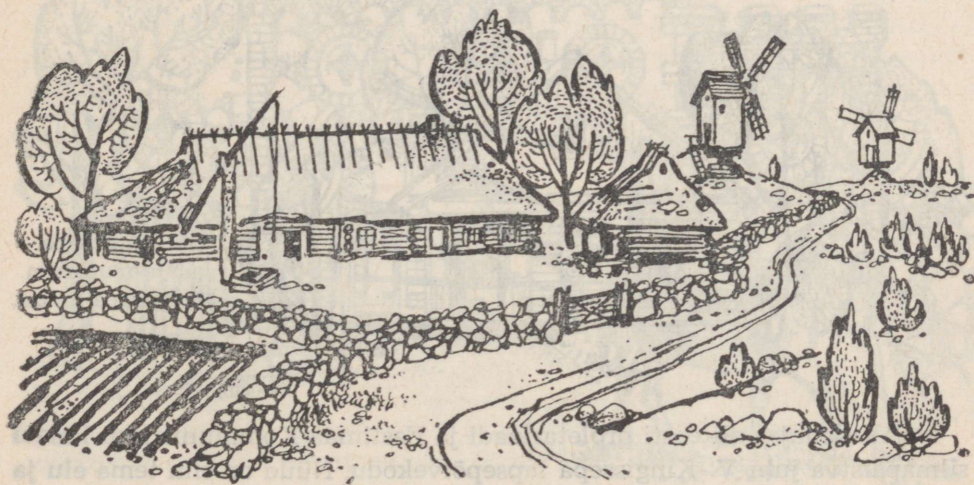
Nagu nimigi osutab, on Saaremaa saar. Muhu saarega ühendab teda 3 km pikkune tamm. Saaremaa on Balti mere suurim saar. Omapärane on Saaremaa karm ilu. Tuulikud ja kiviaiad keset kadakast karjamaad ning kõike ümbritsev meri — see on Saaremaa kõige iseloomulikum pilt, mis jääb alatiseks meelde.

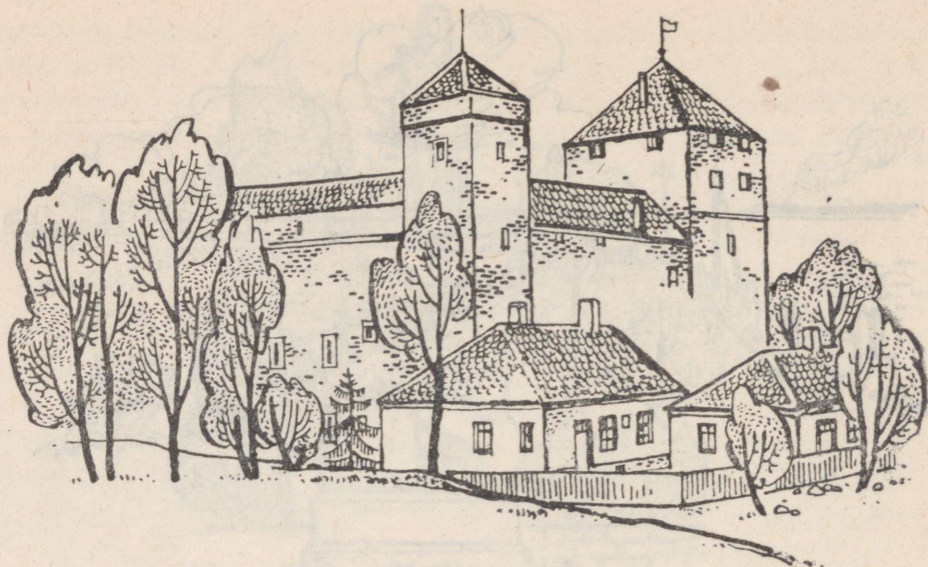
Muhu tämm.

Saaremaa elab põllumajandusest ja kalandusest. Saaremaal on ka maavarasid (marmor).

Kuressaare loss Kingissepa linnas on üks väheseid vanu losse, mis tänapäevani terviklikult on säilinud. Selle lossi tornid, võlvistikud, kitsad

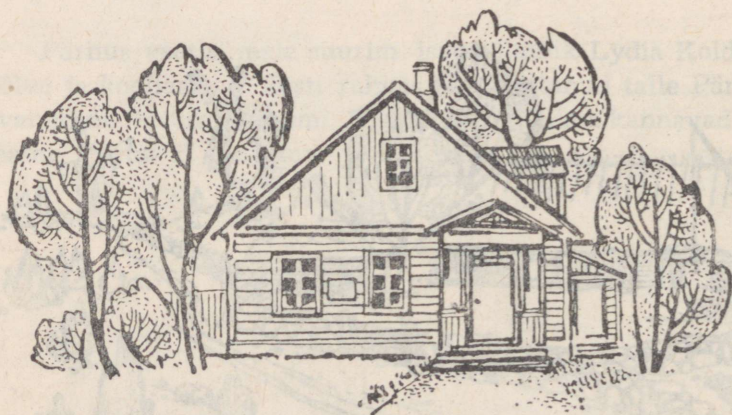

Saaremaa maastik.

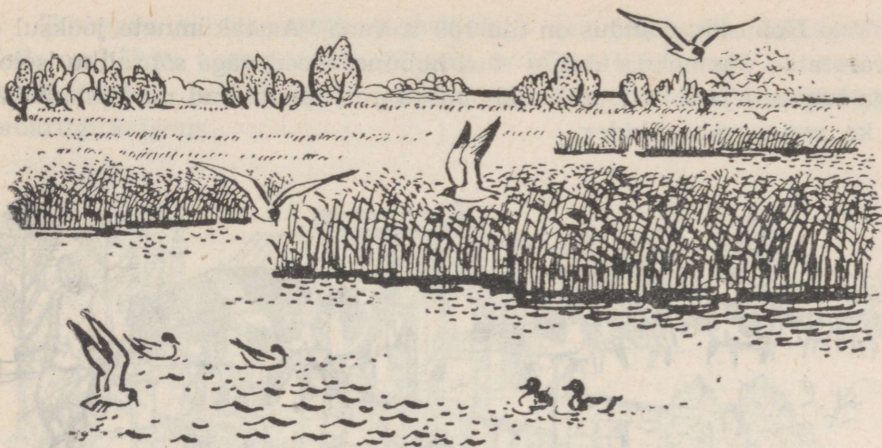
Kuressaare loss.

käigud ja sünged koridorid jutustavad meile möödunud rasketest aegadest. Lossis vintsutasid ja piinasid meie esivanemaid ka kirikuisandad.

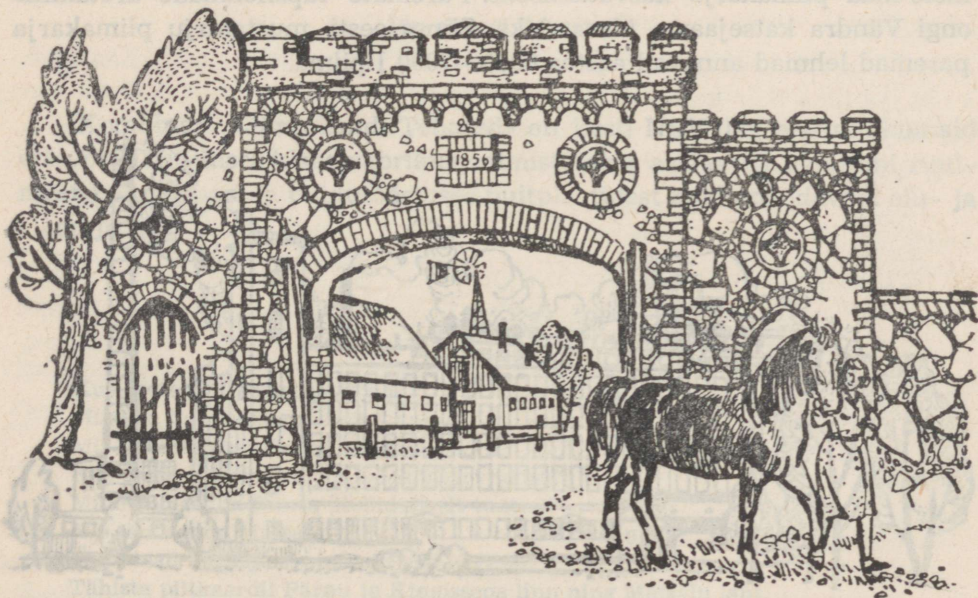
V. Kingissepa
maja-museum
Kingissepa linnas.

Selles majas oli eesti proletariaadi ja Eestimaa Kommunistliku Partei silmapaistva juhi V. Kingissepa lapsepõlvkodu. Nüüd on siin tema elu ja revolutsioonilist võitlust näitav muuseum.

Matsalu laht.

Matsalu lahe ääretuna näivas pilliroostikus tegutsevad vilkalt paljud linnuliigid. Sellepärast on Matsalu laht üleliiduliselt tähtis linnukaitseala.

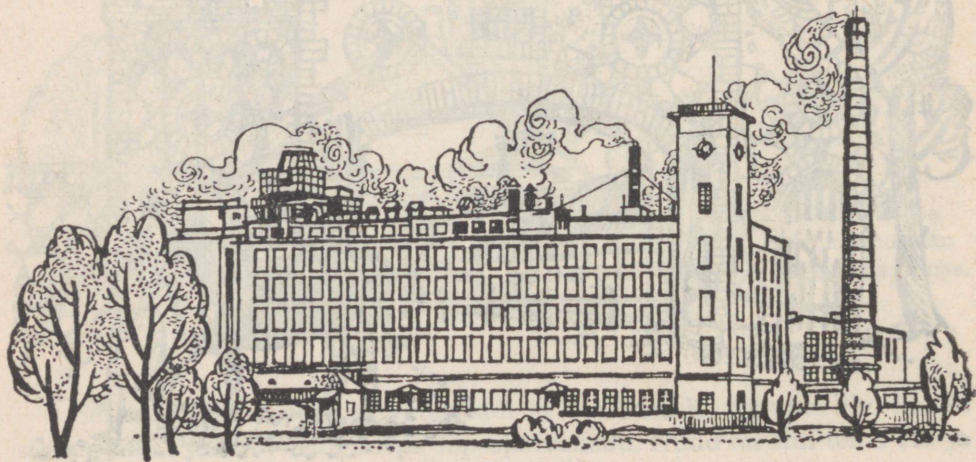
Tori Hobusekasvandus.

Tori Hobusekasvandus on üle 100 a. vana. Aastakümnete jooksul on siin aretatud uus hobusetõug — tori hobune. Need väga sõbraliku iseloomuga tugevad ja kiired põllutööhobused on tunnustatud nii Eesti NSV-s kui ka vennasvabariikides.

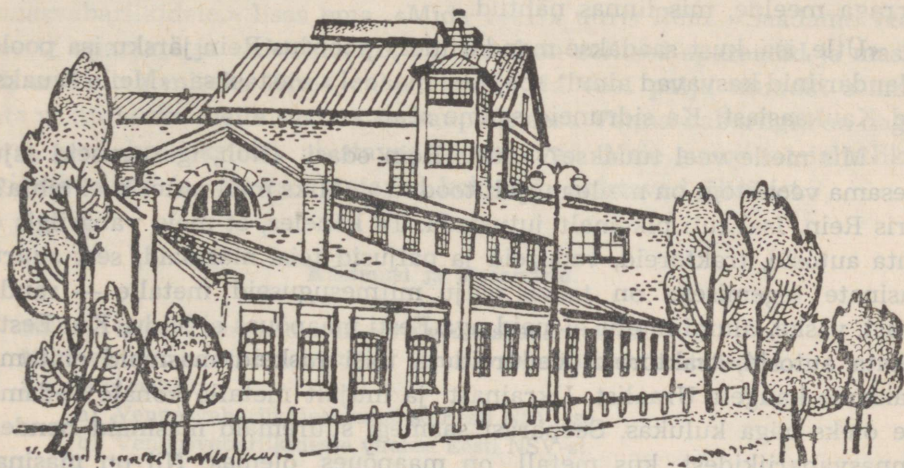
Vändra katsejaama eesti mustakirju tõugu lüpsikari talvel igapäevasel jalutuskäigul.

Eesti NSV-s on rohkesti karjamaid ja heinamaid. Sellepärast sobib meie maa piimakarja kasvatamiseks. Paremate lüpsilehmade aretamine ongi Vändra katsejaama ülesandeks. Siinse eesti mustakirju piimakarja paremad lehmad annavad aastas 6000—7000 l piima.

Tootsi Turbabriketitehas.

Tumepruuni värvusega turbabrikett on väärtuslik küttematerjal. Teda on hõlpus transportida, säilitada ja kütta. Käesoleval seitseaastakul suurendatakse turbabriketi tootmist nii, et suudetakse rahuldada meie vabariigi vajadus.

Järvakandi Tehastes.

Kombinaat «Järvakandi Tehased» on Eesti NSV üks eesrindlikumaid ettevõtteid. Siinses klaasivabrikus valmistatakse aastas üle 1 miljoni ruutmeetri aknaklaasi ja puidutööstuses puitplaatidest kokkupandavaid elu- ja aiamaaju.

Küsimusi.

Kus asetseb Kingissepa rajoon?

Miks on talle niisugune nimi antud?

Mis iseloomustab Saaremaa maastikku?

Kus asetseb meie suurim kalakonservitehas?

Mille poolest on Pärnu üleliiduliselt tuntud?

Mis tähtsus on Matsalul?

Mida tead loomakasvatusest Eesti NSV-s?

Tähista piltkaardil Pärnu ja Kingissepa linn ning Matsalu laht.

Rein sõitis isa kõrval veoauto kabiinis mööda siledat asfaltteed Haapsalu poole. Isa oli Reinu seekord Tallinna kaasa võtnud, aga tal oli linnas nii palju tegemist, et Rein ei saanud isalt midagi pärida. Nüüd tuli kõik korraga meelde, mis linnas nähtud.

«Ütle, isa, kust saadakse mandariine?» pöördus Rein järsku isa poole. «Mandariinid kasvavad ainult soojadel maadel,» vastas isa. «Meile tuuakse nad Kaukaasiast. Ka sidruneid saame sealt.»

«Mis meile veel tuuakse?» küsis Rein edasi. «Noh, igasuguseid asju. Seesama veoautogi on meile mujalt toodud.» «Miks meil autosid ei tehta?» päris Rein. Isal tuli pikemalt jutustada. Ta kõneles, et meie vabariigis ei tehta autosid, traktoreid, vedureid ja paljusid teisi masinaid, sest suurte masinate tegemiseks on tarvis palju mitmesuguseid metalle — rauda, terast, vaske, alumiiniumi — neid aga Eesti maapõues ei leidu. Kui Eestis hakata autosid, traktoreid, vedureid ja teisi raskeid masinaid ehitama, peaksime kaugelt Uraalist, Ukrainast ja mujalt metalle kohale vedama. See oleks väga kulukas. Seepärast saamegi suuremaid masinaid nendest vennasvabariikidest, kus metall on maapõues olemas. Nii on masinad odavamad.»

«Mida me veel peale masinate saame?» uuris Rein edasi. «Kas tead, mida me täna oma kolhoosile viime?» küsis isa vastu. «Kaaliväetist,» teadis Rein. «Muidugi, seda saame ju ka vennasvabariikidest. Meie põllumaale on mineraalväetist hädasti vaja.»

Vahepeal olid kilomeetrid aina lennanud ja auto keeras kodukolhoosi teele.

Varsti istus Rein juba kodus õhtulauas. «Isa, kas suhkrut ja rosinaid saame ka teistest vennasvabariikidest?» päris ta suhkrutükki teetassi pistes ja rosinasaija hammustades. «Saame küll,» vastas isa, «suhkrut lõunapoolsetest vabariikidest, eriti Ukrainast. Seal kasvatatakse palju suhkrupeeti, millest suhkrut valmistataksegi. Rosinaid tuuakse meile aga samuti Kaukaasiast nagu mandariinegi.»

«Aga kui me nii palju kaupu saame vennasvabariikidest,» tuli Rein lõpuks mõttele, «üks me pea siis ju nendele ka midagi vastu andma.»

«Muidugi,» naeratasid nüüd isa ja ema, «nii see ongi. Eesti saadab vennasvabariikidele vastu oma kaupu. Kõik plaanid kogu Nõukogude Liidus on nii koostatud, et ükski vennasvabariik mõnest vajalikust kau-

bast ilma ei jääks. Nii saab iga liiduvabariik ka neid kaup, mida ta ise ei valmista.»

«Aga mida meie siis Eestist vennasvabariikidele saadame?» huvitus nüüd Rein. «Sedakorda pole vaja kaugele minnagi,» sõnas isa, «vaata siiasamasse lauale.» Nende sõnadega näitas isa kalale. «Ja võidki saadame vennasvabariikidele,» lisas ema. «Mida veel?» uuris Rein. «Saadame veel paberit, aparaate ja elektrimootoreid. Need on sellised aparaadid ja masinad, mille tegemiseks läheb vähe metalli. Ja veel palju muudki saame saata vastutasuks meile saabuvate kaupade eest. Vennasvabariigid on nagu ühine pere, kes üksteist abistavad ja toetavad. Meie suure sotsialistliku riigi vabariigid ja inimesed hoiavad kokku ja abistavad üksteist.»

Küsimusi ja ülesandeid.

Millised kaubad sinu kodus on pärit vennasvabariikidest?

Mida sinu kodukohas toodetakse vennasvabariikidesse saatmiseks?

Koosta nimekiri:

- a) Vennasvabariikidest tuuakse Eesti NSV-sse.
- b) Vennasvabariikidesse viiakse Eesti NSV-st.

SÕPRADE KESKEL.

Eile oli meil pioneeride sõpruskoondus. Meil olid külas vene kooli pioneerid, kellega olime sõbraks saanud talvel suusavõistlustel «Пионерская Правда» auhinna.

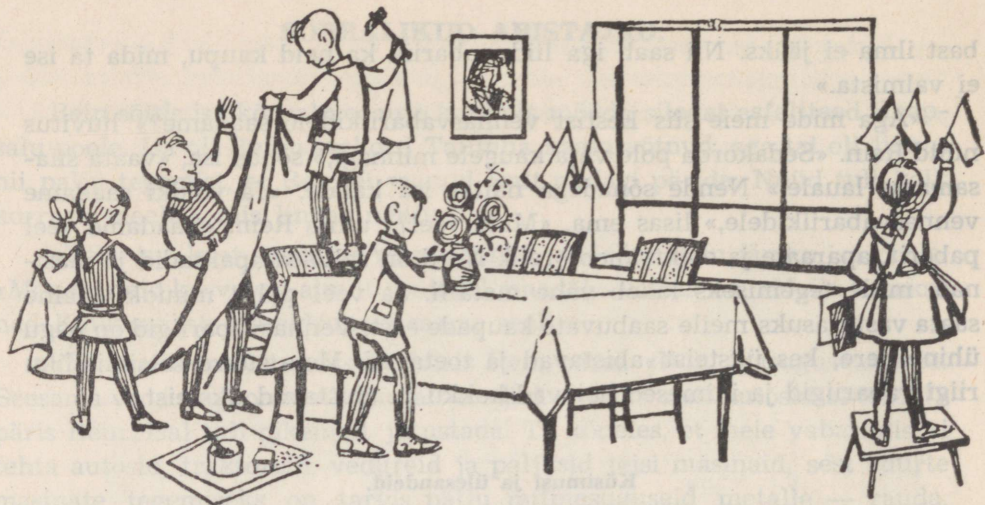
Külalisi võtsime vastu juba koolimaja trepil, kus rühmajuht Heldi ütles neile lühikese tervituse vene keeles ja meie andsime igale külalisele kimbukese ülaseid.

Pioneeritoad olime teinud pidulikuks. Ruumi kaunistasime lillede ja kõigi vennasvabariikide lipukestega.

Koondust alustasime ühislauluga «Pioneeride marss». Nemad laulsid vene, meie eesti keeles. Algul oli see nagu imelik, aga kui meie suust kõlas: ... «Kodumaa, meie päikest sa austa, kõige armsamaks ta sul,» siis oli tunne, et kõik oligi ühine.

Pärast seda vahetasime kingitusi. Nemad andsid meile vene rahvuskirjadega kaunistatud puust kausikese, meie aga neile vöökirjalise tikitud linakese.

Nüüd algasid ettekanded.

Nadja luges meile vene keeles laulu «Почталъон». Tundsime kohe, et see on ju M. Kesamaa raamatust «Kes meil käivad». Oleme kõik eesti keeles seda raamatut lugenud.

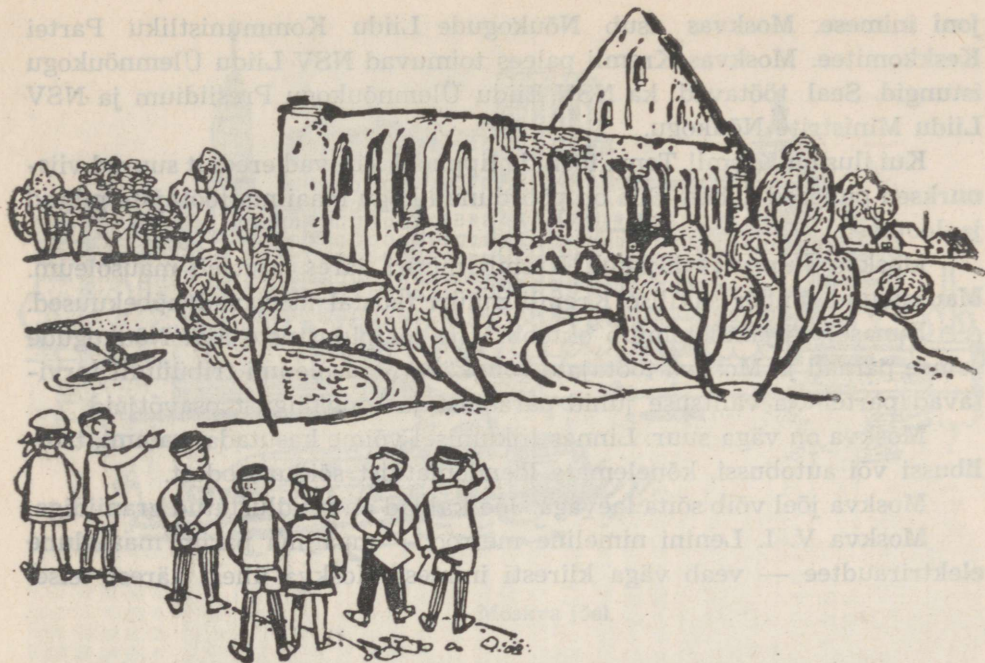
Meie esitasime neile eesti keeles dramatiseeringu jutust «Naeris». Ka nemad said kohe aru, kust see oli tõlgitud.

Seejärel mängisime ja esitasime mõne õpitud rahvatantsu. Küll oli tore, kui Vova ja Tanja löötspilli saatel tantsisid «Vene tantsu». Meie rahvatants «Oige ja vasemba» ei olnud sugugi nii hoogne.

Nüüd tuli suur üllatus. Vanempioneerijuht teatas, et rajooni Pioneeriorganisatsiooni Nõukogu poolt on meie kooli tublile pioneerile Lembitule määratud tasuta tuusik üleliidulisse pioneerilaagrisse «Artek». Lembit rõõmustas hullupööra, aga ka meie olime rõõmsad ja õnnelikud.

Koonduse lõpul laulsime kõik vene keeles «Взвейтесь кострами, синие ночи!»

Pärast seda tutvusid külalised meie poolt valmistatud albumite, mapide ja käsitöödega. Püüdsime oma sõpradega vestelda kõigest sellest, mis meil pioneeridel huvitavat on olnud ja mis me veel ette võtame. Kui sõnadest puudu tuli, siis muidugi võtsime appi käed. Leppisime ka kokku, et juba eeloleval suvel teeme koos sõprusmatka meie kodukoha ajaloolistesse paikadesse, et seal meenutada vene ja eesti rahva ühist võitlust vaenlaste, rõhujate ja kurnajate vastu.

Ekskursioonil Pirita kloostri varemete juures.

Küsimusi ja ülesandeid.

Kus asub «Arteki» pioneerilaager?

Missuguseid teiste rahvaste tantse oled tantsinud rahvatantsuringis?

Laulge ühiselt laulu «Orus voolamas jõekene kiire».

Missuguse rahva laul see on?

Jutusta oma sõnadega, mida sellest maast laulus kõneldakse.

Kes on kirjutanud raamatu «Timur ja tema meeskond»?

Kas oled näinud filmi «Tšuk ja Gek»?

Missuguseid A. Gaidari jutte oled veel lugenud?

MOSKVA — NSV LIIDU PEALINN.

Moskvat armastavad kõik nõukogude inimesed, temast mõtlevad kogu maailma töötajad. Nõukogudemaal elab palju rahvaid ja igal maal on oma linnad. Aga kõik rahvad teavad ja armastavad Moskvat. Moskva on suur linn, kõige suurem linn Nõukogude Liidus. Moskvas elab üle 5 mil-

joni inimese. Moskvas asub Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee. Moskvas Kremli palees toimuvad NSV Liidu Ülemnõukogu istungid. Seal töötavad ka NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu.

Kui ilus on Kremli! Tema tornide tippudel säravad eredalt suured viisnurksed punased tähed. Siia on pöördunud kogu maailma töötajate pilgud ja lootused.

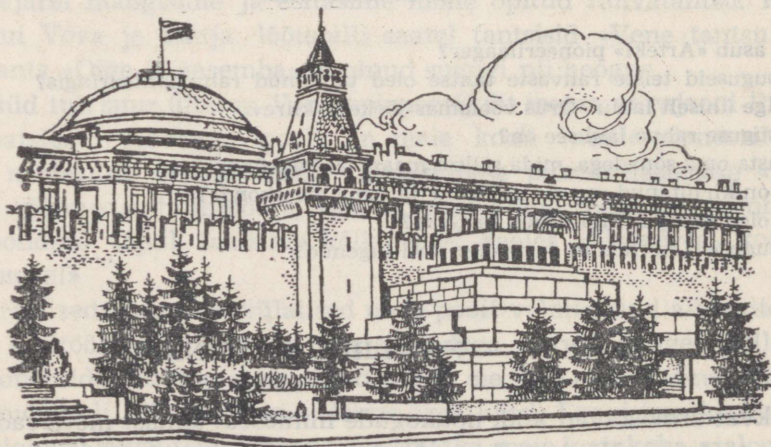
Moskva Punasel väljakul, Kremli müüri ääres asetseb mausoleum. Mausoleumi ümber sakilise Kremli müüri taustal kasvavad hõbekuused.

Punasel väljakul toimub oktoobri- ja maipidustuste ajal Nõukogude armee paraad ja Moskva töötajate rongkäik. Mausoleumi tribüünilt tervitavad partei- ja valitsuse juhid paraadist ja rongkäigust osavõtjaid.

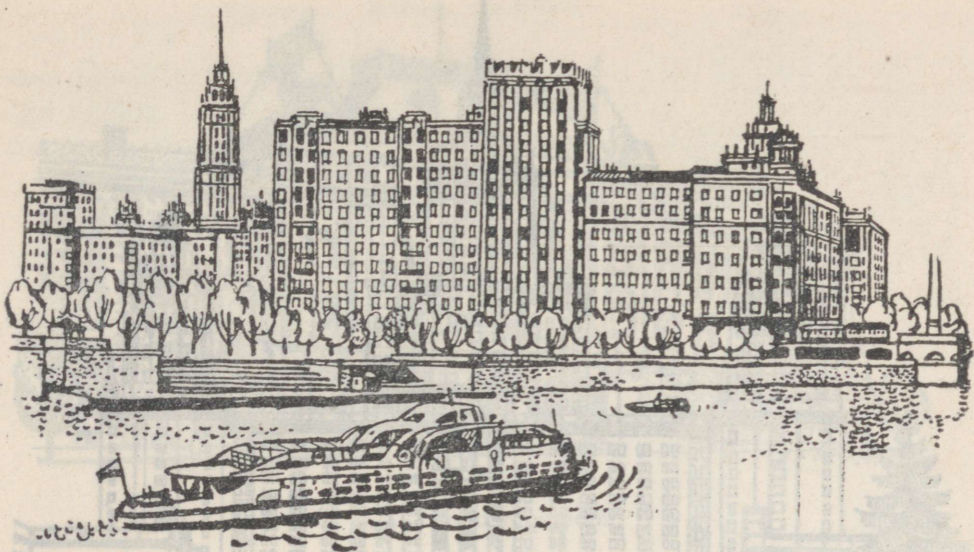
Moskva on väga suur. Linnas liikumisel võime kasutada trammi, trollibussi või autobussi, kõnelemata loendamatuist sõiduautodest.

Moskva jõel võib sõita laevaga. Jõe kaldad on kindlustatud graniidiga.

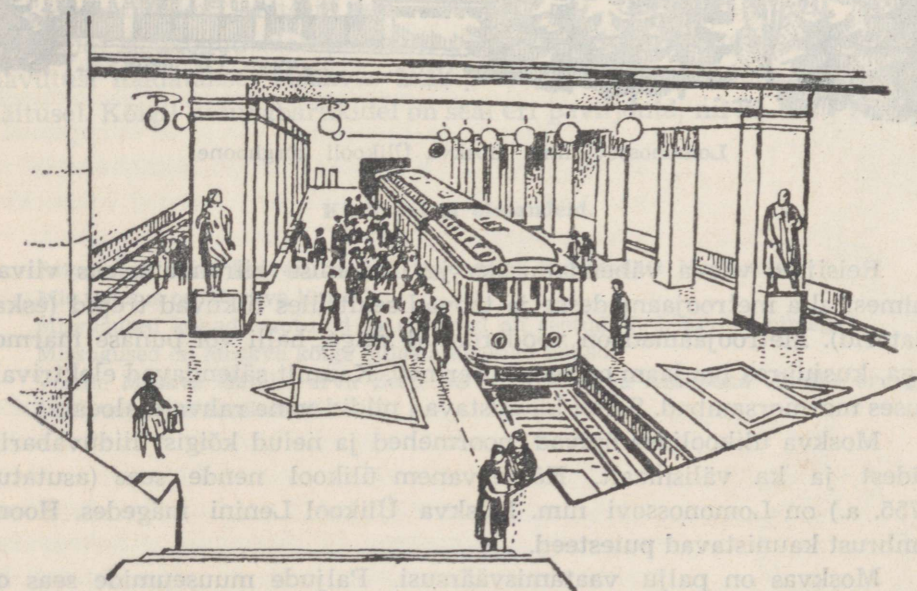
Moskva V. I. Lenini nimeline metroo — maailma parim maa-alune elektriraudtee — veab väga kiiresti inimesi Moskva ühest äärest teise.

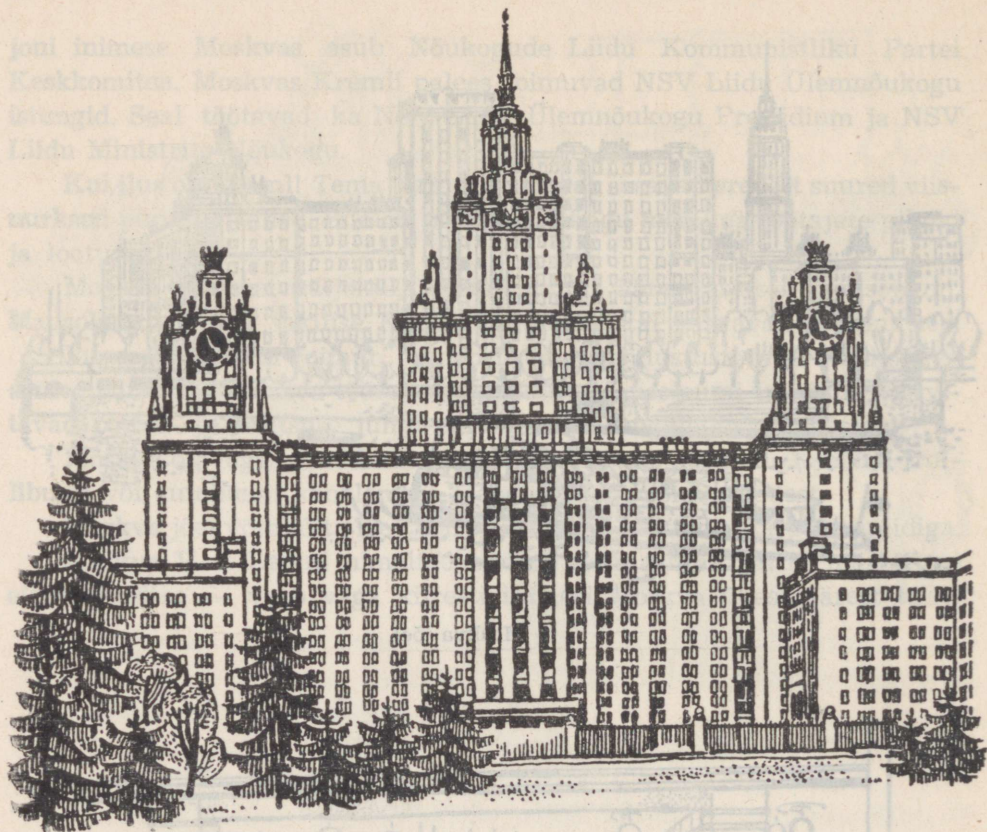
Moskva Punane väljak mausoleumiga.

Moskva jõel.

Moskva metroojaam.

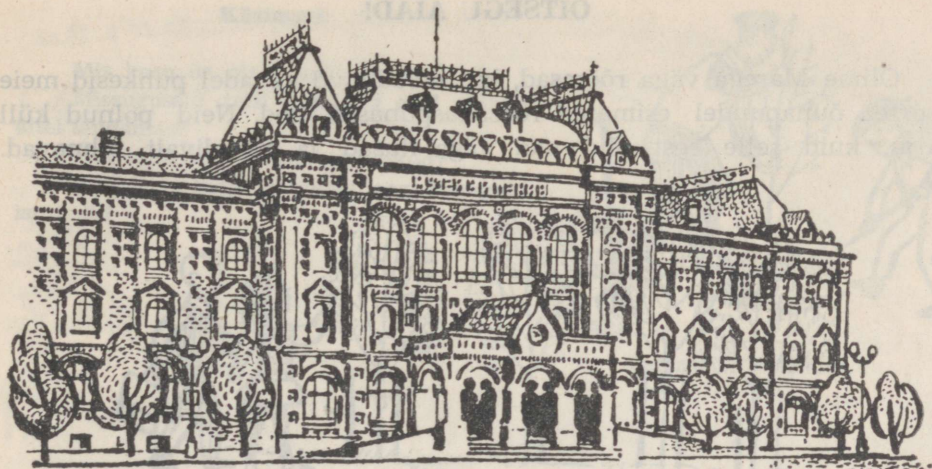

Lomonossovi nim. Moskva Ülikooli kõrghoone.

Reisijate vaeva vähendamiseks ja liiklemise kiirendamiseks viivad inimesi alla metroojaamadesse ja toovad sealt üles liikuvad trepid (eskaatorid). Metroojaamad on vooderdatud valge, halli või punase marmoriga, kusjuures iga jaam on teistest erinev. Kaunilt sätendavad elektrivalguses marmorsambad. Seinü kaunistavad pildid vene rahva ajaloo.

Moskva ülikoolides õpivad noormehed ja neiu kõigist liiduvabariikidest ja ka välismaalt. Kõige vanem ülikool nende seas (asutatud 1755. a.) on Lomonossovi nim. Moskva Ülikool Lenini mägedes. Hoone ümbrust kaunistavad puisteed.

Moskvas on palju vaatamisväärsusi. Paljude muuseumide seas on kõige enam külastatav V. I. Lenini muuseum Revolutsiooni väljakul.

V. I. Lenini muuseum.

Moskva on ka tähtis tööstuslinn. Siinsetes rohkearvulistest tehastes ja vabrikutes valmistatakse autosid, vedureid ja mitmesuguseid teisi masinaid, samuti riidet, jalatseid jm.

Meie Nõukogudemaa tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri parimaid saavutusi näidatakse Moskvas NSV Liidu Rahvamajanduse Saavutuste Näitusel. Kõigil liiduvabariikidel on seal eri paviljonid, nii ka Eesti NSV-l.

Küsimusi ja ülesandeid.

Jutusta ja näita kaardil, kuidas saad sõita kodukohast Moskvasse.

Mis tähtsus on Moskva linnal?

Missugused kohad, asutused ja ehitused on seotud V. I. Lenini nimega?

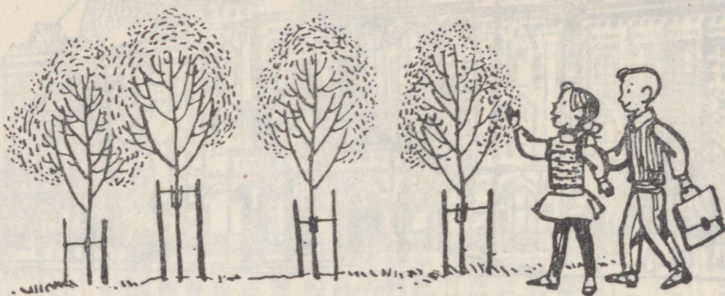
Missugused on Moskva kõige külastatavamad kohad?

Võrdle Moskva elanike arvu Eesti NSV, Tallinna ja kodukoha elanike arvuga.

Mida tead veel Moskvast?

ÕITSEGU AIAD!

Olime Marega väga rõõmsad, kui möödunud kevadel puhkesid meie noortel õunapuudel esimesed roosakaspunased õied. Neid polnud küll palju, kuid selle eest olid nad väga ilusad ja meeldivalt lõhnavad.

Seda tundis mesilaneги. Ta lendas õielt õiele ja korjas mett. Isa ütles, et palju tähtsam kui mee kogumine on see, et mesilased aitavad tolmlamiseks kaasa. Olime väga huvitatud, kas meie õunapuudele kasvavad õunad. Kasvasid. Väikesi õunahakatisi oli algul üsna palju, kuid kõik ei arenenud edasi, kuivasid ja varisesid maha.

Valgel klaaril oli sügiseks ühe oksa küljes neli ilusat suurt õuna, tartu roosõunal üks punapõskne, sügisjoonikul ja sibulõunal kuivasid õied ära ja õunu ei saanudki.

Mulle meenus, kuidas kolm aastat tagasi need õunapuud aiandist toodi. Et kevadel on parem istutada, siis paigutati nad talveks muldkraavi.

Kevadel istutasime isaga need puud sügisel kaevatud istutusaukudesse. Istutusaugust väljakaevatud mulda segati kompostmullaga ja sekka riputati ka mineraalväetisi.

Küsimusi.

Mis kasu on aias mesilastest?
Missuguseid teisi putukaid oled näinud
õitel lendamas?
Missugused neist on kahjulikud?
Millal on kõige sobivam aeg õunapuid
istutada?

Õunapuu istutamine.

ÜMBRUST KAUNISTAMAS.

Mõtlesime juba, et tänavune kevad ei toogi meile midagi huvitavat. Aga pärast maipühi kutsusid kolhoosinoored meie kooli pioneerimaleva kolhoosikeskuse ümbrust kaunistama — puid ja põõsaid istutama ning lillepeenraid rajama.

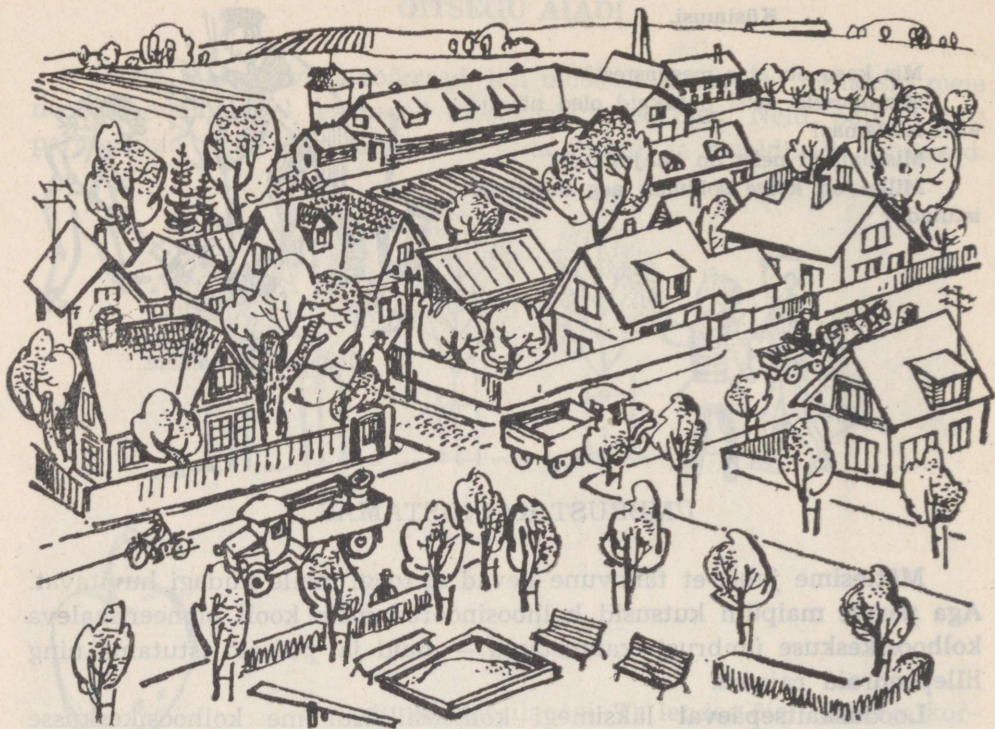
Looduskaitsepäeval läksimegi kolhoosi. Kui me kolhoosikeskuse jõudsime, olid seal kohal juba kõik kolhoosinoored ja ka mõned vanemad inimesed, kes pidid meid juhendama hakkama. Samuti oli kohale toodud istutusmaterjal: meie kooli puukoolist sirelid, jasmiinid, lodjapuud, tuhkpuid ja kikkapuud, metskonna taimeaiast aga tammed, pärnad, vahtrad, lehised ja kuused. Kased aga olid koguni talvel kohale istutatud.

Enne tööle asumist kõneles kolhoosi esimees sellest, kuidas meie maal nüüd eriti hoogsalt rajatakse kolhoosidesse ja sovhoosidesse ning kõigi elamute juurde viljapuu- ja iluaedu. Terved pargid istutatakse koolimajade, kultuurimajade ja haiglate juurde.

Puud ja põõsad hakkavad kasvama ja õitsema. Meie kodumaa muutub tõeliseks õitsovate aedade ja mühavate metsade maaks.

Mulle meeldis väga, et me looduskaitsepäeval kohe päris tegelikult hakkasime puid istutama, mitte ainult ei rääkinud loodusest.

Rjazanimaa eeskujul otsustasime meiega igaüks istutada vähemalt ühe puu ja hakata seda hooldama. Mina sain istutamiseks noore pärna. Kui olin selle väikese puukese kohale istutanud ja talle kastekannust vett valanud, muutus ta mulle lähedaseks ja armsaks. Enne kojuminekut jook-

sin veel kord teda vaatama. Nüüd vaatan ka meie linna parkide puud hoopis teise pilguga ja püüan alati takistada väiksemaid lapsi puud rüüstamast, sest eks need puud ole ju ka istutatud sooviga, et nad kord ümbrusele iluks oleksid.

Ülesandeid.

Jutusta, kuidas tänava sinu kodukohas istutati puud.

Õpi koduaias või haljasalal tundma 10 ilupuud ja ilupõõsast.

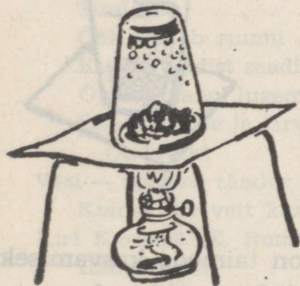
MIDA SISALDAB MULD.

Kevadel on meil kõigil aias väga palju tööd. Ühiselt istutame puid ja põõsaid. Muud tööd on meil jaotatud. Mina pean aiateid korrastama, Mare hoolitseb lillepeenarde eest, ema kasvatab lille- ja köögiviljaistikuid, isa aga askeldab peale kõige muu veel kompostimulla hunnikute juures. Küll ta kärutab sealt seda pruunikasmusta sõmerat mulda maasikatele, lilledele ja teistele taimedele väetiseks. Vahel kaevab mõne poolkõdunenud hunniku ümber ja riputab siis mullasse superfosfaati ja kaalisoola või teeb sõnnikust, turbamullast ja jäätmeist uusi kompostihunnikuid.

Naabrid ütlevad üle aia isa tööd jälgides: «Pole ime, et teil aias kõik taimed lopsakalt kasvavad. Te ju tõstate pidevalt mullaviljakust!»

Mind hakkas juba huvitama, mis asi see mulla viljakus on. Ja näe, järgmises kodulootunnis saingi teada.

Õpetaja võttis kapist mitmesuguseid katseriistu ja laskis korrapidajal aiast veidi mulda tuua. Esiti anti meile kõigile mulda käega katsuda. Sõrmed said niiskeks. Meie järeldasime, et mullas on vett. Õpetaja ütles meile: «Tõestage oma juttu katsega.»

Mullas on vett.

Tegime katse. Kuumutasime plekitükil mullatükikest ja hoidsime selle kohal külma klaasi. Varsti oli klaasi alumine pind kaetud veepiiskadega. Nii leidsime, et mullas on vett.

Kuid mida mullas veel leidub? Nüüd panime tükikese mulda vette. Kohe tõusid veest pinnale õhumullid. Kõigile oli selge: mullas on õhku.

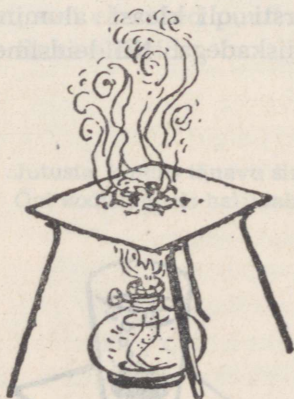
Peenestasime mullatükikese ja puistasime selle siis vette. Nüüd loksutasime klaasi tublisti, nii et vesi oli täiesti ühtlaselt sogane. Jätsime klaasi selgima.

Selle aja sees joonistasime eelmised katsed vihikusse.

Kurnamise teel saime kätte huumuse.

Kuumutasime huumust. Tundsimme õhus kõrbenud lõhna. Järele jäi hele muld. Kui see oli jahtunud, maitsesime seda keeleotsaga. «Soolane,» oli otsus. Järeldasime, et mullas leidub mitmesuguseid soolaseid.

Muld, milles on taimede kasvamiseks vajalikul hulgal niiskust, õhku, huumust ja soolaseid, on viljakas.

Küsimusi.

- Mida leidub mullas?
- Miks kobestame mulda?
- Miks kastame taimi?
- Miks väetame mulda?

SISUKORD:

Sügis ja lilled	3	Nakkushaigused	62
Ajatamine	5	Päevarežiim	63
Marjaaias	7	Kuidas vältida tulekahju? . . .	64
Zagorje hiline	7	Kodukoht	67
Tervislik toitumine	9	Elust ja tööst kodukohas . . .	68
Milleks sööme	9	Eilse ja homse piiril (K. Si-	
Kuidas sööme	10	nijärv)	69
Toidu teekond	11	Kodukoha töörahva saadi-	
Õigest rühist	12	kute nõukogu (K. Raave) . . .	71
Koduümbruse loodusest	16	Kodurajoon (-linn)	72
Vaatlusi vaateväljal	16	Kodurajoonist kaugemale . . .	73
Tuul	19	Millise sõidukiga lähed rei-	
Õhk täidab ruumi	20	sima?	77
Kuidas pildist saadi plaan . . .	23	Kas tunned liiklusmärke? . . .	78
Õpime plaani lugema	25	Kes tunneb hästi liiclusees-	
Õppekäik jõe ja järve äärde		kirju?	80
(A. Ivask)	27	Naaberrajoonid	81
Vesi — igavene rändur	33	Kaugemale mööda kaunist kodu-	
Kuidas me vett kasutame	34	maad	81
Kiri Karksist (E. Rumvolt)	36	Tallinn — Nõukogude Eesti	
Rändrahnud	38	pealinn	82
Valmistame plaani järgi maketi . . .	39	Põhja-Eesti	88
Tutvumine kaardiga	42	Lõuna-Eesti	95
Miks murenevad kerisekivid?	43	Lääne-Eesti	104
Suur varandus	44	Saaremaa	106
Pioneerid lõkketulel	46	Sõbralikud abistajad (V. Tar-	
Kodust kodumaani	49	misto)	112
Kodu	52	Sõprade keskel	113
Meie uus korter (H. Kissa)	53	Moskva — NSV Liidu pealinn . . .	115
Hinga värsket ja puhast õhku	53	Õitsegu aiad! (H. Kissa)	120
Nahk katab ja kaitseb meie keha . . .	59	Ümbrust kaunistamas	121
Kuidas hoolitseme naha eest? . . .	60	Mida sisaldab muld	123

Ниинемяэ, Орест Михкелевич

КРАЕВЕДЕНИЕ

Учебник для IV кл.

На эстонском языке

Оформление Э. Вахера

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja V. Parbo

Kunstiline toimetaja H. Keigo

Tehniline toimetaja A. Sepp

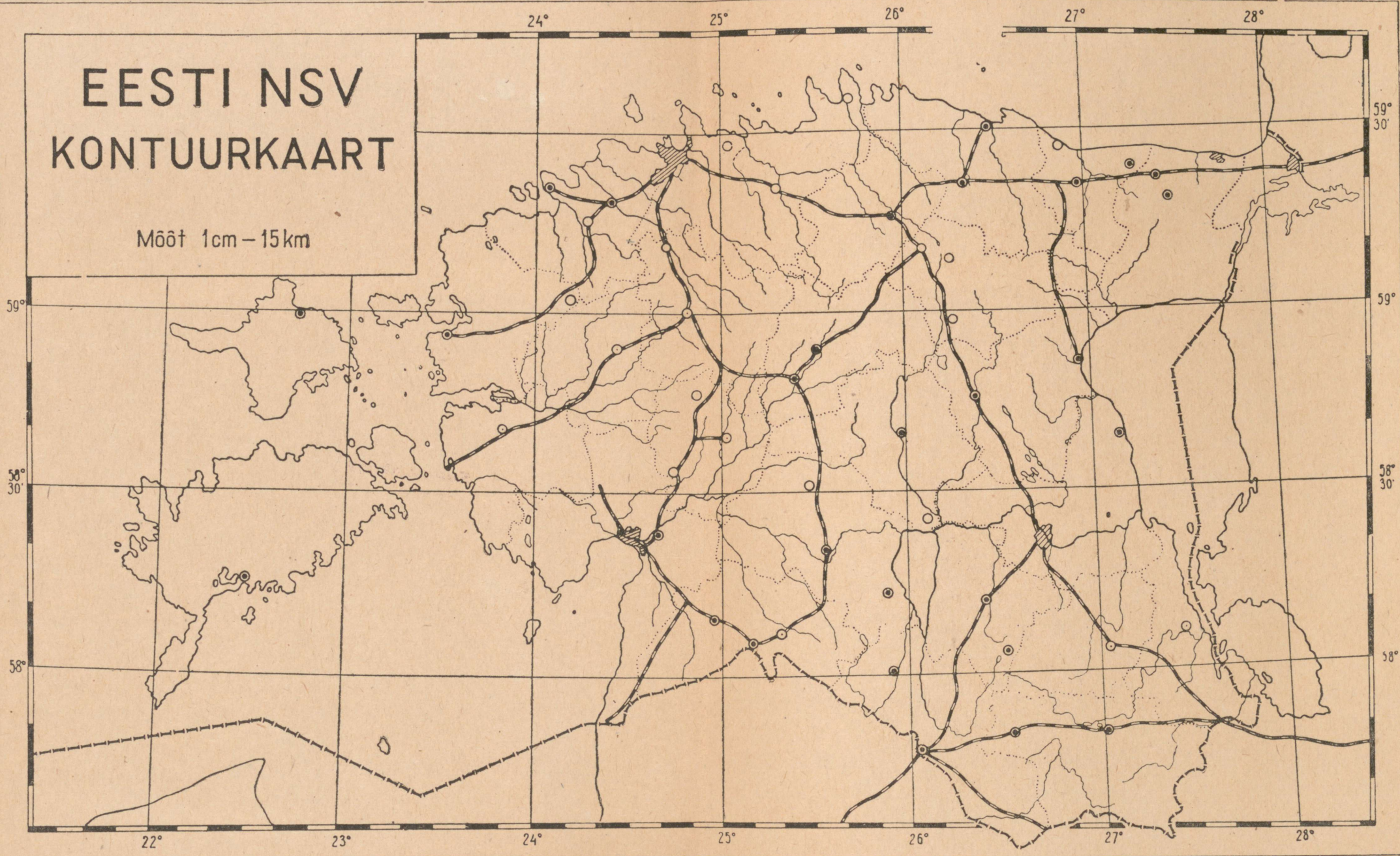
Korrektorid A. Nurmoja ja M. Teemägi

Ladumisele antud 1. III 1961. Trükkimisele
antud 8. IV 1961. Paber 70×90, 1/16. Trüki-
poognaid 8+6 lisa. Formaadile 60×92
kohaldatud trükipoognaid 10,084. Arvutus-
poognaid 8,07. Trükiarv 14 000. Tellimise
nr. 843. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn,
Pikk tn. 40/42.

Hind 24 kop.

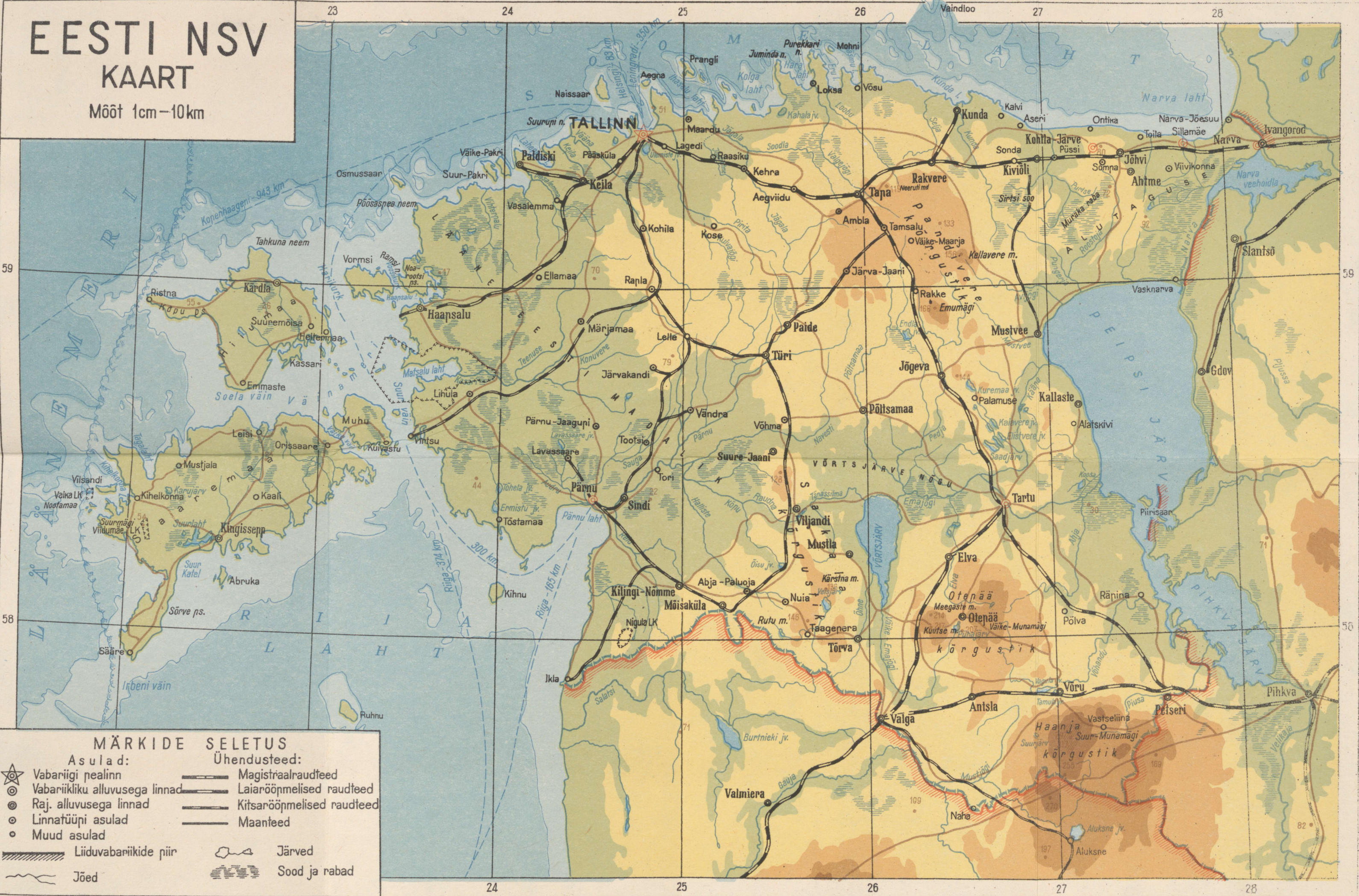
EESTI NSV KONTUURKAART

Mõõt 1cm – 15km

EESTI NSV KAART

Mõõt 1cm—10km

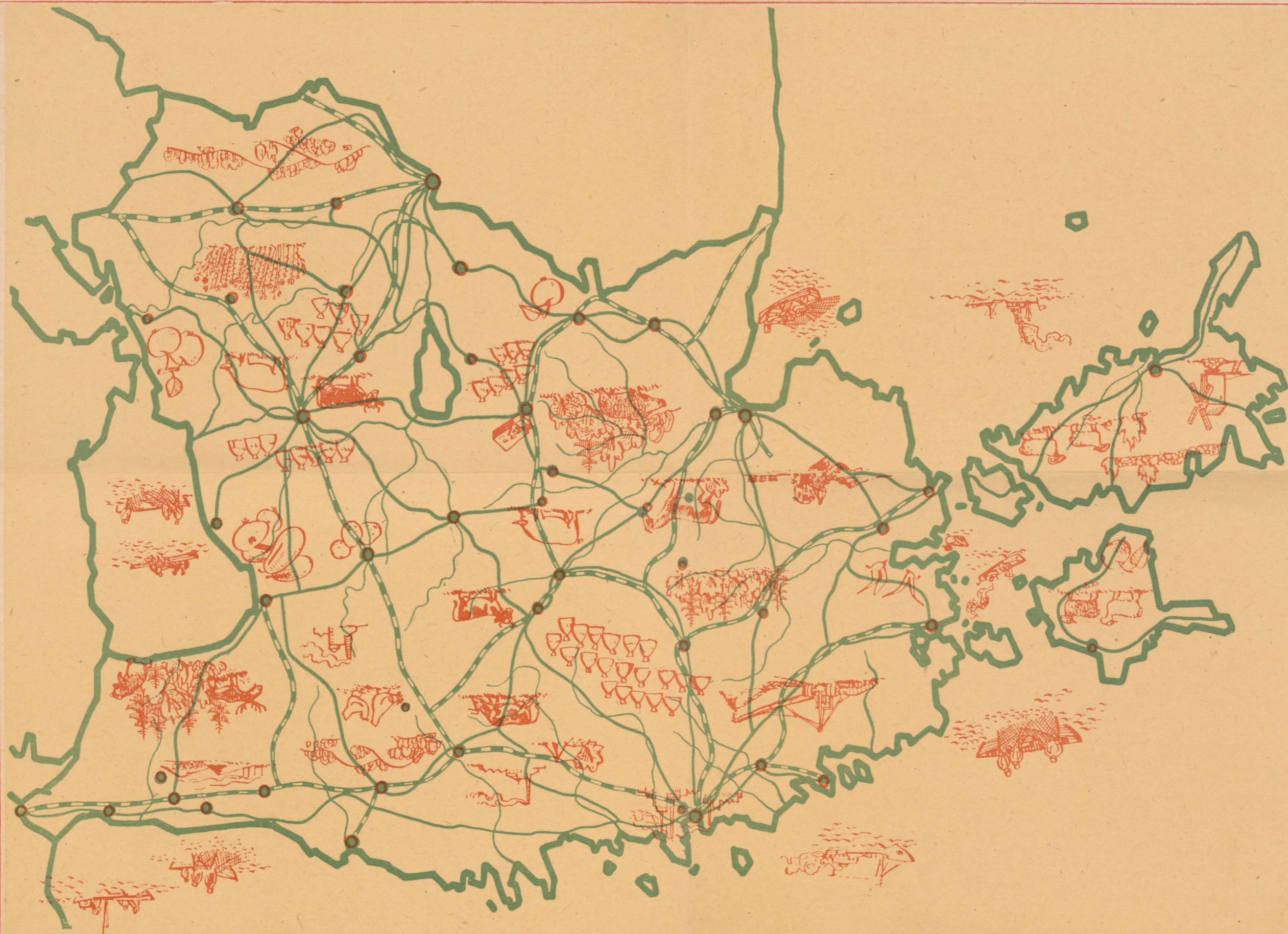

MÄRKIDE SELETUS

Asulad:

Ühendusteel:

★ Vabariigi pealinn	— Magistraalraudteed
⊙ Vabariikliku alluvusega linnad	— Laiarööpmelised raudteed
⊙ Raj. alluvusega linnad	— Kitsarööpmelised raudteed
⊙ Linnatüüpi asulad	— Maanteed
⊙ Muud asulad	
▨ Liiduvabariikide piir	○ Järved
~ Jöed	▨ Sood ja rabad

24 kop.

A-23812

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00366322 8